Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA HISTORIEN

27. årgang, 2.-3. hæfte 1. marts 1977

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

NYT FRA HISTORIEN

udkommer med et hæfte på 32 sider hvert kvartal (1. marts, 1. juni, 1. september og 1. december).

Årsabonnement koster 46,00 danske kroner (portofrit tilsendt) og kan tegnes hos Jysk Selskab for Historie, Vester Allé 12, 8000 Århus C. Medlemmer af Selskabet (kontingent 66 kr.) modtager foruden Nyt fra Historien også tidsskriftet Historie (ca. 300 sider).

Redaktion: overarkivar, dr. phil. VAGN DYBDAHL,
universitetslektor, cand mag. NIKOLAJ PETERSEN,
rektor, mag. art. ERIK RESKE-NIELSEN,
professor, dr. phil. RUDI THOMSEN.

Bidrag til dette hæfte er yderligere leveret af seniorstipendiat, cand. mag. NIELS AMSTRUP (N.A.), universitetsadjunkt, cand. mag. ANDERS BØGH (A.B.), universitetslektor, cand. mag. ERIK CHRISTIANSEN (E.C.), universitetslektor, cand. mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (A.D.-M.), kandidatstipendiat, cand. scient. pol. DRUDE DAHLERUP (D.D.), universitetslektor JEROME DAVIS, Ph.D. (J.D.), kandidatstipendiat, mag. art. LARS DYBDAHL (L.D.), universitetslektor, cand. phil. JØRGEN ELKLIT (J.E.), universitetsadjunkt, cand. mag. TOVE ELKLIT (T.E.), universitetslektor, cand. scient. pol. IB FAURBY (I.F.), arkivar, cand. mag. IB GEJL (I.G.), kandidatstipendiat, cand. mag. TERKEL HANSEN (T.H.), professor, dr. occon. HANS CHR. JOHANSEN (H.C.J.), universitetslektor, cand. mag. P. C. WILLEMOES JØRGENSEN (P.C.W.J.), universitetslektor, fil. dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand. mag. NIELS LUND (N.L.), kandidatstipendiat, cand. scient. pol. JOHN MARTINUSSEN (J.M.), universitetslektor, cand. mag. JOHAN P. NOACK (J.P.N.), professor, dr. phil. OLAF OLSEN (O.O.), professor, dr. phil. OLE KARUP PEDERSEN (Okp.), universitetsadjunkt, cand. mag. ERIK STRANGE PETERSEN (E.S.P.), professor, dr. phil. ERIK ULSIG (E.U.) og universitetslektor, mag. art. UFFE ØSTERGAARD (U.Ø.)

Editorial office
Redaktionens adresse Erhvervsarkivet, Vester Allé 12, 8000 Århus C, Danmark

ALMINDELIG HISTORIE

R. M. SAVORY (ed.): *Introduction to Islamic Civilisation.* (Cambridge University Press, 1976). 204 s., 9,50 £.

Denne bog er en bred orientering om den moderne arabiske kultur og dens baggrund i oldtid og middelalder. Man har her samlet en række specialister, som skriver om alt fra den religiøse og politiske udvikling til litteratur, kunst og medicinsk videnskab gennem tiderne. De fleste af bidragyderne er fra universitetet i Toronto, hvor man i 1970 startede et bredt tværvidenskabeligt projekt for at bidrage til forståelsen af den moderne arabiske verdens problemer og storpolitiske konflikter. Man har indskrænket emnet til at omfatte Islam i den gamle verden, dvs. Islams udvikling i Persien, Arabien, Nordafrika og Spanien. Udgiveren har sørget for, at alle emner får en videnskabeligt tilfredsstillende behandling, og at den moderne udvikling behandles i historiens lys. Blandt de mere interessante artikler kan nævnes dem om korstogstidens brydninger, Tyrkiet under Kemal Atatürk, Shahens Persien, Ægyptens udvikling i det 19. århundrede og de nordafrikanske stater efter 2. verdenskrig. Et virkelig godt billedmateriale akkompagnerer teksten.

M.L.

HERBERT JANKUHN: *Archäologie und Geschichte.* Vorträge und Aufsätze. Band 1. Beiträge zur siedlungsarchäologischen Forschung. (de Gruyter, 1976). 323 s., 98 DM.

I de sidste årtier har den fremtrædende tyske forhistoriske arkæolog professor Jankuhn - herhjemme ikke mindst kendt for sin virksomhed i forbindelse med Hedeby - i sin forskning lagt vægt på at lade det arkæologiske udgravningsmateriale belyse tidlige tiders bosættelsesforhold. På baggrund heraf har han påtaget sig at skrive en almen introduktion i bosættelsesarkæologien, og som forløber for dette systematiske værk har han nu udsendt den foreliggende bog, som indeholder ti bidrag - foredrag og afhandlinger - han tidligere har leveret om emnet. Det er en broget blanding af teoretiske overvejelser og først og fremmest konkrete behandlinger af problemer vedrørende enkelte områders - først og fremmest det forhistoriske og tidligmiddelalderlige Slesvig-Holstens og det antikke Germaniens - bosættelseshistorie. Men tilsammen giver disse forskellige bidrag, som i rigt mål er illustrerede med topografiske kort, en ret alsidig belysning af bosættelsesarkæologiens metodik og problematik, og dermed opfylder bogen på en udmærket måde sit formål som opvarmer og appetitvækker.

ARNOLD TOYNBEE: *Mankind and Mother Earth.* A narrative history of the world. (Oxford University Press, 1976). 659 s., 10.50 £.

Uanset om man skule være af den formening, at Toynbee i »A Study of History« er lidt for geskæftig med at lægge historien i spændetrøje, står det urokkeligt fast, at den nylig afdøde engelske historiker havde et indgående kendskab til menneskehedens historie i dens samlede forløb som næppe nogen anden i vort århundrede. Denne kæmpemæssige viden nåede han før sin død at koncentrere i det foreliggende værk, som er en spirituel syntese af historien, og vel at mærke ikke en komparativ analyse af dens fænomener som i det nævnte historiefilosofiske jætteværk, men simpelt hen en skildring af det historiske forløb fra tidernes morgen til 1973, hvori der, som antydet i titlen, lægges vægt på forholdet mellem mennesket og dets ambiente og de derigennem skabte sociale relationer. Det er i udpræget grad en univesalhistorisk fremstilling, hvor forf. inden for de enkelte perioder følger de forskellige kulturer op som jævnbyrdige aktører i det historiske drama, og der er så sandelig ikke - som det ellers er almindeligt i moderne oversigtsværker - tale om nogen favorisering af den nyeste historie. Tværtimod ligger hovedvægten i udpræget grad på oldtid og middelalder, me-

dens tiden efter det 16. årh. spises af med et halvt hundrede sider og derfor kun skildres i de allergroveste hovedtræk (end ikke Mussolini, Hitler eller Stalin er kommet med, ja, selv ikke Churchill!).

Naturligvis er Toynbee ikke nogen passiv tilskuer til de historiske begivenheder, men optræder som vanligt som den strenge revisor af menneskehedens regnebræt. Først og fremmest understreger han den store diskrepans mellem de beundringsværdige teknologiske fremskridt og så menneskets svigtende evne til at skabe noget stabilt på det moralske og politiske felt, hvoraf følger en overhængende risiko for en altudslettende verdenskatastrofe.

Man må glæde sig over, at Toynbee nåede til vejs ende med denne oplagte afskedssalut. »Mankind and Mother Earth« er menneskehedens historie betragtet i fugleperspektiv af en stor historiker - et værk, der er sikker på at vinde vid udbredelse og nok efter forfatterens hensigt vil ægge sin læser til eftertanke.

LUIGI AURIGEMMA: *Le Signe Zodiacal Scorpion dans les traditions occidentales de l'Antiquité gréco-latine à la Renaissance.* (Mouton, 1976). 123 s + 60 pl., 75 gld.

I stedet for - som det almindeligvis er tilfældet - blot at henvise astrologien til overtroens affaldskasse mener forf., at det er af betydelig kulturhistorisk interesse at nå frem til en mere nuanceret forståelse af dens indhold, dens mekanismer og dens udtryksmidler i den vestlige verden gennem tiderne. At gå alment ind på problematikken ville efter hans mening være at tage munden for fuld på forskningens nuværende stade, og derfor nøjes han i sin bog, der udkommer som bind 54 af serien Civilisations et Sociétes, udgivet af École des Hautes Études en Sciences Sociales, Centre de Recherches Historiques, med at levere et første dristigt fremstød ved at koncentrere sig om et centralt astrologisk symbol fra dyrekredsen: skorpionen, idet han gennem en indtrængende analyse af en række centrale astrologiske tekster med tilhørende - i rigt mål gengivne - billedfremstillinger søger at nå til forståelse af, hvad dette tegn har stået for i de enkelte afsnit af den 2.000-årige periode fra det antikke Hellas til renæssancen. Det er en meget spændende undersøgelse; men der kræves unægtelig megen psykologisk indlevelsesevne hos læseren for, at han for alvor kan følge den af Jung stærkt inspirerede forf. i hans dybsindige udlægninger af astrologiens sprog.

ROLF KJELLSTRÖM: *Eskimo Marriage.* An Account of Traditional Eskimo Courtship and Marriage. (Nordiska Museets Handlingar nr. 80, 1973). 267 s.

Denne bog ligger med sit emne på grænsen af historikerens område. Der er tale om en grundig redegørelse for polareskimoens familiestruktur og -forhold, fortrinsvis bygget på litterære kilder fra de sidste par hundrede år samt på feltstudier. Den meget udførlige litteraturliste vil være til nytte for den, der studerer »polarhistorie«.

I. G.

HISTORIEMETODE

HANS-ULRICH WEHLER: *Modernisierungstheorie und Geschichte.* (Vandenhoeck & Ruprecht, 1975). 85 s.

Hans-Ulrich Wehler, professor i moderne historie ved universitetet i Bielefeld, har i løbet af den sidste halve snes år skabt sig en position som kraftcentrum i og leder af et samfundsvidenskabeligt inspireret opgør med den traditionelle tyske historisme. Dette opgør har været ført både på videnskabsinterne og -eksterne (politiske) fronter og har på det sidste ført til, at de kritiske historikere omkring H.-U. Wehler og Jürgen Kocka var oprettet deres eget tidsskrift, Geschichte und Gesellschaft, inspireret af det engelske Past and Present og det franske Annales. Wehlers metodiske inspiration kommer fra Marx, Weber og amerikansk socialforskning (mest det sidste), hvilket han har demonstreret i en lang række af monografier, antologier og enkeltartikler. Han har samtidig formået at få udmøntet sine metodisk-teoretiske inspirationer i en række grundige samfundshistoriske undersøgelser, først og fremmest af Tyskland i

slutningen af 1800-tallet. Wehler og hans skole kalder deres retning for »Sozialgeschichte«, hvilket på dansk dog bedst oversættes med samfundshistorie (programerklæringen lyder: »Geschichte als historische Sozialwissenschaft«).

Den foreliggende lille bog repræsenterer et af Wehlers forsøg på at introducere forskellige samfundsvidenskabelige discipliners teoridannelser i historikermiljøet. I dette tilfælde drejer det sig om moderniseringsteorierne, som de især er udviklet i amerikansk sociologi og politologi. Groft taget går moderniseringsteorien ud på at samle alle de forskellige træk, der adskiller de udviklede kapitalistiske samfund fra de »traditionelle«, førkapitalistiske samfund under ét og sætte disse træk sammen i et »system« (uden i øvrigt nøjere at undersøge den strukturelle sammenhæng mellem de forskellige elementer af »moderniseringen«). Der er tale om et forsøg på at sætte den kapitalistiske udviklingsproces på begreb (men næppe heller meget mere). Gevinsten for traditonel historieskrivning ved denne fremgangsmåde er stor, idet der meget klarere fokuseres på de kvalitative forskelle mellem kapitalistiske og førkapitalistiske samfundsforhold, end man er vant til. Risikoen er, at forholdet mellem de to samfundssystemer opfattes som en absolut dikotomi, hvorved det bliver umuligt at forklare den faktiske historiske udvikling fra den ene samfundstype til den anden. Den indlysende mangel ved moderniseringsteorierne er, at de ikke forklarer, men kun beskriver samfundsmæssig ændring.

Wehler berører en række af disse træk i sine referater af forskellige dele af moderniseringsteorierne. Han har klart fat i, at der er tale om en begrebsdannelse, der højst kan tjene som udgangspunkt for en egentlig forklaring. Men begrænsningerne (og fejlene) bliver ikke trukket klart op. Wehler skriver afsluttende, at moderniseringsteorien kan udgøre det net, der kan muliggøre en egentlig sammenligning af vestlige (d.v.s. kapitalistiske) samfund og dermed etableringen af synteser (s. 62). Man får her det indtryk, at han trods sin enorme belæsthed ikke har formået helt at begribe forskellen på at beskrive en historisk udvikling og på at forklare den (en mangel, han deler med de fleste samfundsforskere).

Læst med den rette kritiske distance yder denne lille oversigt en udmærket orientering i et for mange historikere relativt nyt område.

U. Ø.

THOMAS NIPPERDEY: *Gesellschaft, Kultur, Theorie.* Gesammelte Aufsätze zur neueren Geschichte. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1976). 466 s.

Denne samling af artikler, foredrag og andre indlæg stammer fra perioden 1958-1975. Thomas Nipperdey repræsenterer et af de mest reflekterede forsøg i den yngre tyske historikerverden på at fastholde nogle af kvaliteterne fra den gamle historiske tradition under det kombinerede angreb fra Sozialgeschichte-skolen (H.-U. Wehler og J. Kocka) og renlivede marxistiske afvisninger af den borgerlige samfundsvidenskab. Det er vigtigt at bemærke, at selv om mange af artiklerne brydes med intentionerne i H.-U. Wehlers gruppe, er bogen udkommet i den serie, som Wehler redigerer: Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft, hvor en lang række af de grundige socialhistoriske monografier, som Wehler har inspireret, ellers plejer at udkomme. Dette faktum siger noget både om kvaliteten af Nipperdeys kritik og om, hvor den egentlige skillelinie i den tyske historikerverden går. P.g.a. Berufsverbot og det vesttyske samfunds traditionelle antikommunisme går grænsen trods al dialog mellem marxistisk inspirerede og ikke-marxister (Wehler-gruppen må trods al åbenhed henføres til den sidste kategori).

Nipperdey har i denne udgave lidt før tiden udgivet sine egne »Gesammelte Aufsätze«. Han har forenet arbejder om social- og idéhistorie med arbejder om historievidenskabens teori. Dette er sket ud fra den antagelse, at den forgangne virkelighed kun kan forstås, når de sociokulturelle aspekter integreres i den politiske og almindelige historie. Det kræver iflg. Nipperdey teoretisk reflektion at begribe fænomenet »samfundet« i alle dets facetter.

Inspirationen er klart fænomenologisk; men forfatteren demonstrerer hele tiden en klar vilje til at forklare de samfundsmæssige fænomener, han beskriver. Man kan være uenig med ham i de konkrete forklaringsforsøg, d.v.s. i hans historieteori (og bør være det efter min mening); men bogen rejser en spændende udfordring til alle, der forsøger at begribe og skildre samfundets ændring i dettes helhed (totalitet), også selv om dette gøres ud fra et materialistisk udgangspunkt og ikke, som her, et i sidste instans idealistisk grundsynspunkt.

U.Ø.

JÖRN RÜSEN (hrsg): *Historische Objektivität.* Aufsätze zur Geschichtstheorie. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1975). 102 s.

Denne lille artikelsamling er et vidnesbyrd om den diskussion i den tyske historikerverden, der kort er blevet berørt i anmeldelsen af Hans-Ulrich Wehlers nye bog andetsteds i dette hæfte. Den består af 4 artikler, opstået som bearbejdede udgaver af foredrag holdt på Freie Universität i Vestberlin 1973-74. I forsøgene på at overvinde den i Tyskland meget stærke tradition for at opfatte historie som »forstående åndsvidenskab« har diskussionen bl.a. bevæget sig ind på erkendelses- og videnskabsteoretiske felter. De fleste historikere er forudsætningsløse over for sådanne problemer, og derfor føres debatten, selv når den er objektspecifik (d.v.s. handler om historie), for det meste af filosoffer (her den polske marxistiske filosof Adam Schaff, af hvem der snart foreligger to bøger oversat til dansk, og en nyidealistisk ung tysk filosof Michael Baungartner). Disse trænede fagfilosoffer opstiller problemerne skarpere end faghistorikerne, men opererer til gengæld så langt fra den forskningsmæssige virkelighed, at deres systematiseringer let bliver uinteressante. Omvendt har faghistorikeren en tendens til, uformidlet og uden analytisk forberedelse, at kaste sig ud i operationaliseringsproblemet, som derved netop blot bliver stillet som problem, men ikke løst (det gælder her for historikeren Karl-Georg Faber, der i øvrigt har udgivet en indføring i historievidenskaben, Theorie der Geschichtswissenschaft, 1971).

Bogen kommer ikke længere over for problemet om historisk sandhed og objektivitet end en række tilsvarende forsøg i Danmark i slutningen af 1960'erne, hvor dette spørgsmål blev rejst (især i de systematiske samfundsvidenskaber) under indtryk af studenteroprørets krav om en præcisering af forskningens værdigrundlag.

Er bogen derfor ikke i sig selv givende for et velorienteret dansk publikum, er den interessant som symptom på et forskningsopbrud i hele den tyske historikerverden, et opbrud, der, med anvendelse af den amerikanske videnskabshistoriker Thomas Kuhns betegnelse, kan kaldes for et paradigmeskift. Der er lignende tendenser til et paradigmeskift herhjemme; blot synes den traditionelle historieforskning endnu ikke klart at have erkendt behovet for at skaffe sig en videnskabsteoretisk og politisk legitimering af en art som den, der er lagt op til i denne tyske debatbog (eller også har den på forhånd givet op i kampen mod samfundets tiltagende afhistoricering på den ene side og marxistisk inspirerede synteser på den anden side).

U. Ø.

ROLAND KARLMAN: *Evidencing Historical Classifications in British and American Historiography 1930-1970.* (Acta Universitatis Upsaliensis 80, 1976). 106 s.

Denne bog er et eksempel på de ulykkelige følger af de akademiske kvalifikationskrav, der slår igennem i arbejdsløshedsperioder. Den er blevet forelagt som disputats (en svensk disputats efter den nye ordning svarer nærmest til en dansk specialeafhandling) ved Uppsala Universitet, og for at blive antaget skulle den udgives. Det er øjensynligt den eneste grund til, at bogen er blevet trykt. Der synes ikke at være nogen problemstilling eller noget formål med den gennemførte klassificering af en række forklaringer i et antal tilfældigt udvalgte engelske og amerikanske værker fra de sidste fyrre års historieskrivning.

U.Ø.

PAUL SMITH (ed.): *The Historian and Film.* (Cambridge University Press, 1976). 208 s.

Denne lille antologi giver en hurtig, up to date orientering om problemerne i forbindelse med anvendelsen af film som historisk kilde og først og fremmest som led i historieformidlingen. Det sidste er især et værdifuldt aspekt, der bringer diskussionen ud over de noget monomane avisindlæg af Skyum-Nielsen og hans elever, hver gang fjernsynet har vist en rekonstruktion af et historisk forløb. I det centrale afsnit i denne antologi opfattes og behandles film som det, de er, historiske beretninger med alle de tekniske og kompositionsmæssige problemer, etableringen af en sammenhængende historisk beretning altid fører med sig, uanset hvilket medium der er tale om.

Vil man have et anvendeligt overblik over kildekritiske og formidlingsmæssige problemer i forbindelse med anvendelse af film i historieundervisning, findes det her. Derimod er der ingen tilløb til egentlige filmvidenskabelige analyser af filmenes betydningsindhold (»læsningen« af film ud fra tegnsymbolikken).

U.Ø.

UNDERVISNING

WALTER SCHÄFER: *Geschichte in der Schule.* (Veröffentlichungen der Forschungsgruppe Modellschulen. Band 5; Ernst Klett Verlag, 1976). 372 s., 28 DM.

Denne instruktive bog om gymnasieundervisningen i historie er resultatet af et års eksperimentalundervisning ved en »modelskole« 1972/73 og efterfølgende seminarer, ved hvilke man indgående har diskuteret de forskellige undervisningsformer med de implicerede lærere og også fået synspunkter fra en universitetslærer. Forfatteren redegør i en indledning for historiefagets mål, forhold til statsvidenskaben, dets stilling i dagens samfund og forskellige undervisningsformer samt valg af emner. Lærerens metodiske overvejelser og elevernes forhold til faget bliver også behandlet. Derefter følger en gennemgang af undervisningsforløbet i vidt forskellige problemkomplekser, f.eks. Botswana af i dag, den nederlandske frihedskamp i 1580'erne, Perus erobring. Schäfer kommenterer og analyserer undervisningen med hensyn til mål, metode og former. Det understreges, at så mange andre fag som muligt bør inddrages, geografi, statskundskab, sociologi etc., og man får en grundig gennemgang af, hvordan man benytter bøger, avismateriale, billeder og film. Sproget er klart og teksten pædagogisk fortrinligt tilrettelagt i bogen, som varmt kan anbefales alle, der beskæftiger sig med historiefagets pædagogiske side både ved gymnasier og på universiteter.

M.L.

FILOSOFI

GEORG KLAUS & MANFRED BUHR (udg.): *Philosophisches Wörterbuch.* 1-2. 11. Aufl. (VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1975). I alt 1392 s., 22 M.

1. oplag af dette østtyske leksikon udkom i 1964. I 1969 udsendtes en gennemset og udvidet udgave (6. oplag), og i 1974 fulgte som 10. oplag en gennemgribende omarbejdet og forøget udgave, som nu foreligger i genoptryk. Der er hermed udsendt 480.000 ekspl. af værket, der med visse forbehold kan anbefales som en uhyre prisbillig og specielt på det filosofisk-videnskabsteoretiske område ofte anvendelig håndbog.

Leksikonet er anlagt som en mellemting mellem encyclopædi-typen og realleksikonet. De tættrykte, dobbeltspaltede sider indeholder 2000 alfabetisk opstillede artikler, som omfangsmæssigt veksler mellem et par linjer og mere end 20 spalter. Det er udelukkende begrebslige artikler; men enkelte biografiske data kan dog udledes via det afsluttende register over anførte personer - med angivelse af den af disse citerede litteratur. En indledende »begrebsordfortegnelse« anfører ud over de enkelte leksikonartikler adskillige henvisningsord og letter således brugen af værket.

Hovedsigtet med værket er at fremstille den dialektiske og historiske materialismes kategorier og de heraf udledte love samt den marxistisk-leninistiske filosofis enkelte discipliner. I anden række vil udgiverne beskrive hovedpunk-

terne i filosofiens historie, i moderne borgerlig filosofi og logik, almen metodologi og videnskabsteori samt i natur- og samfundsvidenskabernes for filosofien relevante resultater. Det erklærede udgangspunkt findes i Marx', Engels' og Lenins værker og i Socialistische Einheitspartei Deutschlands og Sovjetunionens Kommunistiske Partis grundlæggende dokumenter, og værket er i hele sit anlæg »bevidst rettet mod enhver fremtrædelsesform af såvel tidligere som nutidig revisionisme«.

Det er altså én bestemt marxistisk retning, der præger Philosophisches Wörterbuch (hvilket bl.a. vil fremgå af artiklerne om Frankfurterskolen og Maoismen). Leksikonet tegner et autoritativt billede af det i Østeuropa rådende videnskabssyn, og som sådan vil det være en nyttig håndbog for alle historikere. Som filosofisk begrebsordbog er det særdeles anvendeligt; men specielt de længere artikler kræver dog ofte et vist mål af forhåndsviden. Som en introduktion til en marxistisk funderet, historisk materialisme er værket p.g.a. dets karakter ikke synderlig velegnet. Det er det almene, filosofiske sigte med udgangspunkt i den dialektiske materialisme, der dominerer. Hvad angår et mere umiddelbart anvendeligt begrebsapparat til brug ved vurderingen eller udarbejdelsen af historiske og samfundsmæssige analyser, gives der ikke megen hjælp.

E.S.P.

HARRY G. PAYNE: *The Philosophers and the People*. (Yale University Press, 1976). 214 s.

Harry C. Payne, assistant professor ved Colgate Universitet, har i denne bog ydet et meget beskedent bidrag til den stærkt påkrævede opvurdering af de rationalistiske oplysningstidsfilosoffer, Diderot, Voltaire, Helvetius, Smith og Holbach. Han viser med stor detaljerigdom, hvorledes disse aristokratiske tænkere efterhånden udviklede en patriarkalsk ansvarlighedsfølelse for det »jævne folk«, som de følte sig bestemt til at lede. Deres indsigt i samfundets økonomiske love førte dem efterhånden frem til en forståelse af, at det var nødvendigt at betragte »folket« som producenter og ikke blot som et udbytningsobjekt, således som det normalt var tilfældet i 1700-tallets feudale Europa.

Om man kan kalde denne erkendelse for en øget social bevisthed/samvittighed, som Payne gør det, er tvivlsomt. Hele fremstillingen virker noget patetisk og sentimental. Hvad der derimod er givet, er, at den såkaldte øgede »sociale bevisthed« vidner om en ny og mere videnskabelig indsigt i den samfundsmæssige produktions vilkår. Denne videnskabeliggørelse er et udtryk for kapitalismens begyndende dominans og er oplysningsfilosofiens historiske rolle. Det kan man ikke læse noget om hos Payne.

U.Ø.

KUNST

A. PIGLER: *Barockthemen. I-III.* (Akadémiai Kiado, 1974). 1652 s., 85 $.

Den foreliggende håndbog er en stærkt udvidet nyudgave af samme værk, der udkom for en snes år siden. De to af bindene udgør det egentlige opslagsværk, mens det sidste er et billedbind med sort-hvide gengivelser. Værket er med sin specialiserede håndbogskarakter decideret for fagfolk, og som sådant har det også demonstreret sit niveau ved at være et ofte citeret værk i den internationale kunstvidenskabelige litteratur. Der er tale om et ikonografisk indeks, der rummer over tusind temaer fra især barokkens bildende kunst samtidig med, at der også i udstrakt grad inddrages arbejder, som ligger inden for 1700-tallet. Inden for det enkelte tema, er de kunstværker, der indholdsmæssigt kan indordnes herunder, som hovedregel grupperet ud fra det nationale og kronologiske grundlag. Første bind rummer de religiøse temaer, mens andet bind primært er indgangsnøgle til barokke tematiseringer af den græske og romerske mytologi og historie, allegorier og genrescener. Er indeksets funktion eksklusiv i forskningsmæssig sammenhæng, skal det understreges, at værket i vid udstrækning også er vigtigt for renæssanceinteresserede.

L.D.

GOERMAIN BAZIN: *Skulpturens historie.* (Lademann, 1974). 459 s., ca. 348 kr.

Bogen er først og fremmest et stort billedværk. De mere end tusind farvegengivelser, der er af meget høj kvalitet, fylder hovedparten af bogen, mens den samlede tekstfremstilling optager nærved halvfems sider; hertil kommer de korte introduktionskommentarer, der er til hvert billede.

Karakteristikken af »Skulpturens historie« ligner den, man kan give af lignende populært anlagte »pragtværker« af tilsvarende oversigtsmæssig art. Fagfolk kan anvende farveplancherne, og teksten er helt traditionel kunsthistorie og bliver måske endda ikke læst af den, der modtager værket, hvis store og uhåndterlige format bidrager til at give bogen dens repræsentative kulturstatus. Teksten og billedudvalget spænder over et vidt historisk stof fra »begyndelsen« til det 19. og 20. århundrede, der som de øvrige århundreder fremstår som en egentlig historietom ramme for en 'naturhistorisk' gennemgang af skoler, kunstnere o.lign. At manierismen omsider er blevet accepteret som et selvstændigt kapitel mellem renæssancen og barokken også i populærværker, er iøjnespringende, ligesom den klare nedprioritering af de to sidste århundreder - det borgerlige samfunds skulpturer - også er det. Såvel i tekst som billeder spises dette område af med få sider, der til og med er meget lidt sigende.

L.D.

OLDTIDEN

ORIENTEN

ALAN B. LLOYD: *Herodotus Book II. Commentary 1-98.* (Études préliminaires aux religions orientales dans l'Empire Romain 43; Brill, 1976). 397 s., 120 gld.

I et tidligere hæfte af dette tidsskrit (NFH XXVI s. 171) omtaltes Lloyds projekt med at levere en tidssvarende historisk kommentar til Herodots skildring af Ægyptens historie og kultur i 2. bog, og der blev gjort rede for den store grundighed, med hvilken han i sit introduktionsbind til kommentaren behandlede forskellige fundamentale temaer i tilknytning til Herodot og hans Ægyptensafsnit. Nu, kun et år efter udsendelsen af introduktionsbindet, har første halvdel af kommentaren set dagens lys. Denne, som yderst velvalgt ender med kapitel 98, hvor Herodot afslutter det afsnit af sin fremstilling, som beror på hans egne forskninger, for derpå at gå over til fremlæggelsen af Ægyptens historie »vom Hörensagen«, opfylder til fulde de forventninger, man måtte nære på grundlag af introduktionsbindets høje kvalitet. Kapitel for kapitel og paragraf for paragraf kommenteres Herodots tekst, og ikke alene gøres der på hvert enkelt punkt rede for de forskellige moderne udlægninger og teorier; men herudover følger efter hvert nok så lille problemkompleks en med petit trykt minutiøs litteraturfortegnelse. Kort sagt en helt fremragende realkommentar, som vil være uundværlig for enhver, der fremover vil beskæftige sig med Herodots 2. bog.

ELISABETH SCHÜSSLER FIORENZA (ed.): *Aspects of Religious Propaganda in Judaism and Early Christianity.* (University of Notre Dame Press, 1976). 195 s., 7,80 £.

I denne lille bog, der udkommer som bind 2 af en skriftrække udsendt af University of Notre Dame Center for the Study of Judaism and Christianity in Antiquity, Indiana, er der aftrykt 7 foredrag af førende amerikanske teologer på et seminar ved det pågældende center om jødedommens og den tidlige kristendoms apologetik og mission. Det vises med stor lærdom - der er et væld af dokumentariske noter til de enkelte bidrag - hvorledes såvel jødedommen som den tidlige kristendom i deres kamp om sjælene blev stærkt præget af den omgivende græsk-romerske verden, og ikke mindst fremhæves den vægt, der i den religiøse propaganda blev lagt på det charismatiske element og miraklerne. Det er en

essaysamling, som i høj grad kaster lys over det religiøse klima i kristendommens barndomsperiode - men af større interesse for teologen end for oldtidshistorikeren.

E. MARY SMALLWOOD: *The Jews under Roman Rule.* From Pompey to Diocletian. (Studies in Judaism in Late Antiquity XX; Brill, 1976). 595 s., 276 gld.

Mrs. Smallwood, docent i classics ved Belfasts universitet, har tidligere bl.a. udsendt nyttige kildesamlinger til det romerske kejserriges historie i dets første og andet århundrede (NFH XVII s. 71 og XVIII s. 198). Nu har hun afsluttet et langt større arbejde med tyngdepunkt i samme periode, nemlig en syntese over jødefolkets historie fra det tidspunkt, hvor Pompeius gjorde Judæa til et romerske klientkongedømme. Hendes omfattende værk hviler på en indtrængende beskæftigelse med det samlede litterære, epigrafiske, papyrologiske og numismatiske kildemateriale med inddragelse af en imponerende mængde moderne speciallitteratur vedrørende alle relevante problemer, og resultatet er blevet et standardværk, som vil blive stående langt fremover: en gennemdokumenteret og klar skildring af jødernes kår - såvel alment civilt som på det for dem så centrale troslivs område - under det romerske herredømme. Naturligt nok indtager Palæstinas forhold en fremskudt plads; men ved siden heraf får også diasporas forskellige områder, ikke mindst Alexandria, en fuldt tilfredsstillende behandling. Ifølge undertitlen skal bogen dække tiden helt frem til Diocletian; men reelt optager perioden til og med Bar Kokhbas opstand over 7/8 af bogen. Dette skyldes dog ikke nogen manglende interesse for de efterfølgende 150 år fra forf.s side, men det forhold, at der efter den sidste store jødiske opstand blev fundet en modus vivendi mellem den romerske herskerklasse og dens jødiske undersåtter, som førte til, at det nu var slut med de dramatiske begivenheder, som optager en væsentlig del af skildringen af den foregåene periode.

I tilgift til en række små appendices med behandling af specialproblemer afsluttes bogen af et fyldigt sagregister, hvad der er særdeles vigtigt, idet den ikke mindst vil have sin værdi som opslagsværk.

ANTIKKEN

ERNST MEYER: *Einführung in die antike Staatskunde.* (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1976). 335 s., 40.50 DM.

Til det dynamiske Wissenschaftliche Buchgesellschafts nyeste initiativer hører serien »Die Altertumswissenchaft«, der tilsigter at give en første introduktion i de forskellige oldtidsdiscipliners indhold, metoder og resultater. I denne serie udsendte den bekendte professor i oldtidshistorie i Zürich, Ernst Meyer, i 1968 et oversigtsværk om oldtidens statstyper, som nu udkommer i en let revideret 3. udgave. Indledningsvis behandles - trods ordet antik i titlen - en række stater fra den nære Orient kortelig: Ægypten, Babylonien, Assyrien, hittitterriget, Israel og Juda samt perserriget (s. 9-54), og derefter følger hovedsagen: den græsk-romerske verden, hvis statsforhold er opdelt i følgende kronologiske kategorier: Hellas, hellenismen, det republikanske Rom, romersk kejsertid, senantik og det nypersiske rige (s. 55-289). Der er ingen notehenvisninger til teksten; men forud for de afsluttende navne- og sagregistre har Meyer leveret en kortfattet, men særdeles velvalgt ræsonnerende bibliografi til bogens enkelte afsnit (s. 291-313). På den begrænsede plads har det naturligvis kun været muligt at fremføre de helt fundamentale træk vedrørende oldtidsstaternes udvikling, indretning og virke, og derfor bør den, der søger specialoplysninger, straks gå til andre og mere udførlige værker; men som en første introduktion i det kæmpemæssige emne vil bogen med sin klare og veldisponerede fremlæggelse af stoffet ved en kyndig fagmand være til stor nytte.

HANS POHL (ed.): *Wissenschaftliche Paperbacks. Sozial- und Wirtschaftsgeschichte.* 8. GEZA ALFÖLDY: *Römische Sozialgeschichte.* (Steiner, 1975). 239 s., 18 DM. - 9. THOMAS PEKÁRY: *Die Wirtschaft der griech-*

isch-römischen Antike. (Steiner, 1976). 134 s., 18 DM.

Med det formål at levere lettilgængelige - og billigt anskaffelige - håndbøger, i første række til brug for studerende, er Hans Pohl begyndt at udsende serien »Wissenschaftliche Paperbacks. Sozial- und Wirtschaftsgeschichte«, som skal bringe synteser om problemkomplekser og epoker inden for den sociale og økonomiske historie. De sidste udsendelser i denne serie er de to ovennævnte bøger med emne fra antikken.

Professor Alföldys bog er et pionerforetagende, idet der nok foreligger oversigtsværker om Roms økonomiske og sociale udvikling, men ikke om socialhistorien. Her er socialhistorien skilt ud som specifikt tema, og det har kunnet gøres så meget lettere, som den økonomiske historie behandles af dr. Pekáry i den anden bog i serien. Alföldys fremstilling er koncentreret om de varige faktorer i det romerske samfundsliv: de sociale strukturer, der gav det dets grundpræg, og den falder i syv kronologiske afsnit, fra kongetid til senantik.

Også Pekárys bog er opdelt i kronologiske blokke: 1. Grækenland fra geometrisk tid til det 4. århundrede, 2. hellenismen, 3. Rom, og inden for disse hovedafsnit behandles de enkelte sider af den private og offentlige økonomi i særskilte afsnit. I betragtning af bogens omfang og emnekredse er der ikke nær så megen plads til behandling af de enkelte temaer som hos Alföldy; men alligevel er det lykkedes at stille de forskellige kulturkredses specifikke økonomiske forhold i klart relief.

Synteser af den her foreliggende art vil ikke mindst have deres værdi for de studerende gennem deres henvisninger til speciallitteratur vedrørende de enkelte behandlede problemer. Sådanne henvisninger findes i rigt mål, hos Alföldy i form af et afsluttende noteapparat, hvortil der henvises i teksten, hos Pekáry som samlede, sagligt opdelte henvisningsafsnit efter hver paragraf. Alföldys bog afsluttes med et omfattende sagregister; derimod savnes et sådant hos Pekáry. Begge bøger vil være særdeles nyttige arbejdsredskaber i universitetsundervisningen i oldtidshistorie.

HELLAS

JOHN CHADWICK: *The Mycenaean World.* (Cambridge University Press, 1976). 201 s., 2.95 £ (paperback).

John Chadwick, Michael Ventris' nære medarbejder, bl.a. som medforfatter af hovedværket »Documents in Mycenaean Greek« (1966; 2. udg. 1973), turde sans comparison være hovedskikkelsen i dag inden for udforskningen af den kretisk-mykenske verden i perioden 16.-13. årh. f.v.t., således som den fremgår af de dechifrerede Linear B-tavler. At han ikke er nogen snæver filolog, viste han bl.a. i sin meget udbredte populærvidenskabelige bog »The Decipherment of Linear B« (1958; 2. udg. 1967; dansk: »Mykenes stemme«), i hvilken han efter en dybtgående gennemgang af den epokegørende dechifrering af den mykenske skrift rundede af med et kapitel, hvori han gjorde rede for det væld af nyt lys, skrifttavlerne kaster over den fjerne kulturperiode, for hvilken man hidtil i det store og hele alene havde bygget på arkæologiens vidnesbyrd.

Nu er takket være den mykenologiske forsknings stadige fremskridt det skriftlige kildemateriale, der står til rådighed for en rekonstruktion af den kretisk-mykenske periodes historie og først og fremmest dens samfundsforhold, taget kraftigt til, og derfor er Chadwick gået et skridt videre ved at udsende det nye populærvidenskabelige værk »The Mycenaean World«, hvori det just er det »mykenske« samfundsliv, der står i centrum. I et par indledende kapitler gives der dels en oversigt over den præhistoriske udvikling, først og fremmest baseret på arkæologien; dels introduceres læserne kort i Linear B-tavlerne og deres forskningshistorie, og derpå følger så (fra s. 35) en systematisk samfundsbeskrivelse, opdelt i kapitler om geografi, befolkning, social struktur og administrativt system, religion, landbrug, håndværk, industri og handel samt våben og krig. Sluttelig kapitlet »Homer the Pseudo-historian«, hvis overskrift klart viser Chadwicks syn på Homer som kilde til den mykenske periode, og endelig en kort behandling af problemet om den mykenske verdens undergang.

Fremstillingen inddrager nok det arkæologiske materiale, men bygger dog først og fremmest på skrifttavlerne, hvis vidnesbyrd systematisk fremlægges for læseren. Gennemgående er det consensus omnium i den nyeste forskning, der bringes til torvs med Chadwick som pennefører. Men som den engagerede forsker, han er, bliver der dog gang på gang tale om friske personlige synspunkter. Det er en spændende syntese, han har skrevet, med bud til enhver med interesse for det kretisk-mykenske kulturkompleks, og takket være den eventyrligt lave pris behøver ingen at holde sig tilbage fra at stifte bekendtskab med denne ret store bog, som ikke alene er smukt trykt, men også rigt illustreret med fotos, kort og tegninger.

UGO BIANCHI: *The Greek Mysteries.* (Iconography of Religions XVII 3; Brill, 1976). 37 s. + 48 pl., 38 gld.

I serien Iconography of Religions, som udgives af instituttet for religiøs ikonografi ved Groningens Universitet, foreligger dette hæfte om de græske mysteriereligioner. I en indledning på godt 14 sider gøres der først i hovedtrækkene rede for mysteriernes indhold, og det er i betragtning af den strenge hemmeligholdelse, hvormed de har været omgivet, ikke så forfærdelig meget, og derpå følger en kort oversigt over, hvorledes de forskellige mysteriereligioner belyses af det bevarede ikonografiske materiale. Resten af teksten er helliget omfattende katalogoplysninger, herunder minutiøse litteraturhenvisninger til det teknisk fine plancheafsnits i alt 95 centrale billedfremstillinger fra mysteriereligionernes veden, som først og fremmest er hentet fra vaser og relieffer. Til trods for hæftets beskedne omfang er der tale om en meget vigtig materialepublikation til belysning af den græske religionshistorie.

S. C. BAKHUIZEN: *Chalcis-in-Euboea. Iron and Chalcidians Abroad.* Chalcidian Studies III. (Studies of the Dutch Archæological and Historical Society V; Brill, 1976). 100 s., 36 gld.

Forfatteren har med stor energi kastet sig over studiet af den bekendte pioner inden for den store græske kolonisation, bystaten Chalkis på Euboia. I 1970 behandlede han i bogen »Chalcidian Studies II« et topografisk-arkæologisk specialproblem, og nu forbereder han som bind I af samme publikationsserie en syntese om Chalkis' topografi i almindelighed; men inden han er nået til vejs ende hermed, har nu bind III set dagens lys, og dette bind er af speciel historisk interesse, idet det beskæftiger sig med det centrale problem, hvorfor just Chalkis blev foregangsby i kolonisationsbevægelsen. I førstedelen af sin undersøgelse afviser forf. den gængse opfattelse, at Eretria skulle have spillet en jævnbyrdig rolle i den tidlige kolonisation, og derpå når han frem til en spændende hypotese: at det var de rige jernforekomster i Chalkis' område, der betingede byens betydning i det 8. århundrede, og at det var chalkidiernes handel med deres teknologisk højtstående jernprodukter, der satte den epokegørende kolonisationsbevægelse i gang. Det er en dristig hypotese, men i hvert fald en hypotese, der ikke vil kunne undgå at fremkalde en frugtbar diskussion om den store græske kolonisations indledningsfase.

GAETANO DE SANCTIS: *Atthis. Storia della Repubblica ateniese dalle origini alla età di Pericle.* Nuova edizione con le aggiunte dell' Autore. (Il Pensiero Storico 66; »La Nuova Italia« Editrice, 1975). 653 s. 12.000 lire.

Ingen, der beskæftiger sig videnskabeligt med Athens politiske historie i arkaisk og klassisk tid, kommer uden om De Sanctis' bekendte syntese. Denne skyder vel på en række punkter over målet i sin stærkt kritiske holdning og er også forståeligt nok blevet indhentet af den senere forskning på andre felter; men den er gennem sin indtrængende pesonlige stillingtagen til et vigtigt historisk hændelsesforløb en klassiker, som ikke vil kunne undgå at virke inspirerende på fagfællen af i dag.

De Sanctis' værk udkom i 1898 for derpå at blive genudsendt i revideret skikkelse i 1912, og det er i denne 2. udgave, det normalt benyttes i dag. Forf. tabte imidlertid ikke interessen for sit værk, men skrev i årene frem til 1929 en række supplerende noter i marginen af et eksemplar,

tydeligt nok med det formål at udsende en 3. udgave, som han dog aldrig nåede at realisere. Nu ser 3.-udgaven dagens lys som led i serien »Il Pensiero Storico«, og i denne, der er helt nysat, er alle De Sanctis' tilføjelser kommet med i skarpe parenteser. Registreret er arbejdet helt om efter den nye paginering; men der er ydet den service i marginen at gengive den gamle paginering, så 3. udgave under et videnskabeligt arbejde helt og holdent kan træde i 2. udgaves sted.

GIOVANNI GERA: *L'imposizione progressiva nell'antica Atene.* (Georgio Bretschneider, Rom, 1975). 212 s., 10.000 lire.

Forfatteren til dette værk er ikke primært oldtidshistoriker, men økonom med stor fortrolighed med det antikke Athen, og formålet med hans bog er ikke mindst at vise fagfæller, hvorledes det athenske finanssystem var indrettet i førhellenistisk tid, og hvilken betydning det havde for statens skæbne. Først og fremmest fremlægger han med stor forsigtighed den nyere forsknings teorier og resultater vedrørende Athens indtægtskilder, og her lægges der særlig vægt på den problemfyldte eisfora (hvor Rudi Thomsens resultater i vid udstrækning inddrages); men også de andre særprægede indtægtskilder, liturgier, epidoseis etc., bliver grundigt behandlet. Som konklusion fastslås det - ikke særlig overraskende - at det athenske skattesystem taget i videste forstand, om ikke i alle detaljer så dog i sin praktiske virkning, havde en stærk progressiv karakter og var yderst byrdefuld for de rigere borgere.

I fortsættelse af studiet af statsindtægterne analyserer Gera Athens udgiftsside og præciserer derpå den betydning, finanssystemet som helhed havde for Athens dekadence i det 4. århundrede, som kulminerede i kapitulationen over for Filip af Makedonien; men han betoner, at andre faktorer af demografisk, økonomisk og kulturpolitisk art har været endnu mere afgørende.

Som slutkonklusion af sin solide analyse konstaterer Gera, at den moderne finanspolitik ikke kan drage lære af erfaringerne fra det athenske finansvæsen. Hertil er forskellen mellem de athenske og den moderne tids samfundsforhold alt for markante.

Bogen afsluttes med et register over de moderne forfattere, hvis værker er behandlet i teksten. Et sagregister havde været anderledes på sin plads.

J. A. BUNDGAARD: *Parthenon and the Mycenaean City on The Hights.* (Nationalmuseet, 1976). 194 s.+11 udfoldeplancher, 218,50 kr.

Gennem sin disputats om Mnesikles og hans Propylæer placerede vor hjemlige klassiske filolog og epigrafiker J. A. Bundgaard sig i 1957 smukt i den internationale Akropolis-forskning. Senere hen kastede han sig over et centralt kildemateriale til belysning af Akropolis' byggehistorie: de fotografiske optagelser fra Dörpfelds og Kaweraus gennemgribende udgravning af borghøjen i årene 1882-90 og endnu vigtigere Kaweraus omfattende samling af arbejdstegninger med tilhørende optegnelser, som hidtil havde ligget begravet i det tyske Athen-instituts arkiv; hele dette materiale fremlagde han i 1974 i det pompøse tobindsværk »The Excavation of the Athenian Akropolis 1882-90«. Dette publikationsforetagende var ham dog ikke nok; i fortsættelse heraf gik han selv i gang med at udnytte materialet videnskabeligt i sammenhæng med det øvrige foreliggende kildestof af litterær og først og fremmest epigrafisk art, og som resultat af disse forskninger udsendes nu som bind XVII af Nationalmuseets arkæologisk-historiske skriftserie det gennemdokumenterede, rigt illustrerede tospaltede værk i kvartformat »Parthenon and the Mycenaean City on the Heights«, som giver en indtrængende, lærd syntese af Akropolis' bygningshistorie fra den mykenske periode til det 5. århundredes slutning, hvorunder ikke alene det i titlen nævnte Parthenon, der står i intressens centrum, bliver grundigt behandlet, men også Erekhtheion og Nike-templet inddrages i undersøgelsen.

Dr. Bundgaard døde i sommeren 1975 og oplevede således ikke udsendelsen af sit sidste værk; men dette afslutter på værdig vis en lang, frugtbar forskergerning. Med sin grundige sagsbehandling og sit væld af nye, spændende resul-

tater vil det langt fremover blive stående som standardværket om byggevirksomheden på Akropolis-klippen i Perikles' århundrede.

CHRISTO M. DANOV: *Altthrakien.* (de Gruyter, 1976). 399 s. + 68 pl., 168 DM.

Gennem sin beliggenhed ved Ægæerhavet, Sortehavet og de mellemliggende stræder, ved overgangen fra en verdensdel til en anden, har Thrakien spillet en betydningsfuld rolle i oldtidens kulturhistorie taget i videste forstand. Men som forskningsobjekt er det i høj grad blevet sat i skyggen af den græske verden, hvortil også mangelen på egne berettende kilder har bidraget. Som følge heraf har der hidtil manglet et egentligt standardværk om det antikke Thrakien; men nu er der som kulmination af en intensiveret forskning i de sidste årtier fra specielt tysk, østrigsk og bulgarsk side blevet udsendt et værk, som grundigt råder bod på den nævnte mangel. Forfatteren, der er bulgarsk professor i oldtidshistorie og sit lands førende thrakolog, udsendte sit værk på bulgarsk i 1968, og med henblik på den nu foreliggende tyske udgave har han inddraget nye videnskabelige landvindinger i tiden frem til 1973. Hans bog, der vil blive efterfulgt af et andet tilsvarende bind om Thrakien i hellenistisk og romersk tid, dækker perioden fra den homeriske tidsalder til kelternes indfald i landet i det 3. årh. f.v.t., og denne periode behandles efter en velvalgt disposition. I en første del, som optager de første 90 sider, gives der først en kort, instruktiv oversigt over den hidtidige udforskning af Thrakiens historie i den behandlede periode, og derpå underkastes de enkelte kildegrupper: beretninger, indskrifter, arkæologiske kilder, sprogvidenskab, numismatik, papyrologi og antrologi, en grundig analyse. Dette samlede kildemateriale udnyttes så i anden del til en dybtindtrængende skildring af Thrakiens historie, hvor der gøres rede for de geografiske, økonomiske og etniske faktorer, men dog specielt centreres om de politiske forhold. Herunder går forf. nøje ind på den vigtige græske kolonisation; men først og fremmest er det naturligvis Odryserriget, der står i interessens brændpunkt.

Danovs stoffyldte værk dokumenteres af et omfattende noteapparat, hvor læseren hyppigt støder på hans egne specialarbejder, og til yderligere dokumentation indeholder det afsluttende plancheafsnit ikke mindre end 144 gode afbildninger af vigtigt arkæologisk materiale. Et navne- og sagregister (hvortil der slutter sig et register over moderne forskere) bidrager til at gøre bogen til den letbenyttelige, solide håndbog i det gamle Thrakiens historie, som der så længe har været hårdt brug for.

MARY RENAULT: *The Nature of Alexander.* (Allen Lane, 1975). 240 s., 6,25 £.

Forfatterindens øvrige produktion hører efter titlerne at dømme nærmest til den skønlitterære genre. Bogen her er dog ikke nogen historisk roman, men en gennemgang af hovedpunkterne i Alexanders baggrund, liv og bedrifter med henblik på at forstå personen Alexander og anskueliggøre denne særprægede personlighed for læseren. Forfatterinden er godt hjemme i det overleverede kildemateriale og forsøger at se Alexander på baggrund af hans samtids forestillinger og værdinormer; hvad angår udformningen af hans karakter, mener hun, at de voldsomme og usikre forhold, hvorunder han tilbragte sin barndom, gav ham et umætteligt behov for »reassurance«. Helhedsvurderingen af Alexander er afgjort positiv (og vurderingen af 4. århundredes athenske politikere, såsom Demosthenes, tilsvarende negativ); men i øvrigt er bogen behageligt fri både for psykologiserende teorier og for uafbalanceret panegyrik. Fremstillingen er påvirket bl.a. af Wilckens arbejder fra 1930'erne og af Tarns Alexander-bog fra 1948; men især minder den, både ved sit anlæg for »the general reader« (derfor intet noteapparat) og ved sit fornemme udstyr og pragtfulde billedmateriale (ca. 100 illustrationer), om Peter Greens Alexander-monografi (1970; se NFH XXV s. 37). Bogen kan være ganske nyttig og inspirerende at læse og rummer flere gode iagttagelser; men den læses nok bedst med en vis almen forhåndsviden.

A.D.-M.

WERNER HUSS: *Untersuchungen zur Aussenpolitik Ptolemaios IV.* (Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte 69; C. H. Beck, 1976). 304 s., 85 DM.

Dette værk, med hvilket forf. i 1975 habiliterede sig hos professor Bengtson i München, er den første store monografi om den indsats, Ptolemaios IV Philopator (221-205) ydede på det udenrigspolitiske felt. Bogen fremlægger resultaterne af en dygtig kritisk analyse af den meget fragmentariske antikke overlevering om emnet. En kronologisk fremadskridende skildring af periodens ægyptiske udenrigspolitik tillader kildematerialet ikke. Derfor har forf. valgt den hensigtsmæssige fremgangsmåde at skildre udenrigspolitikken over for de forskellige fremmede magter, og som naturligt er, begynder han med en gennemgang af forholdet til arvefjenden, seleukideriget, med hvis dynamiske hersker Antiochos III Ptolemaios førte den 4. syriske krig (221-17), der takket være slaget ved Refia i 217 stort set endte med status quo. Derefter følger kapitler om forholdet til de forskellige lilleasiatiske herskere, til Grækenland, til Kreta og endelig til det vestlige Middelhavs magter: Rom, Karthago og Syrakus, og det vises, hvorledes de ægyptiske relationer til disse fremmede magter i høj grad har været bestemt af den standende konflikt med seleukideriget. I to afsluttende kapitler leveres der en statusopgørelse over ptolemæerrigets forskellige bestanddele og en undersøgelse over, hvilke ministre der stod Ptolemaios bi ved udformningen af hans udenrigspolitik. Som konklusion af Huss' såvel grundige som klare behandling af sit emne fremgår det, at Ptolemaios IV's udenrigspolitik til trods for den indre dekadence, som er tydelig i hans regeringstid, må betegnes som vellykket. Det var først under formynderstyret efter hans død, at Antiochos III gennem sin sejr ved Panion nåede sit store mål: at vinde Syrien for seleukideriget.

ROM

KARL CHRIST m.fl. (ed.): *Römische Geschichte. Eine Bibliographie.* (Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1976). 544 s., 100 DM.

Her har vi simpelt hen den mest fyldestgørende bibliografi, der nogen sinde har foreligget til en større periode af verdenshistorien. Hovedredaktøren, professor Karl Christ fra Marburg, og hans medarbejdere fra samme universitet, Reinhard Anders, Marianne Gaul og Bettina Kreck, har støvsuget, hvad der før og nu er skrevet om Roms historie, og resultatet af deres fælles anstrengelser er ikke mindre end 8.232 titler, som er opstillet efter en velvalgt disposition: for det første en almen del (samleværker, lexika, tidsskrifter, forskningsoversigter etc.) og en afdeling om specielle saggrupper (forfatninger, økonomi, hærvæsen, kronologi, videnskab etc. etc.) og derpå 5 kronologiske afsnit: republikken, republikkens undergang, kejsertidens blomstringsperiode, det 3. århundredes krise og senantikken, og inden for hvert af disse kronologiske afsnit er der en minutiøs opdeling i fra 13 til 20 underafdelinger, hvor de enkelte titler er opført alfabetisk efter forfatternavne. Sluttelig er der som en håndsrækning til brugeren et 22 sider stort sagregister. Men hvorfor har udgiveren ikke gjort sit værk helt perfekt ved også at udabejde et forfatterregister? Hvor ofte forekommer det dog ikke, at man alene kan huske, at en forfatter har skrevet en artikel om et bestemt emne, og hvor stort arbejde vil det da ofte ikke være at finde frem til denne artikel, idet dens placering inden for underkategorierne i mange tilfælde ikke vil give sig af sig selv.

HARTMUT GALSTERER: *Herrschaft und Verwaltung im republikanischen Italien.* Die Beziehungen Roms zu den italischen Gemeinden vom Latinerfrieden 338 v. Chr. bis zum Bundesgenossenkrieg 91 v. Chr. (Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte 68; C. H. Beck, 1976). 224 s., 54 DM.

Dr. Galsterer fra Kølns universitet, hvis værk om det romerske byvæsen i Spanien tidligere har været omtalt (NFH XXIV s. 133), har denne gang forlagt skuepladsen til det republikanske Italien, hvor han undersøger forholdet mellem hegemonialmagten Rom og dens vasaller fra sidstnævntes nederlag i latinerkrigen frem til

forbundsfællekrigen, som skulle ophæve det hidtidige juridiske skel mellem de to parter. Der er dog ikke, som titlen kunne tyde på, tale om en skildring af det nævnte forhold i form af et kronologisk begivenhedsforløb. I stedet har forf. valgt den meget mere givende disposition først at analysere det juridiske og administrative grundlag for det romerske herredømme over de forskellige kategorier af forbundsfæller og de forskellige metoder, romerne kunne anvende til udøvelsen af deres indflydelse, og først derefter skildres de forskellige faser i en udvikling, som fra begyndelsen af det 2. århundrede førte frem til det italiske oprør.

Galsterers bog, med hvilken han i 1974 habiliterede sig i oldtidshistorie, er en grundig studie, som bygger på en minutiøs analyse af den antikke overlevering med inddragelse af en omfattende speciallitteratur, og den udmærker sig ved i modsætning til Mommsen-skolens udpræget juridiske betragtning af italikerproblemet at anskue dette i en bred social og økonomisk sammenhæng. Alt i alt et vigtigt moderne bidrag til den romerske republiks historie.

M. I. FINLEY (ed.): *Studies im Roman Property by the Cambridge University Reserarch Seminar in Ancient History*. (Cambridge University press, 19767. 212 s., 3.75 £.

Dette er det foreløbige resultat af et 2-årigt forskningsseminar i Cambridge om romerske ejendomsforhold. Seminarets udgangspunkt var en erkendelse af jordens dominerende rolle i det antikke samfund og en samtidig konstatering af, at der for Roms vedkommende ikke er skrevet en generel oversigt herom siden Heitlands »Agricola« fra 1921. Seminaret koncentrerede sig om at undersøge investering i ejendom, og det vil sige overklassens; i ægte Finley-ånd anskues de øvrige samfundsgrupper som dem, hvis arbejde og produktion gjorde de velhavendes investeringer mulige og givtige.

Bogen er således ikke den længe savnede oversigt over emnet, men en række af de bidrag, som blev fremlagt på seminaret med indarbejdelse af de tilføjelser eller ændringer, den enkelte bidragyder mente den efterfølgende diskussion gav anledning til. Resultatet er blevet en inspirerende blanding af en slags foreløbig status over dele af forskningsdebatten og en påpegning af nye emner eller spørgsmål for det videre arbejde med emnet.

Finley selv har et bidrag om colonatet før Diocletian, Duncan-Jones om jordstørrelser, Dorothy Crawford om kejserlige jordbesiddelser og Crook om salg af jord i den klassiske romerret. De kommende års debat vil dog nok samle sig mest om de 3 øvrige bidrag: Elisabeth Rawsons, hvis hovedindhold er, at jorden på Ciceros tid hyppigt skiftede hænder ved salg, Peter Garnseys påpegning af, at jordaristokratiet havde stor interesse i og udbytte af investeringer i byejendom, og endelig Whittakers opfattelse, at 3.-6. årh. e.v.t. ikke var en periode, hvor store landbrugsarealer blev ødelagt og forladt.

Der er god grund til at bemærke sig denne bog og ikke mindst, hvad den må kunne give anledning til.

E.C.

KEITH RICHARDSON: *Daggers in the Forum*. The Revolutionary Lives and Violent Deaths of the Gracchus Brothers. (Casell, 1976). 244 s., 4.95 £.

Denne bog er en advarsel, i første omgang om, at papiret er tålmodigt. Forf. er »classical scholar«, og bogen er en advarsel imod at regne en akademisk grad for tilstrækkeligt vidnesbyrd om faglig kvalitet. Der er mange henvisninger til kilderne samt mange og lange citater (i engelsk oversættelse), men få henvisninger til den utilstrækkeligt anførte forskningslitteratur samt ringe eller manglende forståelse for de problemstillinger, denne har fremdraget og sat under debat.

Forf. er »Industrial Editor of the Sunday Times«. Bogens feature- og sensationsprægede stil samt overfladiske behandling af begivenhederne og det tilgrundliggende samfund er en advarsel om, hvad der kan ske, når journalistikken formidler forskningen.

Det formeligt vrimler med modernismer, såvel hvad det politiske liv som de sociale og øko-

nomiske forhold angår. Ifølge smudsomslaget agter forf. at stille op til næste parlamentsvalg, og bogens sidste side er en advarsel om, at Storbritannien i dag - som Rom på Gracchernes tid - står ved skillevejen imellem blodig revolution eller vilje til reformer. Hvorfor da ikke skrive om de nuværende britiske problemer fremfor at trække dem ned over det romerske samfund?

Denne anmeldelse er en advarsel: der er ingen grund til at sætte kryds ved denne mand og slet ikke til at købe bogen!

E.C.

HELGA GESCHE: *Caesar.* (Erträge der Forschung 51; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1976). 357 s., 54 DM.

Som led i Wissenschaftliche Buchgesellschafts nyttige række af forskningsoversigter har den flittige unge professor i oldtidshistorie ved Frankfurts Universitet, Helga Gesche, der i 1967 skrev dissertation om Cæsars divinisering, udsendt den foreliggende oversigt over det sidste halve århundredes specialarbejder om samme statsmand. Grundkærnen heri er en bibliografi (s. 207-325) på ikke mindre end 1907 numre, som er opstillet i særdeles velvalgte saggrupper, og til hvilke der let kan findes frem gennem et afsluttende forfatterregister. At denne bibliografi ikke umiddelbart kan betragtes som pålidelig, har anmelderen konstateret ved, at en af ham selv forfattet afhandling om Cæsar (forøvrigt med samme nummer som et helt andet værk!) ikke alene er citeret med forkert tidsskriftangivelse, men også med forkert årstal. Hvad hjælper det så, at sidetallene er korrekte?

Når der således er gjort opmærksom på et åbenbart for stort hastværk ved bibliografiens udarbejdelse, er det også på sin plads at fremhæve, at Gesches værk er særdeles nyttigt, idet dets 200 første sider er en særdeles instruktiv fremlæggelse af synspunkterne i den nyere forskning på Cæsars historiske virke, fortrinsvis baseret på en kronologisk opdeling af hans deltagelse i det romerske statsliv og hele vejen igennem med minutiøse henvisninger til numrene i den efterfølgende bibliografi. Til de enkelte punkter i denne forskningsoversigt finder læseren let fremtakket være et udførligt sagregister, og også det nævnte forfatterregister viser vej dertil. Alt i alt en Forschungsbericht, der vil være uundværlig for enhver, der fremtidig beskæftiger sig med Cæsar og hans historiske indsats.

LUKAS DE BLOIS: *The Policy of the Emperor Gallienus.* (Studies of the Dutch Archæological and Historical Society Vol. VII; Brill, 1976). 246 s.

Denne bog, som er en oversættelse til engelsk af forf.s doktorafhandling fra 1974, er ikke nogen biografi af Gallienus, men vil forsøge at vise hans politik, dens baggrund, hensigter og betydning og derved levere et bidrag til en bedre forståelse for »the late Roman Empire«. At anvende dette udtryk om Gallienus' regeringstid er ikke så lidt af en tilsnigelse; men sandt nok markerer den et skel, i det ydre markeret ved, at forgængeren, faderen Valerian, faldt i persisk fangenskab 259 e.v.t. og efterfølgeren, Claudius Gothicus (268-70), vandt den første store sejr over germanerne.

I det indre markerer eller formaliserer Gallienus' regeringstid en række ændringer, og på dette punkt fremtræder forf.s hovedtese som fornuftig og sund: at Gallienus hverken var Historia Augustas store skurk eller Alföldis store reformator, men en pragmatiker, som hen ad vejen søgte at sikre sin egen magt og rigets eksistens gennem en række foranstaltninger, af hvilke nogle fik varig betydning, fordi de blev videreført af efterfølgerne, andre ikke.

Næppe nogen vil betvivle, at 200-tallets mange krige og borgerkrige voldte det romerske samfund problemer, eller at de mange mønters faldende lødighed fik følger; spørgsmålet er hvilke. Og her er det fatalt, at forf. har overtaget Heichelheims og Rostovtzeffs modernistiske opfattelse af de sociale og økonomiske forhold i romerriget og slet ikke har blik for den afgørende kritik heraf, der må følge af A. H. M. Jones' arbejder.

Det samme gælder forf.s behandling af møntmaterialet, hvor man bl.a. må undre sig over, hvorledes han uden videre kan tage både Mickwitz og Bolin til indtægt for sin fremstilling. Når

forf. tilmed næsten uden tøven går ud fra, at de romerske kejsere bestemte noget nær hver eneste detalje i hver eneste mønt i et bevidst forsøg på at præge befolkningen, og drager vidtgående konklusioner herudfra, er der grund til at mane til skepsis.

E.C.

Corpus Signorum Imperii Romani. Österreich III 2. LOTHAR ECKHART: *Die Skulpturen des Stadtgebietes von Lauriacum.* (Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaft. 1976). 84 s. + 49 pl., 70 DM.

Romerbyen Lauriacum, som lå ved den moderne by Enns, hvor floden af samme navn munder ud i Donau (øst for Linz), blev grundlagt af Caracalla som standlejr for Legio II Italica og var i slutningen af det 5. århundrede det sidste romerske bolværk ved Donau. På denne bys territorium er der fundet en række skulpturer, som her publiceres i den østrigske sektion af den internationale Corpus Signorum-serie. Disse skulpturer, 115 i alt, som fremlægges i saggrupper efter materiale, er først og fremmest relieffer, der især hører hjemme i begravelsessektoren og ikke i ringe grad kaster lys over mysterier og hinsidestro i romertidens Østrig. Udgiveren, Lothar Eckhart, giver i en kort indledning en almen kunst- og kulturhistorisk vurdering af de fremlagte skulpturer, og i det efterfølgende katalog, som nummer for nummer ledsages af afbildninger i det afsluttende plancheafsnit, leveres alle tænkelige detailoplysninger, herunder også minutiøse litteraturhenvisninger.

VOLKER RIEDEL. *Lessing und die römische Literatur.* (H. Böhlaus Nachfolger, Weimar, 1976). 290 s.

Forfatteren, der er medarbejder ved Akademie der Künste i DDR, undersøger i denne bog den romerske litteraturs (Plautus', Senecas, Horats' m.fl.) indflydelse på udformningen af oplysningstidens litteratur i Europa, specielt Tyskland og her igen især hos Lessing, idet han mener, at udforskningen af dette emne hidtil i for høj grad har forsømt den romerske side til fordel for den græske. Forløbet ses som et eksempel på, hvorledes en ny, opstigende klasse søger at udvikle sin egen litteratur og ideologi, og bogen har således først og fremmest litteraturhistorisk og idéhistorisk interesse.

A.D.-M.

MIDDELALDEREN

NORMAN F. CANTOR: *Medieval History. The Life and Death of a Civilization.* Second Edition. (Collier-Macmillan, 1976). 584 s., 4.15 £.

Cantors stærkt personligt farvede og af Gibbon og Huizinga inspirerede værk kommer her i ny udgave. Den første blev udsendt i 1963 (NFH XV s. 1). Cantor behandler kun udviklingen i Vesteuropa og lægger hovedvægten på den kulturelle og kunsthistoriske udvikling, som omfatter godt halvdelen af bogen. Fremstillingsformen forekommer ofte svulstig og snakkende. Forfatteren har i den nye udgave bl.a. omarbejdet følgende afsnit: det romerske riges fald, feudalismen, den romanske stil, det 15. århundredes »nye monarkier« og den italienske renæssance. Den tidligere anmeldelse i dette tidsskrift var meget negativ, og desværre må man også denne gang konstatere, at bogen ikke er særlig vellykket. Den bør dog, takket være forfatterens engagement, kunne vække interesse for epokens litteratur og kunst. Et stort plus er, at værket er forsynet med en omfattende kommenteret bibliografi.

M.L.

CARLO M. CIPOLLA: *Before the Industrial Revolution. European Society and Economy, 1000-1700.* (Methuen & Co., London 1976). 326 s., 2.90 £.

Med den foreliggende bog tilbyder professor

Cipolla »an up-to-date, documented synthesis of those human developments from which our world, with its blessings and its evils, eventually emerged.« Bogen udspringer tydeligt nok af Cipollas langvarige redaktørvirksomhed ved »The Fontana Economic History of Europe«, hvis stærkt heterogene præg i høj grad berettiger fremkomsten af denne korte og overskuelige fremstilling af det europæiske samfunds vilkår og udvikling.

Behandlingen falder i to dele: en »statisk« del, hvor spørgsmål som efterspørgsel og produktion gennemgås på en letfattelig måde, og en »dynamisk« del, hvor der redegøres for den europæiske udvikling fra ca. 1000 til ca. 1700.

Bogen er forsynet med et stort antal tabeller, der ikke er medtaget til pynt eler forekommer påklistret, men for en gangs skyld er sammenarbejdet med teksten.

Cipolla giver et godt overblik over perioden, og selv om man nok må sige, at de bombastiske indledningsord ikke helt retfærdiggøres af teksten, giver de talrige og præcise henvisninger og den omfattende bibliografi gode muligheder for at uddybe de mere overfladisk behandlede afsnit, specielt i bogens »dynamiske« del.

P.C.W.J.

WALTER ULLMANN: *Law and Politics in the Middle Ages.* (The Sources of History; Hodder and Stoughton, 1975). 320 s., 3.50 £.

Serien The Sources of History, redigeret af G. R. Elton, har til formål at belyse historisk kildemateriales store omfang og kompleksitet. Det tør siges, at det foreliggende bind af nutidens nok største kender af middelalderens politiske ideer lever op til målsætningen. Ullmann kan begynde med at konstatere, at materialet er næsten grænseløst, og at der følgelig er en lang række forfattergrupper og typer af diplommateriale, som han helt må se bort fra for at kunne samle fremstillingen omkring hovedkilderne.

Til disse regnes først og fremmest lovmaterialet. »De politiske ideer i middelalderen (i hvert fald indtil det 13. årh.) er i virkeligheden de regeringsprincipper, som regeringerne anvendte«, og som fandt deres klareste udtryk i lovene, i ældre middelalder ofte formuleret i lovenes eller diplomernes indledninger (arengaer), fra slutningen af det 11. årh. bearbejdet i juraen, den første akademiske disciplin. Følgelig vies hovedparten af bogen til romerretten og romerretsstudiet, den kanoniske ret og studiet af denne samt den ikke-romerske verdslige ret. Hertil kommer et enkelt kapitel betitlet »Regeringsdoktriner i litterære kilder«, hvor vi følger udviklingen fra Augustin over den karolingiske renæssance frem til pave-kejserstridens forskellige faser, hvor litteraturen bliver politiske sagsindlæg, men stadig inden for den samme kristne referenceramme.

Med kendskabet til Aristoeles i det 13. årh. skete der afgørende nyt; begyndelsen blev gjort til at skelne mellem moral, politik, religion etc.; begreber som stat og borgere (gen)skabtes, og de politiske ideer blev ideer i moderne forstand. Dennne spændende fase i Europas historie får her kun et enkelt kapitel; men det er forståeligt, at Ullmann har måttet begrænse fremstillingen: bogen giver så meget; det er den første samlede oversigt over det pågældende kildemateriale, og det har været nødvendigt at medtage adskilligt baggrundsstof, først og fremmest naturligvis om de politiske ideer. Måske lidt unfair skal det lige anføres, at oplysningen om skandinavisk påvirkning på den longobardiske lovgivning i det 7. årh. er uforståelig i betragtning af, at skandinaviske retskilder jo først kendes 400 år senere.

E.U.

KIRKEN

GEORG DENZLER: *Das Papsttum und der Amtszölibat.* (Päpste und Papsttum. Band 5, I-II; Anton Hiersemann, 1976). 180 + 482 s., 200 DM.

De to vægtige bind indeholder en kritisk analyse af pavestolens forhold til cølibatet gennem tiderne. Det er en stor præstation, forfatteren her fremlægger, og der ligger mange års forskerarbejde bag værket. I indledningen redegør han for den tidligere forskning over emnet, og derefter behandler han kort cølibatet i det gamle og

ny testamente og hos kirkefædrene samt synodernes rolle i den ældste kristne kirke. De følgende kapitler indeholder korte oversigter i kronologisk orden over de for spørgsmålet mest betydningsfulde paver parallelt med en analyse af deres dekreter og breve. Fra pavestolens side har man åbenbart altid haft de største problemer med at gennemføre påbudet om cølibat for de højere kirkelige dignitarer, medens man ofte har set gennem fingre med det lavere præsteskab. Monotont kommer samme fraser igen og igen om, at præster og munke lever i synd eller som de værste horkarle, og at de bør forbedre sig. Ikke engang Innocens III kan opretholde respekten for cølibatet, og da han f.eks. skriver til ærkebiskoppen af Lund, at præsterne lever usædeligt, svarer denne, at et pavebrev giver præsterne ret til at gifte sig, noget, som Innocent betvivler, men ikke helt kan afvise - han kræver at få brevet at se. Bindet afsluttes med en udmærket kildesamling.

I bind II gennemgår forfatteren på samme fortrinlige måde cølibatets historie fra reformationstiden frem til pave Paul VI. Også denne del indeholder en samling kilder, blandt hvilke der i øvrigt findes statistiske tabeller for forholdene i de seneste årtier. Resultatet af forfatterens indgående studier er blevet et værk, som både er en fortrinlig håndbog og et gedigent grundlag for videre forskning i emnet.

M.L.

GEORG KREUZER: *Die Honoriusfrage im Mittelalter und in der Neuzeit.* (Päpste und Papstum. Band 8; Anton Hiersemann, 1975). 260 s., 120 DM.

Dette bind i den udmærkede serie om paverne og pavedømmet beskæftiger sig med et emne, som kræver stor indsigt i dogmatikkens historie. Forfatteren behandler det såkaldte Honoriusspørgsmål, et gammelt stridspunkt mellem den østlige og vestlige kirke vedrørende forholdet mellem Gud og Kristus, nærmere bestemt, om den guddommelige energi kommer fra én eller to kilder. Debatten om dette begyndte allerede i det 7. århundrede. I Alexandria opnåede de monofysitiske theodosianere i 633 at få tanken på én-energikilden accepteret som grundlag for trosenheden inden for kirken; men dette vakte opposition hos patriarken af Jerusalem. Patriarken i Konstantinopel, Sergios, henvendte sig derfor til pave Honorius I (625-638), og denne, som hverken kunne græsk eller havde kendskab til den ortodokse kirkes terminologi, svarede i to breve, i hvilke han gik ind for den monofysitiske lære. Han blev derfor senere af de ortodokse i den østlige kirke betragtet som kætter. Forfatteren redegør, efter analysen af de to breve, for den senere udvikling af stridighederne, som fik stor betydning for pavens autoritet gennem tiderne både i øst og vest. På udmærket vis lader forfatteren kildematerialet komme i centrum i dette vægtige værk, som præges af stor viden og skarpsindighed.

M.L.

ÆLDRE MIDDELALDER

J.M. WALLACE-HADRILL.: *Early Medieval History.* (Basil Blackwell, 1975). 247 s., 7.50 £.

I denne bog har den for sine bidrag til merovingisk og karolingisk historie kendte Oxford-professor samlet tolv afhandlinger og forelæsninger. De samler sig ret løst om temaet »det angelsaksiske Englands rolle i Europa« og er blevet til gennem 25 år; de har næsten alle været offentliggjort tidligere, og der er kun gjort få ændringer eller tilføjelser. Vægtfylden er svingende; nogle er vægtige og tankevækkende arbejder, andre blot begavet causerende lejlighedsforelæsninger. Til sidste kategori hører en Stenton-lecture om »The Vikings in Francia«, hvor Wallace-Hadrill søger at vise, at vide egne af Europa faktisk blev lagt bogstavelig øde af vikingerne, at de senere års tendens til at reducere deres indsats i denne henseende er gået for vidt. Det vil givetvis kalde på modsigelse, og Wallace-Hadrill kan næppe forsvare sit synspunkt uden at styrke argumentation og dokumentation væsentligt.

N.L.

REINHARD WENSKUS: *Sächsischer Stammesadel und frankischer Reichsadel.* (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-historische Klasse, dritte Folge Nr. 93; Vandenhoeck & Ruprecht, 1976). 598 s., 135 DM.

Udgangspunktet for denne bog er problemet om huset Plesses oprindelse, og var det alt, hvad dette digre værk indeholdt, ville man nok mene, at der var brugt rigeligt med kræfter på et forholdvis perifert problem. Imidlertid har det uhyre grundige arbejde, som Wenskus har udført, foruden at det har ført til en løsning på dette problem, givet resultater af så stor metodisk og socialhistorisk rækkevidde, at undersøgelsens oprindelige mål er reduceret til en biting. Metodisk betegner bogen en perfektionering af genealogiske og godshistoriske studier på grundlag af navngivningsskikkene i germanske adelsfamilier, og som et socialhistorisk hovedresultat står det, at skellet mellem rigsadel og stamme- eller lokaladel ikke kan drages nær så skarpt som hidtil forsøgt. Det er afgjort en bog, som fortjener nærmere studium; men den forudsætter et godt kendskab til tysk og fransk historie i tidlig middelalder. En exkurs vedrørende Niebelungen-overleveringen beskæftiger sig direkte med danske konger i vikingetiden.

N.L.

H. R. ELLIS DAVIDSON: *The Viking Road to Byzantium.* (Allen & Unwin, 1976). 341 s., 8.95 £.

Forfatterinden til denne bog er af uddannelse arkæolog og filolog og har tidligere udgivet arbejder om angelsaksisk arkæologi og om nordisk religionshistorie og mytologi. Hendes interesse for religionshistorie giver sig også udslag i denne bog, idet et kapitel er viet den orientalske indflydelse på nordisk mytologi. Mindre gør hendes arkæologiske baggrund sig gældende: man får ikke den diskussion af fundene i f.eks. Novgorod, Staraja Ladoga eller Beloozero, som man med rimelighed kunne have forventet, og man får kun et blegt indtryk af den uenighed, der har stået om tolkingen af dem. Det samme gælder for det numismatiske materiale og de mønthistoriske teorier, som er helt stedmoderligt behandlet. Fremstillingen bygger i hovedsagen på de skriftlige kilder, og selv om der er mange gode enkeltiagttagelser, får det derfor helt katastrofale følger, at forfatterinden ganske savner blot den mest elementære skoling som historiker. Samtidige kilder bruges i flæng med alt for sene, og der harmoniseres, så det er ganske græsseligt. Selv over for de mest urimelige oplysninger gøres intet nok så spagfærdigt forsøg på kildekritik; endog de myriadiske talangivelser citeres blot. Denne bog kan kun anbefales yngre studerende, som her får et taknemmeligt objekt at øve deres kildekritiske evner på.

N.L.

DE BRITISKE ØER

ALFRED P. SMYTH: *Scandinavian York and Dublin. I.* (Templekieran Press, Dublin, 1975). 116 s., 2.50 £.

Denne lille bog, der i alt væsentligt dækker tidsrummet mellem 857 og 920, har til formål at belyse forholdet mellem de skandinaviske konger i Irland og Northumberland i den urolige periode, hvor vikingerne bosatte sig på de britiske øer. Undertitlen The History and Archaeology of Two Related Viking Kingdoms er lidt misvisende, eftersom arkæologien stort set indskrænker sig til en vurdering af de numismatiske vidnesbyrd, nært knyttet til Michael Dolleys forskningsresultater. Forfatteren understreger stærkere end tidligere skribenter sammenhængen mellem begivenhederne i York og Dublin, og han søger at udlede det spegede politiske spil mellem de nordiske, angelsaksiske og irske konger. Til det aktuelle spørgsmål om vikingebosættelsens numeriske omfang yder bogen intet.

O.O.

BRUCE WEBSTER: *Scotland from the Eleventh Century to 1603.* (The Sources of History; Hodder and Stoughton, 1975). 240 s., 2.75 £.

I serien The Sources of History er nu kommet Bruce Websters systematiske indføring i kilderne til Skotlands historie før 1603. Forfatteren

har bag sig en mangeårig undervisningspraksis ved universiteterne i Glasgow og Kent og har publiceret flere arbejder om skotsk middelalder. Han lægger vægt på at vise, hvorledes Skotlands historie betinger, at det overleverede materiale adskiller sig fra, hvad man kender fra nabolandet i syd, men bekæmper samtidig den gammeldags nationalistiske opfattelse, at Skotland var noget så specielt, at der intet skulle være at lære ved sammenligninger med andre landes historie. Et meget nyttigt hjælpemiddel for den, som vil studere skotsk historie nærmere.

N.L.

G. L. HARRIS: *King, Parliament and Public Finance in Medieval England to 1369*. (Clarendon Press, Oxford, 1975). 554 s., 13,50 £.

Det er en stor opgave, Harris har taget op. Selv om han kun på nogle punkter har måttet arbejde direkte med kildematerialet, især vedrørende the Exchequer, men på de fleste områder har kunnet bruge de foreliggende moderne undersøgelser, forudsætter det en omfattende viden og et godt overblik at kunne diskutere og tage stilling til det store emnes mange aspekter. Harris' engelske finanshistorie begynder med udviklingen af et nationalt skattesystem, dvs. i slutningen af det 12. årh. Når bortses fra vikingetidens danegæld, var det nemlig først da, at man etablerede et rigsomfattende system af skatter til bedste for det fælles vel, staten, dvs. skatter i ordets moderne betydning. Forfatteren ser i det hele taget en nøje sammenhæng mellem nationalstatens udvikling og udviklingen af et offentligt finansvæsen. Han peger på den selvforståelse, som kom frem i det 13. årh. af riget som et samfund, hvor regent og folk var bundet ved gensidige forpligtelser til at handle til fordel for det fælles vel.

Fremstillingen falder i to kronologiske dele, idet der skilles ved 1337. Andenparten gælder naturligvis hundredeårskrigens indflydelse på udviklingen. Krigen gjorde England til en nation og finanserne endegyldigt til et offentligt spørgsmål. Det er forfatterens tese, at det engelske samfund og den engelske stats institutioner, som de kendes frem til det 17. årh., i hovedsagen var skabt i 1369. Harris' bog er et solidt, afbalanceret og nyttigt historieværk.

E.U.

BARBARA EMERSON: *The Black Prince*. (Weidenfeld and Nicolson, 1976). 298 s. + 8 pl., 4.95 £.

Den sorte Prins, ældste søn af Edward III, er en af middelalderens legendariske skikkelser, et ridderidol, om nogen er det. Senere tiders vurdering af ham har skiftet; enhver helt får jo tid efter anden sin glorie til revision; men interessen for ham har aldrig svigtet, og der skal nok være et marked for endnu en ny biografi af ham. Barbara Emersons bog har ikke de store videnskabelige prætentioner, men er jævn og ligefrem fortælling på gedigent folkebiblioteksplan. Den er baseret på et tilfredsstillende kendskab til kilder og speciallitteratur, velafbalanceret i sine synspunkter og velskrevet og letlæst.

N.L.

DELLOYD J. GUTH: *Late-medieval England 1377-1485*. (Conference on British Studies; Bibliographical Handbooks; Cambridge University Press, 1976). 143 s., 3.95 £.

Med dette sjette bind i den nyttige serie af bibliografier, som Conference on British Studies udgiver, har senmiddelalderen fået sin dækning, og vi mangler nu kun bindene om højmiddelalderen og det syttende århundrede. Bibliografien omfatter 2500 numre ordnet i fjorten grupper og giver sparsomme, men udmærkede kommentarer. Udvalget er særdeles kompetent, men opstillingen ikke særlig kundevenlig, idet litteraturen opdeles ikke blot i kilder og senere behandlinger, men tillige i monografier, biografier og tidsskriftartikler. En saglig fremfor denne formelle inddeling ville være mere praktisk: søger man litteratur om et bestemt emne, er det dog oftest inderlig underordnet, om et væsentligt bidrag er fremkommet i den ene eller den anden form, og det er uhensigtsmæssigt med en alfabetisk opstilling inden for de enkelte grupper, tilmed overflødigt, når der til slut meddeles et forfatterindex.

N.L.

R. J. LANDER: *Crown and Nobility 1450-1509.* (Edward Arnold, 1976). 340 s., 9.95 £.

Stubbs vurderede ikke det 15. årh. højt, »a worn out helpless age that calls for pity without sympathy«, og til et godt stykke op i det 20. årh. fremhævede man det politiske anarki i Rosekrigenes England og bastardfeudalismens umoral, religionens kommercialisering, litteraturens forfald etc. Lander påpeger, at det 19. årh.s forfattere faktisk sammenlignede det 15.årh.s. usmykkede vold, som den fremtræder i the Paston Letters, med andre perioders smukke intentioner i de normative kilder. Efterhånden som forskningen har arbejdet med det enorme administrations- og regnskabsmateriale, er synspunkterne imidlertid blevet mere nuancerede. Dertil kan man måske tilføje, at der i dag vel er en større vilje til at forstå, hvordan andre tiders samfund har fungeret. Landers eget ærinde er her aristokratiets funktion i politik og administration, og hans hovedtese er, at kongemagt og adel hang sammen og normalt samarbejdede. The peers støttede i regelen længst muligt den siddende konge, og det er forkert at hævde, at det var den krigeriske adel, som fremkaldte Rosekrigene. Disses omfang og effekt var i øvrigt meget begrænset, og perioden medførte ikke nogen svækkelse af adelen; kongen var fortsat afhængig af adel og gentry i lokalstyret; hans finansielle uafhængighed blev snarest mindsket, og en stående hær var stadig blot en ønskedrøm.

Bogen falder i to dele, en indledning, hvori Lander giver en skildring af forskningens udvikling og opsummerer resultaterne af de sidste 30 års arbejde, og et genoptryk af ti af hans afhandlinger fra 1956-1973. Det er mere end ejendommeligt, at det intetsteds oplyses, hvor de først har været trykt. Der synes dog ikke ændret i dem ved genoptrykket, som i øvrigt er fuldt berettiget.

E.U.

MIDDELHAVSVERDENEN

J. N. HILLGARTH: *The Spanish Kingdoms 1250-1516.* Volume I: *1250-1410. Precarius Balance.* (Oxford University Press, 1976). 455 s., 10 £.

Dette er første del af et tobindsværk om den iberiske halvø i det 13.-15. århundrede. Det er lykkedes forfatteren, som hvert år i størstedelen af sit liv har bedrevet arkivstudier i Spanien, at komprimere skildringen af udviklingen i de forskellige lande - Castilien, Aragonien, Portugal og Granada - til en let overskuelig, levende og engageret fremstilling af perioden. Særlig gode er kapitlerne om baggrunden for de religiøse stridigheder, den administrative opbygning af rigerne og den konstitutionelle udvikling, hvor forfatteren bygger på et grundigt kendskab til det skriftlige kildemateriale i form af krøniker, det kongelige kancellis korrespondance, Cortes' registraturer m.v., som han supplerer med kilder af mere litterær karakter som digte, filosofiske og religiøse skrifter samt romaner. Også de udenrigspolitiske begivenheder bliver indgående behandlet, og det er spændende at følge de iberiske rigers erobring af bastionerne i den vestlige del af Middelhavet og deres fremtrængen på det byzantinske og orientalske marked. Det afsluttende afsnit er dog blevet til mere opremsning af facts end analyse. En udmærket bibliografi afslutter bogen.

M.L.

ANTHONY T. LUTTRELL (ed.): *Medieval Malta. Studies on Malta before the knights.* (The British School at Rome, 1975). 232 s., 13.50 £.

Det, som omgående fanger den besøgendes opmærksomhed ved et besøg i Valetta, er malteserriddernes rigt udsmykkede paladser og huse. Det er naturligt, at øens historie i denne periode er blevet behandlet af historikerne, medens Maltas dramatiske historie i middelalderen er et forsømt kapitel i forskningen. I denne indholdsrige samling af artikler og videnskabelige analyser af periodens kildemateriale og arkæologiske fund forsøger et forskerteam med tilknytning til The British School at Rome at vække interesse for øens middelalderhistorie, især Maltas indre udvikling og politisk-strategiske rolle i Middelhavet. Et meget instruktivt indledningskapitel, »Approaches to Medieval Malta«, forfattet af

udgiveren, professor Luttrell, Royal University of Malta, behandler den tidligere forskning i emnet, arkiver, kildesamlinger og det store arkæologiske materiale, og herunder peges på en række vigtige opgaver for fremtidens forskning. Derefter følger otte udmærkede detailundersøgelser som f.eks. Malta i den byzantinske periode, øen i normannertiden og under hertug Henrik (1203-1230). Arkæologiske undersøgelser og arkivstudier udgør en vigtig del i andre specialundersøgelser, og i en stor stednavneanalyse lokaliseres nu forladte landsbyer og gårde. Man må ønske forskerteamet til lykke med resultatet og håbe på, at mange forskere bliver interesserede i at fortsætte deres arbejde.

M.L.

KONSTANTIN FRA KOSTENEC: *Den serbiske Despot Stefan Lazarevic's liv og levned.* (Selskabet til Historiske Kildeskrifters Oversættelse; udgivet af Gunnar Svane. (Munksgaard, 1976). 243 s., 130,35 kr.

Efter slaget ved Maritza 1371 eksisterede det bulgarske rige reelt ikke mere, og efter slaget ved Kosovo 1389 blev det centrale Serbien et tyrkisk lydland; som fyrste accepterede tyrkerne Stefan, søn af den Lazar, som de havde ladet henrette efter deres sejr. Stefan deltog som tyrkisk vasal i slaget ved Nikopolis, som stoppede den vesteuropæisk-ungarske korsfarerhær; men da tyrkerne i 1402 svækkedes ved nederlaget til Timur Lenk, lykkedes det Stefan at frigøre sig. Den byzantinske kejser belønnede ham med despottitlen, og ungarerne overlod ham Beograd. Hans regeringstid frem til 1427 blev en sidste serbisk blomstringstid, også for litteraturen. Stefan var selv både mæcen og aktiv litterat; men mest fremtrædende var den flygtede bulgarer Konstantin fra Kostenec. En række af hans skrifter kendes, og biografien af fyrst Stefan, affattet nogle år efter dennes død, er en af milepælene i den kirkeslaviske litteratur.

Det er sandsynligt, at patriarkl og slotsherrer, som efter Stefans død henvendte sig til Konstantin, forestillede sig affattelsen af en helgenvita; thi i det 13. årh. var alle serbiske herskere blevet kanoniseret. Men Konstantin var udgået fra den sidste byzantinske renæssance, og resultatet blev en levnedsbeskrivelse à la Plutarch. Professor Gunnar Svane har oversat den lærde og sprogligt komplicerede tekst, som tidligere kun er blevet oversat til serbisk i 1936, og i en kyndig og lærd indledning opridser han den historisk-litterære baggrund, ligesom han med et fyldigt noteapparat yder en god hjælp til læseren til at forstå teksten. Udgivelsen henvender sig formentlig især til slavister.

E.U.

BYZANS

J. A. C. THOMAS: *The Institutes of Justinian.* Text, Translation and Commentary. (North-Holland Publishing Company, 1975). 355 s.

Justinians Corpus Juris Civilis, det faste grundlag for romerretsstudiet i middelalder og senere tider, omfatter ikke alene samlinger af gældende retsbestemmelser (Codex, Digesta og Novellae), men også en systematisk fremstilling af romerretten: Institutiones, som udkom i 533. Af dette centrale retshistoriske værk har romerretsprofessoren ved Londons Universitet, Thomas, nu udsendt den foreliggende grundige udgave, som vil være et eminent arbejdsinstrument for enhver, der beskæftiger sig med romerret, idet den kapitel for kapitel gengiver Institutiones' tekst, både på latin og i engelsk oversættelse, stillet over for hinanden på »Loeb-facon«, og i fortsættelse deraf bringer særdeles udførlige kommentarer, herunder også henvisninger til den moderne speciallitteratur.

Bogens indledning om Institutiones' udarbejdelse og udformning og om manuskriptforhold og udgaver virker nok særdeles summarisk; men det accepterer man gerne i glæden over det glimrende afsluttende sagregister, takket være hvilket bogen bliver et let anvendeligt opslagsværk.

Reallexikon zur byzantinischen Kunst. Herausgegeben von KLAUS WESSEL und MARCELL RESTLE. Lieferung 21 (+ Bd. III, Sp. 641-800). (Anton Hiersemann, 1976). 36 DM.

I dette hæfte, der indledes med de sidste sider af en udførlig gennemgang af Johannes Døberens

ikonografi, er hovedbidraget Klaus Wessels indholdsmættede gennemgang af emnet Kaiserbild, der optager 79 spalter af hæftet og vil fortsætte over mindst 50 spalter i det næste. Den overvældende store stofmængde er her samlet på en overskuelig, om end ikke let tilgængelig måde.

O.O.

ISLAM

M.A.SHABAN: *Islamic History*. A New Interpretation. 2. *A. D. 750-1055 (A. H. 132-448)*. (Cambridge University Press, 1976). 221 s., 7.50 £.

Det nye i fortolkningen af periodens historie er, at forfatteren, der er Reader in Arabic and Islamic Studies ved universitetet i Exeter, ikke kun ser på centralmagtens og storpolitikkens udvikling under Abbasiderne, men specielt interesserer sig for den lokale forvaltning i de enkelte distrikter, der blev erobret og inkorporeret i kaliffernes domæne. Forklaringen på, at det store rige tidligt viste svaghed, var, at man ikke formåede at skabe en politisk holdbar struktur i de vidtstrakte provinser. Centralmagten kunne ikke fra Bagdad - den fra 1001 nat kendte kalif Harun al Rashid får også sin del af skylden herfor - tilstrækkeligt effektivt administrere den rige handel i det vældige område med varer fra Kina i øst til Senegal i vest. Kalifferne udviste heller ikke nogen evne til at kontrollere byernes vækst og den økonomiske og administrative udvikling. Dette førte i hele perioden til en række lokale oprør under ledelse af småfyrster, som prøvede at løsrive enkelte provinser fra storriget, hvilket resulterede i, at centraladministrationen i høj grad kun blev en militær organisation. Forholdet mellem by og land bliver indgående behandlet ligesom den økonomiske og fiskale baggrund for den politiske udvikling. Dr. Shaban har skrevet en stimulerende og letlæst afhandling, som den fremtidige forskning ikke kan komme udenom.

M.L.

BERNARD LEWIS(ed.): *Islam from the Prophet Muhammad to the Capture of Constantinople*. I: Politics and War, II: Religion and Society. (Macmillan, 1976). 266 + 310 s., 10 + 10 £.

De sidste årtiers politiske konflikter i Mellemøsten har intensiveret studiet af den arabiske kultur, hvilket har resulteret i en bred strøm af videnskabelige og populærvidenskabelige værker om perioden fra Muhamed til 1453. I dette tobindsværk præsenterer professor Bernard Lewis, tidligere London, nu Princeton, en række kilder til belysning af den politiske og kulturelle udvikling i perioden. Det første bind indeholder kilder vedrørende politik og krig, det andet til religion og samfundsforhold. Udgiveren, som selv har oversat kilderne til moderne og letlæst engelsk, har leveret en udmærket og anvendelig kildesamling til både universitetsbrug og private studier for interesserede. Meget virker forbløffende moderne, således f.eks. den omfattende spionage, man drev over for hinanden og den vestlige verden. Det andet bind er også fyldt med illustrative kilder om f.eks. religiøs fanatisme og tolerance, økonomiske forhold, spændende rejseskildringer fra bl.a. Afrika, forholdet til erobrede folk og den kulturelle udvikling samt til sidst en række anekdoter. Man får et levende indtryk af, at den arabiske civilisation på mange punkter var den vestlige overlegen i denne periode.

M.L.

SKANDINAVIEN

SVERRE H. BAGGE: *Den kongelige kapellgeistlighet 1150-1319*. (Universitetsforlaget, 1976). 308 s., 48 n. kr.

Middelalderens konger var nødt til at skaffe sig teknisk hjælp til administrationen fra de eneste, som kunne skrive, gejstligheden. For at sikre disse embedsmænds loyalitet mod kongemagten og sikre dem et passende udkomme måtte kongerne skaffe sig herredømme over et passende antal gejstlige embeder. I Danmark skete det efterhånden ved, at kongen af paven fik anerkendt en ret til at udnævne indehaverne af en række gejstlige embeder. I Norge og i en række

andre europæiske lande skete det ved, at kongen fik opbygget en egen gejstlig organisation mere eller mindre løsrevet fra det almindelige gejstlige hieraki.

Om denne norske kongelige gejstlighed handler den foreliggende bog, som har sit udgangspunkt i et hovedfagsspeciale. Forfatteren tilslutter sig under inspiration af sin lærer, Knut Helle, det, han kalder den »funksjonelle betraktningsmåte« på Norges middelalderhistorie. Denne skole har forladt det af tidligere norske historikere anlagte helhedsperspektiv til fordel for en mere begrænset interesse, som væsentligst koncentrerer sig om, hvorledes institutionerne virkede i detaljer. Bagge undersøger da, hvad kapelgejstligheden blev brugt til, og hvilke behov hos kongemagten der førte til dens udvikling, i sammenhæng med kapelorganisationens indre udvikling. Dermed giver han et centralt bidrag til den kongelige administrations historie, og i tilgift får vi en oversigt over, hvad der vides om de 14 kongelige kapeller, som Håkon V oprettede i 1308, deres bygningshistorie, organisation og ejendomme. Desværre standser fremstillingen som så megen anden norsk middelalderforskning i 1319 på trods af, at det rigere diplommateriale fra senmiddelalderen nok kunne bidrage til at få flere facetter med i fremstillingen.

Der er næppe tvivl om, at denne type undersøgelser er nyttige; men deres egentlige værdi opstår for undertegnede at se først, når de anvendes af andre som et led i skabelsen af et helhedsbillede af samfundsudviklingen.

A.B.

HERMAN SCHÜCK: *Rikets brev och register*. Arkivbildande, kansliväsen och tradition inom den medeltida svenska statsmakten. (Liber Förlag/Allmänna Förlaget, 1976). 614 s.

Herman Schücks store undersøgelse af det svenske diplommateriale fra middelalderen er uden tvivl et epokegørende værk for svensk og dermed også for nordisk historieforskning. Den kildekritiske skole - Erslev, Storm, Weibull - helligede sig mest en analyse af det fortællende materiale: annaler, sagaskrivning og krøniker. I. Andersson fortsatte i 1928 dette arbejde i sine »Källstudier«, hvori hans hovedtese var, at diplomerne kun tilfældigt og sporadisk var bevaret, og at Sveriges historie i middelalderen måtte skrives på grundlag af det litterære materiale. Herman Schücks tese er den modsatte: det skriftlige materiale, der emanerer fra den middelalderlige svenske regeringsmagt, er ikke et værk af tilfældigheder, men et produkt af et rationelt forløb. Systematisk gennemgår Schück derefter det store materiale i de svenske kongearkiver fra Magnus Ladulås og Birger Magnusson i slutningen af det 13. årh. til begyndelsen af det 16. årh., for den sidste periode af Kalmarunionen også rigsrådets arkiver. En række problemer vedrørende arkivdannelser, kancellivæsen, vidimationer, palæografi, afskrifter, fortegnelser, kopibøger og registraturer bliver indgående belyst. Vi får også grundigt kendskab til de forskellige historieskriveres muligheder for arkivstudier og til, hvordan de har skrevet den officielle svenske historie. Formodentlig er Sverige et af de få lande, hvor én forsker kan gennemgå hele kildematerialet fra en så lang periode, og man imponeres af de store perspektiver, afhandlingen rummer. Ud over det arkivtekniske kan Schück bidrage med betydningsfulde synspunkter på tolkningen af Sveriges politiske historie og historieskrivningen helt frem til Olaus Petri samt baggrunden for Gustav Vasas arkivvæsen. Desuden kan han fremlægge en mængde detailsynspunkter vedrørende tidligere forskningsresultater, som bør føre til ny historisk forskning. Man kan ikke, konstaterer Schück, skrive politisk historie uden grundigt kendskab til arkivernes opståen og vedligeholdelse. På en overbevisende måde har han underbygget sin tese i dette storartede og inspirerende værk, som forhåbentlig får indflydelse også på dansk og norsk historievidenskab af i dag.

M.L.

BRIAN PATRICK MCGUIRE: *Conflict and Continuity at Øm Abbey*. (Museum Tusculanum, Kbh. Univ., 1976). 160 s.

Den engelsk-danske historiker McGuire, som tidligere har gjort sig bemærket ved et par af-

handlinger om cistercienserklostrene Sorø og Esroms ældste historie, har denne gang ladet sig fange af Øm klosters store originale manuskript Exordium Monasterii Carae Insulae. Efter en indledning om cistercienserordenens etablering i Danmark 1144 - ca. 1200 analyseres exordiets grundlæggelseshistorie (forfattet i begyndelsen af det 13. årh.), abbedlisten og klostrets historie 1207-46 samt exordiets beretning om den stormfulde periode 1246-68. Et særligt kapitel vies levnedsbeskrivelsen af biskop (tidligere Øm-abbed) Gunner. Kun tre sider ofres på klostret i det 14. årh. og en kort bemærkning på dets ejendomshistorie i det 15. årh., mens der afsluttes med en interessant gennemgang af listen over klostrets bøger af 1554.

Det er unægtelig ikke jomfruelig jord, forfatteren betræder, når han arbejder med exordiet. Uanset at han når frem til nogle nye iagttagelser, kan læseren ikke undgå at spekulere over formålet med bogen. Emnet er ikke klostrets historie som sådan, men en analyse først og fremmest af de litterære kilder, ifølge forordet med sigte på, at udlandet kan blive opmærksom på deres rigdom. Imidlertid forekommer argumentationen ofte for speciel for udenlandske læsere, som ville have været bedre tjent med en oversættelse af exordiet med en god indledning vedføjet, mens afhandlingen som dansk videnskabelig afhandling kunne være omformet til en tidsskriftsafhandling.

E.U.

THELMA JEXLEV: *Fra dansk senmiddelalder.* Nogle kildestudier. (Odense Universitetsforlag, 1976). 120 s., 34,50 kr.

Forfatteren holdt i november 1974 nogle gæsteforelæsninger på Odense Universitet, som hermed foreligger i bogform og med tilføjet noteapparat. Hun karakteriserer selv formålet som »ved nogle punktundersøgelser at gøre opmærksom på en række kilder til sociale og økonomiske forhold«. Den første undersøgelse gælder fire navnefortegnelser over nonner i Roskilde, to for St. Claraklostret og to for St. Agneteklostret. Suppleret med det omfattende brevstof bevaret fra de to klostre afgiver fortegnelserne adskillige oplysninger om nonnernes alder, sociale rekruttering og valg af abbedisse. I det følgende behandles Roskildeklostrenes gods, især ved udgangen af middelalderen. Dernæst peges på de muligheder, som de ældste jordebøger, eksemplificeret ved Lundenæs, Næsbyhoved, Tommerup og Esrom, frembyder for viden om fæsteres og selvejeres forhold, f.eks. vedrørende hoveriet. Den afsluttende undersøgelse gælder skattemandtallet for Ringsted og Ramsø herred fra ca. 1517, som giver næsten komplette oplysninger om ejendomsforhold og om bebyggelsesomfang.

Udgivelsen er et forfriskende initiativ. Som undertitel og forord angiver, er der ikke tale om nogen sammenhængende skildring, men om kildestudier, hvor vi får en masse at vide om kilderne, dertil oplysninger om senmiddelalderlige samfundsforhold, men først og fremmest en række forslag til, hvad forskningen kunne gå i gang med. Og det er faktisk spændende.

E.U.

F. LINDBERG og G. RANKI (ed.): *Hungary and Sweden - Early Contacts, Early Sources.* (Swedish-Hungarian Historical Studies; Akadémiai Kiadó, 1975). 122 s.

Tanken med dette lille skrift om de svensk-ungarske relationer fra begyndelsen af middelalderen (ca. 1.000: Olof Skötkonungs dåb) til midten af stormagtstiden (1660) er at vække interesse for en række forskningsopgaver. En komité med professor Folke Lindberg, Sverige, og professor György Ranki, Ungarn, i spidsen præsenterer først en kort oversigt, indeholdende en del interessante nyheder, over forbindelserne mellem de to lande i middelalderen, hvis bedste del er de mange henvisninger til den videnskabelige litteratur inden for de pågældende emneområder. Den er forfattet af professor Geörgy Székely, Budapest. Anden del af bogen udgøres af en lang liste over arkivalierne i det svenske rigsarkiv vedrørende de to landes forbindelser og dertil hørende emner. En del af det materiale, som hænger sammen med 30-årskrigen og det storpolitiske spil frem til 1660, ser meget spændende ud og kan forhåbentlig stimulere til ny historisk forskning.

M.L.

NYERE HISTORIE

OVERSIGTER

G. R. ELTON (ed.): *Renaissance and Reformation* 1300-1648. 3. udg. (Macmillan, 1976). 362 s., 3,80 £.

I dette udvalg af kilder dækkende 350 særdeles begivenhedsrige år i Europas historie har professor Elton søgt at spænde over alle betydende problemkredse, fra kirken i senmiddelalderen over Hundredeårskrigen, ridderstanden, renaissance og humanisme, den moderne stats opståen, reformation og til økonomiske problemer, europæisk ekspansion og den videnskabelige revolution.

I forordet meddeler professor Elton, at han har tilstræbt at inddrage materiale dels belysende betydende personligheders holdninger og dels dækkende alle centrale problemkredse. Formelt set må begge mål siges at være nået, men alt for mange emner er behandlet så overfladisk og materialet er så groft tilskåret, at værdien af udgivelsen forekommer ringe.

Det er muligt, at et udvalg af denne karakter kan anvendes sine steder inden for den angelsaksiske verdens undervisningssystem, men hertillands vil det næppe kunne finde anvendelse - selv til gymnasiebrug forekommer tilskæringen sine steder at være for grov. Højst kan udvalget tjene som en række smagsprøver, som skal tages med store forbehold.

T.H.

E. J. HOBSBAWM: *The Age of Capitalism*. 1848-1875. (Weidenfeld & Nicolson, 1975). 354 s., 8,50 £.

Det er fortsættelsen af Hobsbawms bog fra 1962 »The Age of Revolution«, der havde undertitlen »Europe 1789-1848«. Det nye bind, der også indgår i serien »History of Civilisation«, er ikke alene Europas, men hele klodens historie; der tages da også skyldigt hensyn til de forskellige områder, selv om det hele tydeligvis betragtes ud fra Londons synsvinkel. En hel del af generalisationerne svækkes også ved at være vel britiske.

»The Age of Revolution« var præget af forfatterens marxistiske grundholdning og af en levende, fængslende fremstilling. Det samme gælder »The Age of Capitalism«, der er skrevet med samme veloplagthed; den er ikke just stærkt marxistisk i metode, men mere i synspunkterne. Netop synspunkterne, sym- og antipatierne, præger i høj grad bogen og tager jævnligt magten fra forfatteren, i langt højere grad end det ellers er tilfældet hos Hobsbawm. Måske skyldes dette det uhyre stof, måske at hans egne studier ikke er så dybtgående i denne periode.

Når alt dette er sagt, må det dog først og fremmest fastholdes, at bogen er en imponerende indsats. Den er det, fordi den giver en syntese af periodens historie, der rummer en række nye iagttagelser og udviklingslinier, som hidtil kun har været lidt påagtet. Her er med imperialisme, krige og politiske strømninger, byudvikling, borgerskabets verden, videnskab, religion og kunst. Det er imidlertid en bog, der af den studerende må læses to gange, og ind imellem må der da læses en gymnasiebog med en del facts; først da vil det fulde udbytte være hjemme.

ENGLAND

PEARL HOGREFE: *Tudor Women, Commoners and Queens*. (The Iowa State University Press/ Ames, 1975). 170 s.

Pearl Hogrefe, professor i engelsk ved Iowa State University, har sat sig for at skildre kvindernes mangesidede deltagelse i samfundslivet i England i tiden 1485-1603. Ved dybtgående studier har hun hentet data frem, især fra lidet kendte litterære kilder. Kriteriet for interessen for den enkelte har været en personlig indsats på et eller andet område f.eks. i erhvervslivet og kunsten. Forfatteren har bygget sin bog på den måde, at hun først skildrer de begrænsninger for kvindens muligheder, lov og sædvane dikterede, hvorpå hun bringer eksempler på, at begrænsningerne blev omgået i praksis.

At de blev det, er der jo ikke noget overraskende i; det har historien mange eksempler på. Og hermed er der en svaghed i bogens sigte. Blot at skildre enkeltpersonernes foretagsomhed, fordi de er kvinder, er lidet perspektivrigt, da meget lidt af, hvad der føres frem, har relation til kønnet.

En mængde detaljer om forskellige kvinders gerninger på det ene og det andet område fremdrages, men konklusioner og sammendrag til hjælp for overblikket er der ikke meget af.

For Tudor-specialister vil der være en del at hente, for andre vil udbyttet være begrænset.

I.G.

CLIVE HOLMES: *The Eastern Association in the English Civil War.* (Cambridge University Press, 1974). 322 s., 5.75 £.

The Eastern Association med den stærke troppeenhed under ledelse af jarlen af Manchester spillede en betydelig rolle i borgerkrigen som parlamentets støtte. Her undersøges nøje sociale, religiøse og politiske forhold i de østgrevskaber, der dannede associationen. Dernæst er spørgsmålet om forholdet til de centrale organer hovedtemaet. Det er således ikke de militære begivenheder, der endevendes, men spørgsmålet om rigsstyrets forhold til det lokale. Det viser sig, at der løber mange andre momenter ind end lokal selvstændighedstrang. Selv om bogen, hvis man skal følge den i detaljer, kræver ret specielle forkundskaber, er meget af fremstillingen samlet om en regionsanalyse og om problemet region/centralmagt, som er meget givende - ligesom tilsvarende franske fra de seneste år - når ældre samfund skal beskrives og forstås.

NEIL COSSONS: *The B P Book of Industrial Archaeology.* (David & Charles, 1975). 496 s., 4,95 £.

D. MORGAN REES: *Industrial Archaeology of Wales.* (David & Charles, 1975). 302 s.

Den første bog er en generel baggrundsorientering for den, der vil dyrke industriel arkæologi i Storbritannien, mens den anden bog gennemgår industrielle levn i Wales. Denne sidste indgår i en serie af tilsvarende bøger, der behandler de enkelte engelske landskaber.

Begge bøger er solide fremstillinger, udarbejdet af kyndige forskere. Neil Cossons gennemgår de enkelte industrigrene: vind og vandkraft, dampmaskiner, jernudvinding, tekstiler osv. og slutter med transportvæsen. Hovedvægten er lagt på den tekniske udvikling; i fremstillingen er bestandig nævnt eksempler med angivelse af deres beliggenhed (det er vel derved, BP kommer ind i billedet). Bygningsværker og den landskabsmæssige placering kommer han mindre ind på. Dette moment er til gengæld i højere grad tilgodeset i bogen om Wales, der også er faglig og ikke geografisk ordnet; her er beliggenheden dog også tydeligt angivet. Begge bøger har mønsterværdige registre og gode bibliografier. Det er meget stimulerende at lade en Englandstur være styret af industriel-arkæologiske hensyn. Dertil er bøgerne en god hjælp; men Neil Cossons er tillige en god almen teknikhistorie for 18. og 19. årh.

CHRISTOPHER HOWARD: *Britain and the Casus Belli 1822-1902.* A Study of Britain's International Position from Canning to Salisbury. (The Athlone Press, 1974). 204 s., 4,00 £.

I Salisburys tid blev det almindeligt at hævde, at Storbritanniens klassiske politik var »den frie hånds«, at man gennem det 19. årh. havde fastholdt at undgå forpligtelser, der kunne være krigsgrund. Det er denne opfatelse, som stadig går igen i mange fremstillinger, forfatteren har taget op til undersøgelse. Hans resultat er, at den førte politik kunne se sådan ud, men at det ikke var nogen formuleret opfattelse, derimod en konsekvens af konstellationerne til de forskellige tider. Enten kaldtes der ikke på England, eller også var der ikke behov (undertiden heller ikke mulighed) for indskriden. Set i perspektiv blev det imidlertid til en bevidst politisk linje. I al sin knaphed er det et arbejde, der må tages hensyn til ved fremtidige studier over europæisk storpolitik i 19. årh.

BRIAN T. ROBSON: *Urban Growth.* An Approach. (Methuen, 1973). 268 s., 1,90 £.

Betingelserne for byvækst er et centralt emne for både historikere og geografer. Her er det angrebet af en geograf, der i empirien holder sig til et rent historisk materiale: de engelske byer i 19. årh. Noget forgrovet er forfatterens resultat, at nye økonomiske organisationsformer og tekniske innovationer lettest tages i anvendelse i store byer; dette giver i begyndelsen disse et forspring. Da nyskabelser tog af på disse områder, fik de store byer en mindre vækst til fordel for de mindre, som nu også tog de oprindelige nyskabelser i brug. Undersøgelsen samler sig især om tre faktorer: byggeselskaber, gas og telefoner. Det er en bog, der på mærkelig måde veksler mellem dels eksakte analyser og formelkonstruktioner, dels meget bred snak, særlig når den bevæger sig ind på økonomisk teori. Uanset dette er den imidlertid stimulerende og føjer væsentligt nyt til et stort og centralt problem. En meget fyldig litteraturfortegnelse gør den også til en velegnet indførsel.

ALAN ARMSTRONG: *Stability and Change in an English County Town.* A Social Study of York 1801-51. (Cambridge University Press, 1974). 254 s., 5 £.

Denne bog er udsprunget af en disputats om Yorks sociale struktur 1841-51. Udeladt fra denne er en del traditionelt socialhistorisk stof vedrørende undervisningsforhold, religiøse omstændigheder og fattigvæsenspolitik. Til gengæld er der foretaget en udbygning af det sociodemografiske indhold. Resultatet er blevet en socialhistorisk fremstilling med vægten lagt på kvantitative data og metode.

Det, som i særlig grad gør bogen interessant, er, at den skildrer udviklingen i en by, der ikke i stor grad tog del i industrialiseringen i disse år. Det viser sig, at økonomien i York blev bestemt af landbrugsøkonomien i regionen, for hvilken den er centrum. Erhvervsstrukturen tog præg af dette forhold med en stor befolkningsdel beskæftiget i småforretninger samt forholdsvis mange kvindelige tjenestefolk. En fordel ved den manglende industrialisering viser sig ved en højere uddannelsesgrad, et forhold, der må tilskrives de manglende muligheder for at beskæftige børnene. Indkomstfordelingen var mere skæv end i industribyerne og klasseforskellene dermed mere udtalte; men klassebevidstheden var så lav, at hverken chartismen eller fagforeningsdannelsen kom til at spille nogen rolle. Befolkningstilvæksten var mindre end i de store industribyer; men alligevel synes de problemer, der knyttede sig til sundhedstilstanden, at være lige så store. Der er tegn på, at York til en vis grad repræsenterer en international bytype, idet nogle resultater harmonerer med, hvad man har fundet frem til for Dijon i Frankrig. Der knytter sig en del interesse til bogens metode, der dog selvfølgelig skal ses i sammenhæng med det anvendte kildemateriale.

I.G.

The GLADSTONE *Diaries.* III. 1840-47; IV. 1848-1854. Ed.: M. R. D. FOOT & H. C. G. MATTHEW. (Oxford University Press, 1974, udsendt 1975). 686, 724 s., 28,50 £.

Den store udgave af Gladstones dagbøger - den bliver på en halv snes bind - skrider langsomt fremad; de to første bind kom i 1969, se NFH XX 145. Hovedindtrykket fra de foregående bind bekræftes her: det er fortrinsvis engelske historikere, der arbejder meget i detaljen, der kan bruge dem, mens de for andre kun tjener til at uddybe indtrykket af Gladstones personlighed. Det meste af indholdet for disse her år vil være ganske interesseløst for nordiske historikere; hvad der er af en vis interesse, er Gladstones åbenhjertige notater om sine seksuelle problemer, som han åbenbart løste ved at samtale med protistuerede og derefter gå hjem og piske sig selv. Til dette skal føjes spredte bemærkninger om hans gudsforhold.

JOHN HIX: *The Glass House.* (Phaidon, 1974). 208 s., 7,25 £.

Med dets standardiserede, præfabrikerede komponenter og med dets omfattende materialeøkonomi demonstrerede Crystal Palace på den store Londonudstilling i 1851 bl.a., hvor højt udviklet den engelske jernindustri var i forhold til alle andre lande. I Hix' bog behandles paladset i et særskilt kapitel, hvor det er det konstruk-

tionsmæssige, der er synsvinklen på stoffet. Sammen med de omkringstående kapitler om glasstrukturernes industrialisering og Mass-Marketing, glashusene i de offentlige parker og de store udstillinger er der her tale om et vægtigt rids af bygningskategoriens ekspansive udvikling i 1800-tallet. Denne del indledes med kapitlet 'The Private Conservatory', der behandler det viktorianske storborgerskabs eksotiske vinterhaver, og som markerer glashusets inddragelse i mere omfattende samfundsmæssige sammenhænge end tidligere. Disse kapitler er et vigtigt supplement til de senere års publikationer om markedshaller, passager og andre lignende strukturer med transitkarakter.

I det indledende kapitel gives et rids af glashusets udviklingshistorie fra 1600-tallet, hvor det blev udviklet til beskyttelse af de hjembragte eksotiske planter. De efterfølgende kapitler tematiserer faserne i den kvalitative forbedring af drivhusets evne til at fungere som ramme for det »artificielle klima«. De afsluttende kapitler, der er bogens svagere del, behandler de tyske ekspressionisters anvendelse af glas i deres arkitektur samt projekter for større glasoverdækkede arealer, som eksempelvis Buckminster Fullers. Bogens over 300 illustrationer er yderst velvalgte.

L.D.

J. R. HAY: *The Origins of the Liberal Welfare Reforms 1906-1914.* (Macmillan, 1975). 78 s., 85 p.

For år tilbage startede Economic History Society den udmærkede serie med mindre problemoversigter, »Studies in Economic History«; den har nu skiftet navn til »Studies in Economic and Social History«. Bøgernes opbygning er imidlertid den samme: forskningsoversigter forfattet af særlig kyndige, der også er i stand til, ud fra egne studier, at tilføre nye og selvstændige synspunkter. Her gennemgås de liberale socialreformer i England før 1914 med behandling af de synspunkter, der er anlagt af de agerende, af socialforskere og historikere. Det er en god og koncis orientering, der fører frem til forfatterens egen konklusion, at med forskellige motiveringer og præget af aktuelle politiske situationer var der dog det fælles underlag for de liberale af forskellig observans, at reformernes hovedformål var at stabilisere samfundet og sikre det britiske imperium.

TYSKLAND

ELISABETH SCHWARZE: *Soziale Struktur und Besitzverhältnisse der ländlichen Bevölkerung Ostthüringens im 16. Jahrhundert.* Mit einer Einführung: Die Land- und Türkensteuerregister des 16. Jahrhunderts und die Möglichkeiten ihrer Auswertung von HANS EBERHARDT. (Böhlau, 1975). 216 s.

Schwarze har på grundlag af skatteregistre fra 1542 og 1546/47 undersøgt økonomiske og sociale strukturer i østthüringiske landsbyer hørende til såvel kurfyrstendømmet som hertugdømmet Sachsen.

Udgangspunktet for undersøgelsen er Bondekrigens følgevirkninger i de behandlede områder, og disse behandles systematisk for de enkelte forvaltningsområder: besiddelsernes størrelse, skattepligtig formue, kvægbesætning, således at forfatteren her har tegnet et detaljeret og nuanceret billede af landbefolkningens økonomiske og sociale situation. Schwarze har her gjort en pionerindsats, idet hun har vist, at der i Østthüringen omkring midten af det 16. årh. var tale om en stærkt differentieret socialstruktur.

Medens der således er tale om en omfattende og meget grundig behandling og tolkning af skatteregistrene for de enkelte forvaltningsområder, er forsøget på at sætte de vundne resultater ind i en større økonomisk og socialhistorisk sammenhæng mere summarisk, og dette hænger for en del sammen med, at forskning på dette felt fra de allerseneste år ikke er indarbejdet i afhandlingen, som oprindeligt er en dissertation (1970) fra Karl-Marx-Universität, Leipzig. At det større hele er kommet en smule til kort, skal dog ikke overskygge den kendsgerning, at forfatterens store flid og grundighed har ført til resultater, som kan bringe forskningen videre på dette meget vigtige felt.

Hans Eberhardt behandler i sin udførlige indledning til Schwarzes afhandling de principielle problemer, som er forbundet med brugen af tyrkerskatteregistrene (1542) og skatteregistre i øvrigt i analysen af økonomiske og sociale strukturer, ligesom han har en række metodisk overbevisende overvejelser om brugen af registrene til skøn over folketal. Her har Eberhardt en række overbevisende iagttagelser til overvejelse for enhver, der beskæftiger sig med at forsøge at beregne folketal for det 16. årh.

Hans Eberhardts indledning, hvis overvejelser af principiel art er af interesse også for den, der arbejder med dansk materiale, og Elisabeth Schwarzes grundige detailarbejde er et væsentligt bidrag til differentieringen af billedet af sociale forhold i Thüringen i tiden efter Bondekrigen.

T.H.

PETER BLICKLE: *Die Revolution von 1525.* (Oldenbourg, 1975). 251 s., 56 DM.

I vesttysk bondekrigsforskning har Günther Franz' hovedtese om Bondekrigen som den politisk umyndiggjorte velstillede landsbybondes oprør helt frem til den seneste tid været almindeligt accepteret. Med Peter Blickles forskellige arbejder, senest »Die Revolution von 1525«, har denne tese fået alvorlige grundskud.

I denne fremstilling er opmærksomheden koncentreret omkring Bondekrigens kerneområde, Oberschwaben. I tre hovedafsnit: revolutionens årsager, revolutionens mål og revolutionens følger, gennemfører Blickle en detaljeret analyse, hvoraf det fremgår, at den Franz'ske afvisning af økonomiske motiver for opstand ikke længere er holdbar. Blickle har overbevisende sandsynliggjort, at opstanden i Oberschwaben har to sæt af motiver, nemlig både økonomiske og politiske (de sidstnævnte forstået som reaktion mod territorialfyrsternes bestræbelser på - også i de små sydvesttyske territorier, det her drejer sig om - at skabe enhedsstater, hvori alle undersåtter har samme status.

Hovedvægten i fremstillingen er lagt på analysen af optakten til revolutionen, også benævnt »feudalismens krise«, hvor Blickle også præsenterer den hidtil mest dybtgående analyse af Bondekrigens programmatiske hovedskrift, »Die Zwölf Artikel«.

I den større forskningsmæssige sammenhæng indtager Blickles analyse en central plads, idet han har ydet et centralt bidrag til den i både øst og vest pågående omvurdering af Bondekrigen i retning af at tillægge et samarbejde mellem bønder, byboere og bjergværksarbejdere en større betydning i den samlede vurdering. Analysen af dette samvirke mellem forskellige befolkningsgrupper fører til det resultat, at betegnelsen »bondekrig« forkastes, og i stedet indføres betegnelsen »Empörung des gemeinen Mannes«, som har en højere grad af overensstemmelse med oprørernes egen opfattelse af revolutionen.

Blickle angiver i indledningen formålet med bogen som værende et forsøg på at supplere bondekrigsforskningen i den Franz'ske tradition, at lave en slags statusopgørelse for et centralt opstandsområde. Dermed er formålet forsigtigt formuleret. Bogen giver langt mere. Den er et overbevisende forsøg på at omvurdere gamle synspunkter med inddragelse af et stort empirisk materiale, og den indgår som et vægtigt indlæg i debatten mellem øst- og vesttyske bondekrigsforskere, hvor vesttyske forskere hidtil har været i defensiven. Blickle har overbevisende argumenteret for rimeligheden i - med nødvendige modifikationer - at karakterisere opstanden som »1525-revolutionen«.

T.H.

HARRY LOEWEN: *Luther and the Radicals.* Another Look at Some Aspects of the Struggle between Luther and the Radical Reformers. (Wilfried Laurier University Press, 1974). 208 s., 3,50 Can. $.

Bogen er forfattet af en amerikansk kirkehistoriker, knyttet til »The Mennonite Church«. Den behandler et emne, som i årtier har optaget kirkehistorikere, nemlig forholdet mellem Luther og de radikale reformatorer. Det nye i denne fremstilling er, at Loewen - trods sit tilhørsforhold til »The Mennonite Church« - har bestræbt sig på at give et afbalanceret billede af Luthers holdninger og disses opståen.

Bogen er opdelt i fire hovedafsnit: 1. afsnit behandler i oversigtsform Luthers grundlæggende holdninger med særlig vægt på referatet af 1520-skrifterne; 2. afsnit koncentreres om Luthers forhold til Andreas Karlstadt og Thomas Müntzer. Karlstadt gives en rimelig behandling; men billedet af Müntzer er desværre som i hovedparten af den mennonitiske historieskrivning fortegnet, idet også Loewen formidler indtrykket af Müntzer som først og fremmest »mordprofet«; 3. afsnit - bogens største - behandler Luthers forhold til døberne, nærmere betegnet den gruppe, som Loewen ligesom sine trosfæller betegner som »de evangeliske døbere«. At dette afsnit har fået et sådant omfang, forekommer ikke velmotiveret, al den stund at Luther aldrig har haft nogen forbindelse af betydning med disse »evangeliske døbere«! 4. afsnit behandler det problem, som har været mareridtsagtigt for mennonitisk forskning fra første færd, nemlig Døberriget i Münster/Wf. 1534-35, og det er heller ikke for Loewen lykkedes at tegne et rimeligt afbalanceret billede af Døberriget, hvorimod han har givet en troværdig skitse af Luthers holdning til begivenhederne i Münster. I et afslutningsafsnit behandles endelig kortfattet Luthers holdninger til spiritualister og andre enkeltstående i den radikale reformation, og der sluttes af med en behandling af det emne, som alle kirkehistorikere med tilknytning til frikirker ynder, nemlig tolerance og religiøs frihed.

Alt i alt er der tale om en fremstilling, som giver et langt rimeligere billede af Luthers holdninger end tidligere mennonitiske bidrag. I karakteristikken af grupper og enkeltpersoner i den radikale reformation ud over »de evangeliske døbere« lader fremstillingen derimod som sine mennonitiske forgængere endnu meget tilbage at ønske.

T.H.

MARTIN KUTZ: *Deutschlands Aussenhandel von der Französischen Revolution bis zur Gründung des Zollvereins.* (Franz Steiner, 1974). 395 s., 56 DM.

Bogens undertitel er »Eine statistische Strukturuntersuchung zur vorindustriellen Zeit«, og bogen er da også mere en håndbog end en analyserende fremstilling. Bag den ligger et uhyre indsamlingsarbejde, der dog kun har omfattet den trykte litteratur. Det, der bringes, er omfattende statistikker over handelen med England og Frankrig, der optager mere end halvdelen af bogen, og derefter med Nederlandene, Østrig, Skandinavien, USA og Latinamerika. Dels bringes tal for omsætningen i mængde, art og værdi, dels redegøres for kildematerialets art og troværdighed, og endelig ræsonneres over det samlede økonomiske mellemværende med de enkelte områder. Det er i høj grad den forhåndenværende litteratur, der bestemmer grundigheden; bl.a. af den grund er f.eks. behandlingen af forholdet til Danmark umådelig spinkel. For nordiske forskere har bogen også sin værdi derved, at den er en indførelse i de enkelte landes statistiske litteratur, både den officielle og den private.

REINHARD RÜRUP: *Emanzipation und Antisemitismus.* Studien zur »Judenfrage« der bürgerlichen Gesellschaft. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1975). 208 s.

Alene omfanget vidner om, at det er en oversigt; i øvrigt er bogen geografisk begrænset til Tyskland. Den beskæftiger sig med ledende træk og motiver, mens selve begivenhedsforløbet forudsættes kendt. Forfatteren baserer sig både på egne studier, som ikke er afsluttet, og på den foreliggende litteratur. Først behandles emancipationen som et udtryk for det borgerlige samfunds fremmarch, hvor den stykkevise ligestilling ikke var en samlet jødepolitik, men dele af liberalismen. Hos den del, der anskuede det som et jødespørgsmål, var formodningen den, at assimileringen ville forløbe i takt med emancipationen. Krisen fra 1873 skabte imidlertid antisemitismen, der afbrød udviklingen. Forfatteren lægger megen vægt på forskellen mellem jødehad/-fjendtlighed og antisemitisme, hvor den første vendte sig mod en minoritet, ofte blandt mange, mens den anden havde karakter af en

verdensanskuelse: fjernelse af jøderne ville fjerne alle ulykker.

Bogen er en god syntese, men ikke så ny, som forfatteren vil gøre den. Han slutter med et afsnit om marxistisk og borgerlig antisemitismeforskning. Et tillæg bringer en bibliografi på omkring 500 numre, der er særdeles værdifuld.

HOLLAND

J. L. PRICE: *Culture and Society in the Dutch Republic During the 17th Century.* (Batsford, 1974). 260 s., 5.00 £.

Der er tidligere her i tidsskriftet omtalt foregående bind i denne serie, der har behandlet »Culture and Society« i Frankrig 1848-98, renaissancen i Italien m.fl. Det er gode og solide fremstillinger; men det er højst forskelligt, i hvilken grad forfatterne har forstået at forbinde samfundsforhold og kulturliv (malerkunst, digtning, musik, arkitektur). I bogen om Hollands gyldne århundrede trækkes der heller ikke ukendte forbindelsestråde og forudsætninger; men der berettes kyndigt om den økonomiske og politiske baggrund for den kulturelle opblomstring. Når det gælder denne sidste, er det naturligvis malerkunsten, der står i centrum og navnlig belyses gennem dens funktion som billedmæssig skildrer af samtiden. Det er populærhistorie på et højt plan; bogen har gode billeder og en fyldig litteraturfortegnelse. I det hele førsteklasses introduktion.

SCHWEIZ

ERNST BOHNENBLUST: *Geschichte der Schweiz.* (Rentsch, 1974). 590 s., 38 Sfr.

Bogen dækker tiden fra de første spor af mennesker til vore dage, og så er den i øvrigt næsten ulæselig. Den vrimler med detaljer - navnlig udenrigspolitiske - og er affattet i almindelige og intetsigende vendinger. Med nogen overdrivelse kan det siges, at den mest af alt minder om det 19. årh.s gymnasielærebøger i historie. Selvfølgelig rummer den samlet en række data, der gør den anvendelig som opslagsbog; men så er også alt sagt.

FELIX PLATTER: *Tagebuch (Lebensbeschreibung) 1536-1567.* Udg.: VALENTIN LÖTSCHER. (Schwabe & Co., 1975). 579 s., 120 Sfr.

Felix Platter (1536-1614) var efter at have gennemgået tidens bedste humanistiske og medicinske uddannelse i en hel menneskealder stadslæge og professor i medicin i Basel. Hans levnedsbeskrivelse, som her for første gang er udgivet samlet med et meget omhyggeligt kritisk apparat (både med gode sproglige kommentarer og med en endog særdeles fyldig realkommentar) koncentreres om hans barndom og ungdom.

Betegnelsen »Tagebuch« er egentlig en smule vildledende, da der ikke er tale om dagbogsnotater, men om en sammenskrivning, som Felix Platter i sin høje alderdom, i 1612, har foretaget på grundlag af dagbogsnotater fra sin ungdom.

Hovedparten af værket koncentreres om oplevelser, som ikke har tilknytning til hans fag, men som til gengæld giver et udmærket billede af levevilkårene i det bedrestillede Baseler borgerskab i det 16. århundredes 2. halvdel. Studieopholdet i udlandet (Montpellier i Frankrig) indtager en stor plads i fremstillingen med beskrivelser af møder med nogle af tidens betydende universitetsfolk, muntre drikkelag, udflugter o.lign. Efter studietiden nedsatte Felix Platter sig som læge i hjembyen Basel, og han beretter her om giftermål og etablering af egen husstand - i begyndelsen i små kår, men hurtigt med en voksende praksis og fra 1571 som professor i praktisk medicin. Herefter er levnedsbeskrivelsens oplysninger sparsomme (Platter har været så optaget af alle sine gøremål, at der ikke har været tid til at føre dagbog), når bortses fra et regnskab over indtægter i årene 1558-1612, som giver spændende oplysninger om hans erhverv, som vi ellers desværre ikke får megen kundskab om.

Alt i alt er der tale om en mønstergyldig udgivelse, som er forsynet med en fortræffelig indledning ud over den løbende kommentar. Platters levnedsbeskrivelse tilføjer vigtige nye detaljer til billedet af Basel som betydende by i det 16. århundrede.

T.H.

Geschichte und Politische Wissenschaft. Festschrift für ERICH GRUNER. (Francke, 1975). 372 s., 55 Sfr.

Professor Erich Gruner i Bern har et stort forfatterskab bag sig; her i tidsskriftet er bl.a. omtalt hans monumentale værk »Die Arbeiter in der Schweiz im 19. Jahrhundert« (XXI 50), som ved dets sikre brug af historiske og socialvidenskabelige metoder har en høj international placering.

Festskriftet er udgivet til Erich Gruners 60-års dag. Det har både historiske, socialhistoriske og politiske afhandlinger, hvilket også er et udtryk for den hædredes vide forskningsfelt. Der er i alt 16 afhandlinger, som samler sig om syv emner: nationalitetsfølelse, minoriteter, interesse- og pressionsgrupper, ideologier og deres sociale betingelser, forfatningsret, valg som udtryk for deltagelse i statsstyret, repræsentationsproblemet. Hovedparten behandler emnerne ud fra schweiziske forhold i 19. og 20. årh., men nogle er også almeneuropæiske. Der sluttes med en bibliografi over Gruners omfangsrige forfatterskab.

TJEKKOSLOVAKIET

KARL BOSL (red.): *Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder.* II. (Hiersemann, 1974). 716 s., 254 DM.

Med dette bind 2 ud af fire er kæmpeværket (2.314 s., 780 DM) om de böhmiske områder afsluttet: det begyndte at komme i hæfter i 1966 (NFH XVIII 129) og er siden udsendt støt. Nu ved afslutningen meddeler forlaget, at der ud over de planlagte fire bind vil komme et supplementsbind med titlen »Gesellschaft und Kultur in den böhmischen Ländern«, og det uanset, at den kulturelle udvikling på naturlig og rimelig måde er tilgodeset gennem de foregående bind.

Det nye bind dækker tiden 1471-1848, men indledes med et afsnit på 96 sider, der behandler Eger og Egerland fra tidernes morgen til vort århundrede. Dette skyldes arkivdirektør Heribert Sturm, mens dr. Karl Richter og dr. Gerhard Hanke har delt hovedfremstillingen mellem sig med 1740 som skillelinje.

Modellen fra de foregående bind bliver fulgt nøje med mønsterværdige og fyldige litteraturfortegnelser samt omfattende registre. Fremstillingerne er velafbalanceret i dispositionen med en ligelig hensyntagen til alle sider af udviklingen. I meget har værket håndbogens karakter forstået på den måde, at man kan slå op og få sit behov dækket for kendsgerninger og hovedmomenter af forløbet inden for de enkelte områder. Derimod kan det nok knibe med sammenhæng og helhed. Uanset dette er der imidlertid tale om et standardværk, som sikkert bør være på alle større universitetsbiblioteker.

USA

SACVAN BERCOVITCH: *The American Puritan Imagination.* Essays in Revaluation. (Cambridge University Press, 1974). 265 s., 2 £.

Igennem de senere år er der foretaget en opvurdering af de litterære produktioner, der blev frembragt af de første engelske puritanere, der kom til Amerika fra ca. 1600. Vigtige resultater fra denne omvurderingsproces foreligger her i denne essaysamling, der altså omhandler et lidt specielt hjørne af kulturhistorien.

Interessen for de tidlige indvandreres kultur har især været studeret ved Harvard siden 1920'erne, og man har længe været klar over det store omfang, der kendetegnede litteraturen i det tidlige New England: litteratur forstået i videste forstand, omfattende teologi, historie, religiøst præget lyrik etc.

I den foreliggende bog skildres forskellige litteraturhistoriske problemer omkring emnet, ligesom fire litterære hovedskikkelser er genstand for særlige behandlinger, nemlig William Bradford, Anne Bradstreet, Edward Taylor og Cotton Mather.

De fleste essays er hentet fra litterære tidsskrifter.

I.G.

PETER TEMIN: *Causal Factors in American Economic Growth in the Nineteenth Century.* (Macmillan, 1975). 80 s., 85 p.

Bogen indgår i »Studies in Economic and Social History« (se ovenfor s. 61). Efter en orientering i problemerne om måling af økonomisk vækst redegøres for overfloden på landbrugsjord, for de teknologiske ændringer og for jernbaner, bankvæsen og slaveriet - alle faktorer, der har været drøftet i forbindelse med den amerikanske vækst. Det er i det hele problemer noget større, end serien sædvanligvis samler i et enkelt bind. Resultatet er da også blevet en mere oversigtspræget introduktion, men klar og absolut givende for den, der skal starte på disse emner eller blot har behov for en generel orientering.

HANS-ULRICH WEHLER: *Der Aufstieg des amerikanischen Imperialismus.* Studien zur Entwicklung des Imperium Americanum 1865-1900. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1974). 426 s., 49 DM.

Selve fremstillingen udgør 270 sider; resten er noter, kilde- og litteraturfortegnelse og registre samt en oversigt på en halv snes sider over stadier i amerikansk imperialismeforskning; den sidste er nyttig, men belastes af vel mange titler til skade for en noget dybere behandling af hovedværkerne.

Selv starter Wehler med et kapitel om den økonomiske og ideologiske baggrund, hvor der lægges megen vægt på konjunkturbaggrunden. Efter dette følger kapitler om de enkelte områder: Haiti, St. Domingo, Chile, Brasilien, Nicaragua, Venezuela og Cuba; derefter behandles Samoa, Hawaii og Østasien. Disse afsnit er velskrevne og overskuelige - nogle kort ville have gjort nytte. Hvad man savner, er en snævrere forbindelse mellem det første afsnit og disse geografisk disponerede skildringer. Selv om det søges afbødet i en kort konklusion, er det alligevel overladt læseren at søge forbindelsestrådene. Det er absolut de første 70 sider og apparatet, der bærer bogen, der som helhed ikke lever op til Wehlers standard.

THORSTEIN VEBLEN: *Essays, Reviews and Reports.* Ed.: JOSEPH DORFMAN. (Augustus M. Kelley, Fairfield, 1975). 690 s., 10.50 £.

DAVID SECKLER: *Thorstein Veblen and the Institutionalists.* (Macmillan, 1975). 160 s., 7 £.

Begge bøger er et vidnesbyrd om den renæssance, Veblens værker har været inde i gennem det sidste årti; den manifesterer sig også i, at professor Dorfmans bog »Thorstein Veblen and His America« fra 1934 nu er ude i 7. oplag.

Den store udgave af Veblens artikler og anmeldelser starter med en introduktion af Dorfman på godt 300 sider. Den rummer en hel del nye enkeltheder, men forudsætter i virkeligheden, at læseren forlods er fortrolig med den store økonoms og sociologs værker og liv. Bortset fra en analyse af hvedepriserne i slutningen af 19. årh. er hovedparten af bogen derefter et genoptryk af en lang række anmeldelser, fortrinsvis af europæiske arbejder inden for økonomi og økonomihistorie. De viser Veblens vide kundskaber; men sandt at sige er det meget lidt af det, der er af en sådan karat, at genoptrykket virker naturligt for andet formål end lige at bidrage til at uddybe indtrykket af personen.

Secklers bog rummer dels en kort biografi og nogle uddrag af Veblens værker, dels nogle kapitler om forskellige amerikanske økonomers forhold til Veblens teorier. I mangt og meget er den lige så løs i kompositionen som selve institutionalismen. I det hele er bogen ikke meget givende.

IRVING HOWE: *World of Our Fathers.* (Harcourt Brace Jovanovich, 1976). 714 s., 14,95 $.

Bogen handler om de to millioner østjøder, der indvandrede til USA efter 1881, og om deres efterkommere. Den vil stå som et hovedværk både i jødisk og i amerikansk historie. Givetvis kan der peges på emner, som også burde have været med, eller som man i hvert fald gerne havde set mere uddybet; men helheden er der, og den serveres klar og nøgternt, også når den er stilfærdigt bevægende.

Først skildres udgangspunktet - det jødiske liv i Rusland omkring 1880 - og emigrationen. Derefter følger mødet med New York (det er stort set kun bosættelsen der, som behandles), og hvordan man etablerer sit eget samfund, som lever, vokser og delvis bryder sammen. Her er

med den sociale status erhvervsmulighederne, synagogen og skolen, den politiske placering, herunder også den jødiske socialisme og tilbøjeligheden til at vælge det politiske livs venstre side. Foruden dette omfatter næsten en trediedel af bogen det store emne »The Culture of Yiddish« med analyser af poesi og teater og skildringer af videnskab og presse. Et slutafsnit behandler vejen ud i det amerikanske samfund med hovedvægten på placeringen i kunst og på social status.

Det store værk er solidt funderet; årelange studier, støttet af andre forskeres bistand, har givet den sikkerhed over for stoffet, som tillader en ubesværet fremstilling. Et sted i slutningen af bogen hedder det: »A sense of natural piety toward one's origins can live side by side with a feeling of critical detachments«. Dette kunne have stået som motto på 1. side.

OVERSØISK

H. BLAKEMORE: *British Nitrates and Chilean Politics 1886-1896*. Balmaceda & North. (The Athlone Press, 1974). 260 s.

I serien Institute of Latin American Studies Monographs foreligger her en meget spændende bog. Det er en skildring af en klassisk situation i imperialismens historie: kampen mellem en moderat nationalistisk præsident i et råvareproducerende land og en meget professionel udbytter. Balmaceda og North er navnene, og mens den første indskrev sit navn i historien, er den anden glemt. Under Allendes kampagner hørtes Balmaceda nævnt som forbillede for Allende-bevægelsen, om end oppositionelle grupper protesterede mod sammenligningen. Fælles for de to var i hvert fald, at de udsprang af systemet som trænede parlamentarikere, valgt til embedet, og begge fandt døden som tabende part i en revolutionær situation; men ellers er der naturligvis stor forskel på Chile 1891 og 1973. Den moderate Balmaceda bekæmpede »nitrat-kongen«, englænderen North og angreb ikke mindst et transportmonopol, som North havde etableret ud over sin øvrige mangeartede forretningsvirksomhed i Chile. Ellers accepterede han den udenlandske kapitals bidrag til udviklingen af landets ressourcer. Også i indflydelsesrige britiske finanskredse blev North med sin farverige og til tider charlatan-agtige fremtræden ildeset.

Dårlige nitratkonjunkturer og komplekse politiske vanskeligheder i Chile blev blandet sammen i et speget spil, der førte til den revolution, der bl.a. kostede Balmaceda livet. For de komplicerede forhold og transaktioner redegør Blakemore på kompetent og letlæselig vis.

Bogen må kunne indgå i undervisningen i gymnasier og på læreanstalter, hvis man skal bruge en imperialisme-case.

I.G.

IVOR WILKS: *Asante in the Nineteenth Century*. (Cambridge University Press, 1975). 800 s., 16.00 £.

Ashanti-riget - delvis Ghana - var en af de store velorganiserede afrikanske stater gennem 18. og 19. århundrede; Danmark havde i øvrigt nær kontakt med det gennem Guldkystbesiddelserne. Professor Ivor Wilks (Northwestern University, Illinois) har i sit digre arbejde specielt samlet sig om centrale dele af samfundsforholdene og afstået fra at bringe en kronologisk nationalhistorie.

Bogens anlæg giver den en særlig interesse. Dels giver den et mere detaljeret indblik i statsbygningen, end det er almindeligt i afrikanske historier, dels dokumenterer den, i hvor høj grad det i virkeligheden er muligt at skrive en sådan bog, når sporsans kombineres med flid. Emnerne er eksempelvis: vejnettet, befolkningsudviklingen, centralstyre og provinser, dynastiets, den udøvende magts og det rådgivende råds funktioner. Til dette kommer ideologier og deres brydning. Undertiden forekommer tilbøjeligheden til at overføre europæiske begreber - merkantilisme, laissez faire, småborgerskab osv. - noget vel håndfast, selv om det oftest fremlægges ret overbevisende. I det hele en vigtig bog, der også er fascinerende.

NORDEN

ARTHUR IRWIN IMHOF: *Aspekte der Bevölkerungsentwicklung in den nordischen Ländern 1720-1750.* I-II. (Francke, 1976). 1222 s., 180 Sfr.

Den foreliggende bog er et nyt udslag af mange års udenlandsk interesse i at anvende det righoldige skandinaviske befolkningsstatistiske kildemateriale fra det 18. århundrede. Forfatteren har foretaget indgående studier i både offentliggjort og ikke-offentliggjort statistik og gennemarbejdet en omfattende samtidig litteratur og nyere studier fra alle fem nordiske lande. Han giver på den baggrund med hovedvægten på udviklingen i Sverige og Finland i årene omkring 1740 - og trods titlen mellem 1750 og 1772 - et detaljeret billede af, hvad det er muligt at trække ud af statistikken, men sætter tillige befolkningsudviklingen ind i et større socialhistorisk perspektiv, idet klimaforhold, ernæringssituation, sundhedslovgivning o.l. inddrages i analysen.

Mest fyldigt er afsnittet om dødelighedsforholdene i Sverige og Finland mellem 1740 og 1773, som er baseret på statistik fra sydsvenske og sydfinske provstier. Takket være statistikkens oplysninger om dødsårsager og kendskab til temperatur- og nedbørsmålinger er det muligt at give et billede af det kompleks af årsager, det er nødvendigt at medtage for at forklare den svingende dødelighed. Konklusionen er, at epidemier spiller en større rolle for dødeligheden end ændringer i høstudbyttet, og af de epidemiske sygdomme tillægges dysenteri og malaria stor betydning.

Et kapitel er helliget befolkningsudviklingen på Island, hvor der især lægges vægt på at demonstrere forholdene for en befolkning, der lever i et område på grænsen af, hvad det med datidens erhvervsteknik var muligt at bebo.

Det afsluttende kapitel analyserer sammenhængen mellem høstudbyttets størrelse i de enkelte år og arbejdsmarkedsudviklingen for tjenestefolk og daglejere. Her sættes situationen i 1730'erne med stort høstudbytte op mod de dårlige forhold omkring 1740, dog uden at der tages hensyn til den samtidige økonomiske politik, som næppe har været helt uden betydning for de forhold, der belyses.

Begrænsningen i bogen viser sig især de steder, hvor forfatteren går bort fra at undersøge udviklingstendenser, som er så fremherskende, at resultaterne vil være upåvirket af mindre fejl i den officielle statistik. Et særligt grelt eksempel herpå er en beregning af Københavns folketal i 1720 ud fra oplysninger om fødselsoverskuddet i den efterfølgende periode. Der nås frem til et tal på ca. 94.000 mennesker, hvor 50.000 ville have været et rimeligere skøn.

H.C.J.

GUNNAR OUSLAND: *Fagorganisasjonen i Norge.* 1. Fra avmakt til stormakt 1870-1920. (Tiden, 1974). 661 s.

Bogen kom første gang i 1927, blev let ændret optrykt i 1947 og foreligger her i fototryk fra denne udgave. Forlaget skriver, at »verket bør interessere store grupper politisk bevisst ungdom«. Forhåbentlig gør det ikke det; det er håbløst forældet fagforeningshistorik med en vrimmel af navne og andre detaljer, men stort set uden linjer og perspektiv. Som materialesamling kan det dog stadig gøre nytte.

MODERNE HISTORIE

INTERNATIONAL POLITIK

F. S. NORTHEDGE: *The International Political System.* (Faber & Faber, 1976). 336 s., 3.25 £.

F. S. Northedge har i en årrække været professor i international politik ved London School of Economics og er en fremtrædende eksponent for, hvad man måske kunne kalde den engelske skole inden for denne disciplin. I forhold til den amerikanske skole - og især således, som denne har udviklet sig de sidste 10-15 år - er den karakteriseret ved en stærk historisk orientering og en lige så empirisk orientering i den forstand, at teoridannelsen primært sigter mod forklaringen af konkrete empiriske forhold; en tredie mere udvendig forskel er dens mangel på fag-jargon.

Den foreliggende som sædvanlig yderst velskrevne introduktion til international politik vil derfor måske være af særlig interesse for historikere, der også er interesseret i en generaliserende vinkel på stoffet.

I bogens første trediedel behandler Northedge udviklingen i det internationale politiske system fra de gamle ægyptere til vore dages system. I følgende kapitler behandles aktørbegrebet, statsadfærdsmotivationer, specielt med henblik på imperialisme-fænomenet, samt systemtilstande; her rettes opmærksomheden især mod krige, konflikter og konfliktløsningsmuligheder.

Northedge er en skarp iagttager af international politik, og hans bog indeholder mange interessante, common sense-prægede analyser. Men den har også svagheder, der bunder i et konventionelt syn på, hvad international politik er. Bogen tager kun i begrænset omfang højde for de økonomiske og sociale forholds voksende betydning for international politik, ligesom den nok undervurderer betydningen af opkomsten af nye ikke-statslige aktører i systemet; dens analyse er derfor mere dækkende for det internationale system indtil 1960'erne end for det system, som nu synes under udvikling.

MARTIN KILSON (ed.): *New States in the Modern World.* (Harvard University Press, 1975). 254 s., 10.20 £.

Artiklerne i dette samleværk er skrevet til ære for Rupert Emerson, hvis bøger om afkolonisering og nye stater vakte en vis opmærksomhed i 1960'erne. De samler sig om to aspekter ved de stater, der har opnået politisk selvstændighed fra direkte kolonistyre siden 1945, nemlig deres indre 'statsdannelse' og deres påvirkning af det internationale system.

Det første aspekt behandles i artikler af så kendte navne som Coleman, Crawford Young, Kilson og Willard R. Johnson, der udelukkende inddrager afrikanske stater. Nadav Safran skriver om Ægypten. Hvad angår det internationale system, er der bidrag af Inis L. Claude, Leo Gross, Joseph S. Nye, Stanley Hoffmann og Karl Deutsch sammen med Dieter Senghaas.

Der er tankevækkende synspunkter i alle bidrag, og forfatterne repræsenterer stor indsigt inden for en politologisk tradition, som imidlertid i dag virker noget passé. Det viser sig bl.a. i deres fuldstændige ukendskab til ikke-angelsaksisk litteratur om emnet og den totale mangel på inddragelse af økonomisk-politiske aspekter.

Okp.

ROBERT E. GAMER: *The Developing Nations.* A Comparative Perspective. (Allyn and Bacon, 1976). 393 s., 9.50 $.

Forfatteren er professor i politologi ved et mindre amerikansk universitet og har i mange år savnet en brugbar lærebog til sine studenter om udviklingslandene.

Bogens hovedstyrke er, at forf. utålmodigt gør op med alle ahistoriske betragtninger, der udelukkende anser den nuværende tilstand for strukturelt betinget. Han går - med udvalgte konkrete exempler - tilbage til samfundssystemerne før mødet med europæerne og kolonitiden. Det giver ham god lejlighed til at skildre opbygningen af afhængigheder i løbet af koloni-

tiden, som han alle samler i begrebet 'patron-klient-forholdet'. Hvilket naturligt fører videre til overvejelser af, hvorledes disse afhængigheder fortsætter og i visse tilfælde forstærkes efter den formelle selvstændighed. En betydelig fordel ved bogen er også, at forf. i et helt kapitel giver en grundig og ræsonnerende oversigt over hele den angelsaksiske politologiske debat om udviklingsproblemet - vel at mærke med hovedvægten på den politiske udvikling.

Men dermed er også påpeget, hvad man i dag må påtale som bogens betydelige mangel. Nemlig at dens forfatter ikke synes at være bekendt med og i hvert fald slet ikke inddrager de sidste årtiers 'imperialismediskussion' - den være sig marxistisk eller ej.

Bogen kan dog anbefales som et godt diskussionsoplæg, der i forbindelse med andre oversigter vil kunne give øget indsigt i det omfattende problemkompleks.

Okp.

ISTVAN BIBO: *The Paralysis of International Institutions and the Remedies.* A Study of Self-Determination, Concord among the Major Powers, and Political Arbitration. (Harvester Press, London, 1976). 152 s.

Forfatteren er tidligere ungarsk professor i politik. Han deltog i den ungarske regering lige efter krigen, gik tilbage til sit professorat, men var i 1956 medlem af Imry Nagys kortvarige regering. Herefter blev han fængslet og er først for nylig blevet frigivet, hvorefter han har taget ophold i London.

Bogen bærer tydeligt præg af forf.s optagethed af, hvorledes små samfund kan få lov til at udvikle og indrette sig uden stadig indblanding fra større og stærkere stater. Den bærer også præg af forf.s dybe forankring i hele den europæiske folkeretlig-politikvidenskabelige tradition, der var så udbredt i mellemkrigstiden - og som senere er blevet alt for let affærdiget.

I et meget givende forord gør Bernard Crick, som har besørget manuskriptet til trykning, opmærksom på den dybe historiske indsigt, som Istvan Bibo lægger for dagen, ligesom han på en altid relevant måde formår at påpege helt aktuelle og centrale problemers dynamiske aspekter. Forf.s hovedsynspunkt er, at det må være muligt at forene selvstændighed og selvbestemmelse med i hvert fald elementer af et internationalt retssystem. Hans konkrete forslag til en afhjælpning af f.eks. FN's 'lammelse' rummer en politisk mægling, som for ham at se ville være den eneste både gennemførlige og ønskelige.

Bogen kan med fordel anvendes som inspiration til nye synspunkter på internationale organisationer og international politik i det hele taget.

Okp.

RICHARD L. MERRITT (ed.): *Foreign Policy Analysis.* (D.C. Heath, 1975). 164 s.

Bogen er et omredigeret nummer af Policy Studies Journal, der specielt var helliget udenrigspolitik. Den indeholder så mange som 18 artikler om forskellige aspekter af den udenrigspolitiske proces, og det siger derfor sig selv, at adskillige af artiklerne er yderst kortfattede, også for kortfattede.

Artiklerne er grupperet i fem dele. I første del rettes opmærksomheden mod de ydre rammers betydning for udenrigspolitikken, i næste del mod de interne faktorers betydning. I del tre og fire er emnet den udenrigspolitiske proces, mens emnet for den sidste del er den sikkerhedspolitiske problematik.

I sin helhed giver bindet et broget og noget forvirrende indtryk, og som sådan er den utvivlsomt typisk for forskningsfeltet som sådant. Man kunne måske have forventet, at artiklerne i særlig grad koncentrerede sig om udenrigspolitik under en »policy science« eller »public policy« synsvinkel, og at de derigennem søgte at relatere studiet af udenrigspolitik til studiet af andre politikker. Denne synsvinkel anlægges imidlertid kun i en enkelt artikel, og det er egentlig synd.

BRUCE M. RUSSETT & ELIZABETH C. HANSON: *Interest and Ideology.* The Foreign Policy Beliefs of American Businessmen. (W. H. Freeman & Co., 1975). 296 s., 7.60 £ (paper: 3.50 £).

Økonomiske teorier - både marxistiske og ikke-marxistiske - vinder i stigende omfang indpas ved forklaringen af de vestlige kapitalistiske staters udenrigspolitik, på bekostning af strategiske eller ideologiske teorier.

Hvis disse teorier er gyldige, ræsonnerer forfatterne, må erhvervslivets elite adskille sig fra andre eliter med hensyn til deres udenrigspolitiske holdninger, f.eks. ved at være generelt mere aggressive. På grundlag af de forskellige teorier opstiller de derfor en række ofte modstridende hypoteser, som derpå afprøves empirisk ved en tredobbelt procedure: dels ved en interviewundersøgelse af over 1200 erhvervsledere, dels ved en indholdsanalyse af erhvervspressen og endelig ved en undersøgelse af aktiemarkedets reaktioner på Korea- og Vietnamkrigene.

Resultaterne er yderst interessante. Forfatterne finder kun svage og ret fragmentariske holdepunkter for teorier, der sammenkæder krig og økonomiske interesser. Økonomiske teorier er ikke uden forklaringskraft; men denne er betydelig mindre end de strategiske og især de ideologiske teoriers forklaringskraft; indenrigspolitiske ideologiske synspunkter spiller en betydelig større rolle for erhvervslederes udenrigspolitiske holdninger end deres personlige eller deres firmas økonomiske interesser. Blandt de enkelte økonomiske teorier finder forfatterne et vist begrænset belæg for teorier, der tilskriver en aggressiv udenrigspolitik til det kapitalistiske systems generelle behov, og det samme gælder for teorier om det militær-industrielle kompleks. Derimod bliver en teori om ideologien som en overbygning med det formål at beskytte kapitalisternes økonomiske interesser entydigt modbevist.

Dette er naturligvis ikke det sidste ord i denne sag; men ved sin konfrontation af forskellige teorier og forskellige metoder er denne bog et yderst væsentligt bidrag til den udenrigspolitiske teori.

Arms Uncontrolled. Prepared by FRANK BARNABY and RONALD HUISKEN. (Harvard University Press, 1975). 232 s., 7.50 £.

Bogen er skrevet af direktøren for og en medarbejder ved SIPRI - det internationale fredsforskningsinstitut i Stockholm - og er et typisk produkt af dette institut, idet den er usædvanlig velinformeret om den strategiske udvikling, men samtidig præget af en vis mangel på perspektiv i den politiske analyse. For ofte erstattes analysen af, hvad der betinger de internationale rustninger, af en - forståelig - moralsk forargelse over verdens uforstand.

Fremstillingen er delt i fire dele. I den første beskrives det globale våbenkapløb i økonomiske og handelsmæssige termer; i anden del analyseres den ofte oversete rivende udvikling på de taktiske våbens område; bl.a. gives en god beskrivelse af udviklingen inden for den moderne elektroniks anvendelse på slagmarken og af udviklingen inden for ubådsbekæmpelsesteknik. I de to sidste afsnit behandles endelig det strategiske våbenkapløb mellem USA og Sovjetunionen samt fremtidsperspektiver for udbredelse af kernevåben og for nedrustningen som sådan. På sidstnævnte område er forfatterne sikkert med rette pessimistiske; hvad man savner, er en analyse af, hvorledes deres målsætning kunne realiseres på andre måder end den, at statsmændene kommer »til fornuft«.

The Triangle Papers. 1-7. (The Trilateral Commission, 1974-75). 32 - 48 s. hver.

»The Trilateral Commission« blev dannet i 1973 af en række fremtrædende politikere, erhvervsledere, journalister og samfundsforskere fra Nordamerika, Vesteuropa og Japan med henblik på »at fremme samarbejdet mellem disse tre regioner om fælles problemer«; dens daglige leder er den nu nok så velkendte Zbigniew Brzezinsky. Det er altså den højtudviklede industrialiserede verdens problemer, der er kommissionens interessefelt, hvilket også klart fremgår af emnerne for den her omtalte rapportserie: de internationale valutaproblemer, handelssamarbejdet mellem de tre regioner, energiproblematikken og de økonomiske relationer til u-landene. Hver rapport er udarbejdet af en troika af forskere, der repræsenterer de tre regioner, og i betragtning af kommissionens elitære præg er der grund til at forvente, at de vil have en vis

indvirkning på den industrialiserede verdens forsøg på at løse sine nuværende økonomiske og politiske problemer.

MILJØ- OG ENERGIPOLITIK

MIHAJLO MESAROVIC & EDUARD PESTEL: *Mankind at the Turning Point.* The Second Report of the Club of Rome. (Hutchinson, 1975). 210 s.

Denne bog, der er Rom-klubbens anden rapport om verdens udviklingsmuligheder på langt sigt, vil næppe vække samme opsigt som »Grænser for vækst«, der var klubbens første; dertil er den bl.a. for kompliceret og nuanceret i sin måde at angribe problemerne på. Grundmetoden er den samme: at udvikle scenarier for udviklingen af en lang række økonomiske og demografiske indikatorer i løbet af det næste århundrede på grundlag af en computer-model af verden og visse antagelser om disse indikatorers vækstpotentiel.

»Grænser for vækst« er bl.a. blevet kritiseret for at være baseret på en for enkel global model og for sin grundlæggende antagelse som eksponentiel vækst af sine hovedindikatorer, og denne kritik søger forfatterne her at tage hensyn til. De har udarbejdet en verdensmodel, der ved at tage hensyn til regionale og andre forskelle er væsentig mere realistisk end Forrester-Meadows'. Endvidere forkaster de den eksponentielle vækst som paradigme og formulerer i stedet en vækstmodel, som de kalder organisk vækst.

Konklusionen af denne analyse er knap så apokalyptisk som i »Grænser for vækst«. Det globale sammenbrud fremstår stadig som en realistisk mulighed; men der peges også på metoder til at afværge det, ligesom der peges på, at sammenbrud muligvis kun vil ramme visse regioner - hvis det kan være nogen trøst.

Metodologien i fremtidsforskning af denne type forekommer stadig tvivlsom; på den anden side er der her i hvert fald ansatser til større realisme, end man tidligere har set.

LESTER W. MILBRATH & FREDERICK R. INCHO (ed.): *The Politics of Environmental Policy.* (Sage Publications, 1975). 136 s.

På grund af sine mange tværdisciplinære aspekter har studiet af miljøpolitik voldt adskillige vanskeligheder inden for politologien. I 1973 afholdtes en række møder om disse problemer i forbindelse med International Political Science Association's kongres i Montreal, og i nærværende lille bind præsenteres nogle af de papers, der ved den lejlighed blev forelagt. Interessantest er udgivernes eget paper, der er en gennemgang og diskussion af de sider af miljøproblematikken, der især lader sig angribe ud fra en politologisk synsvinkel. Andre emner, der behandles, er miljøkontrolproblemer, miljøproblemer i forbindelse med økonomisk udvikling samt en sammenligning af amerikansk, sovjetisk og japansk miljøpolitik.

Som helhed må man nok sige, at spredningen i emner og angrebsvinkel er for stor til, at bindet bliver rigtig sammenhængende.

DONALD R. KELLEY, KENNETH R. STUNKEL & RICHARD R. WASCOTT. *The Economic Superpowers and the Environment.* The United States, the Soviet Union, and Japan. (W. H. Freeman, 1976). 335 s., 3.80 £.

Dette er en af de første sammenligninger mellem miljøproblemer og miljøpolitik i flere lande, der er udgivet. Fremstillingen er ikke i egentligste forstand komparativ; snarere er der tale om en parallel analyse af de tre landes miljøproblematik med benyttelse af samme analysekategorier. I det omfang, en komparation er mulig, må læseren altså stort set selv foretage den.

Denne lille reservation skal ikke skjule, at der er tale om en interessant og vigtig bog. Dels fremlægger den på en yderst anskuelig måde miljøproblemerne, som de tager sig ud i de tre lande, dels giver den god besked om den måde, disse lande har grebet problemerne an på.

En af de ting, der slår læseren, er den store ensartethed, der er mellem problemstillinger og løsningsforsøg på tværs af forskelligheder i sociale systemer, i samfundsmæssige normer og

historiske traditoner. Det er forfatternes vurdering, at det amerikanske system med sin brede adgang for interessegrupper til at gøre deres indflydelse gældende er mere effektivt, hvor det gælder politiseringen af miljøspørgsmålet, mens de mere centraliserede systemer i Japan og Sovjet må anses for at være mere effektive, hvor det gælder gennemførelsen af en effektiv miljøpolitik over en længere periode.

CHRISTIAN S. NISSEN & CLAUS BALLE: *Olie- og energipolitik - en bibliografi.* (Akademisk Forlag, 1976). 150 s.

Siden efteråret 1974 har en arbejdsgruppe ved Institut for Samfundsfag, Københavns Universitet, beskæftiget sig med olie- og energiproblematikken; nærværende kommenterede bibliografi er et af dens resultater, som utvivlsomt vil vise sig at være et meget nyttigt arbejdsredskab i mange sammenhænge.

Bogen indledes med en litteraturoversigt af Christian S. Nissen, der analyserer de mange approaches, der har været anlagt på olieproblematikken, og som han på en meget anskuelig måde sætter i forbindelse med udviklingen inden for »oliesystemet«. Selve bibliografien er opbygget over denne betragtning. Først behandles arbejder, der sigter mod totalbeskrivelser af oliesystemet, dernæst arbejder om systemets aktører (olieselskaber, staterne, OPEC m.v.) og relationerne imellem disse, og der sluttes af med omtaler af studier, der relaterer systemet i snævrere forstand til dets omgivelser, dvs. dels det globale politiske system, dels diverse regionale systemer.

Bibliografien omfatter såvel bøger som tidsskriftartikler - for de sidstnævntes vedkommende kun efter 1970 - der hver omtales med mellem 5 linier og ca. 1 side. På grund af den voldsomme ekspansion inden for energistudiernes område vil denne bibliografi nok i løbet af forholdsvis kort tid skulle suppleres, og man må derfor håbe, at gruppen fortsat kan påtage sig det meget store arbejde, der er lagt i denne udgivelse, og med passende mellemrum udsende ajourførte tillæg til den.

T. M. RUBYCYNSKI (ed.): *The Economics of the Oil Crisis.* (Macmillan, 1976). 202 s., 10 £.

Dette er en kompetent bog, der publiceres for Trade Policy Research Center i London. Trods denne organisations historiske interesse for GATT, er der meget lidt om GATT i bogen. Mange af forfatterne er kendte økonomer, bl.a. Harry Johnson og William Corden. Omtrent halvdelen af bidragene har tidligere været publiceret.

Bogens emnevalg er ret traditionelt. Udviklingslandenes problemer behandles på konventionel vis: Alastair MacBean diskuterer mulighederne for et OPEC for andre råvarer; George Ray slår til lyd for, at u-landene burde flytte ressourcer bort fra de kapitalintensive industrier, og Jan Tumlir argumenterer for, at den udviklede del af verden bør flytte industrier, der er baseret på billig arbejdskraft, til u-landene. W. M. Corden videreudvikler sin analyseramme for studiet af olieprisstigningernes virkninger, mens professor Johnson kort beskæftiger sig med spørgsmålets monetære aspekter. Endelig indeholder bogen en udmærket udvalgt bibliografi over olielitteratur.

J.D.

EDWARD FRIEDLAND, PAUL SEABURY & ARON WILDAVSKY: *The Great Detente Disaster.* Oil and the Decline of American Foreign Policy. (Basic Books, 1975). 210 s., 7.95 $.

Det er i sandhed et meget dystert budskab, som tre Berkeley-professorer fremlæger i denne bog. De opfatter oliekrisen i 1973 som katalysator for en storstilet katastrofe for det internationale økonomiske system og hermed for den vestlige verdens overleven. Følgen af prisstigningerne på olie vil uundgåeligt blive et fald i verdenshandelen, voksende arbejdsløshed, massehungersnød i Asien og Afrika, økonomisk og politisk ustabilitet i de vestlige demokratier - medmindre der kan findes et middel til bryde OPEC-landens kvælertag på verdensøkonomien. Men her kommer afspændingspolitikken over for Sovjetunionen ind i billedet, idet det netop er ønsket om for næsten enhver pris at fastholde afspændingspolitikken, der har fået USA til at

undlade at bruge sin styrke i Mellemøsten og dermed gøre såvel sine allierede som den tredie verden til gidsler for OPEC.

Dette er synspunter, som måske i vinteren 1973-74 kunne have en vis plausibilitet, men som den efterfølgende udvikling bestemt ikke har bekræftet rigtigheden af. Man kan derfor ikke befri sig for det indtryk, at her har tre ellers velmeriterede politologer tabt hovedet; ved at overdramatisere deres synspunkter har de i hvert fald svækket mulighederne for, at deres budskab skal blive hørt. Læsningen er også på anden måde lidt ubehagelig: bogen skæmmes af fordomme om OPEC-landenes (og det vil primært sige de arabiske landes) mangel på rationalitet og ansvarsfølelse over for det internationale samfund.

FASCISME

HENRY A. TURNER. JR. (ed.): *Reappraisals of Fascism.* (New Viewpoints, New York 1975) 238 s., 5,95 $.

Henry Ashy Turner Jr., professor i historie ved Yale Universitetet, udgiver en serie af problemcentrerede antologier under overskriften: Modern Scholarship on European History.

Det nyeste bind i serien handler om de om- og nyvurderinger af fænomenet fascisme, der er sket i tiåret 1963-1973. Turner har foretaget et ganske dækkende udvalg af de artikler, der er fremkommet i kølvandet på den tyske fascismeforsker Ernst Noltes banebrydende værk fra 1963, Der Faschismus in seiner Epoche. De repræsenterede artikler spænder lige fra nyformuleringen af 50'ernes totalitarismeteori til opfattelsen af fascismen som en radikal, kapitalistisk moderniseringsteori (Turner selv).

Disse mere almene forsøg på nytolkninger af fascismen (der næsten alle handler om fascismen i dens særlige tyske udgave, nazismen) er suppleret med fire case-studies: en artikel af den kompetente, konservative spanienshistoriker Stanley G. Payne om den spanske franquisme sammenlignet med andre udgaver af fascismen; en interessant oversigt over debatten om, hvorvidt der var tale om fascisme i Japan 1931-1945, plus en idéhistorisk anlagt artikel om en fransk fascistisk filosof, Drieu la Rochelle og endelig en noget fejlplaceret analyse af de fascistiske træk i en russisk partidannelse fra perioden 1905-1907.

Der er ingen case studies om den tyske og den italienske fascisme, fordi begge områder tidligere er blevet dækket ved selvstændige udgivelser i serien.

Alt i alt er der tale om en ganske dækkende og velkomponeret oversigt over en række forskellige fortolkninger af den historiske fascisme. Men vel at mærke kun fra *én* forskningstradition. Det er ganske fantastisk, at Turner mener at have bragt bidrag fra hele den »moderne forskning« uden at bringe et eneste eksempel på dette tiårs talrige marxistisk inspirerede analyser af forholdet mellem kapitalisme og fascisme. Han har den frækhed i indledningen at hævde, at det skyldes den manglende »kvalitet« i disse bidrag (s. X). Dette kan man have lov til at mene, men læserne bør vide, at samme Turner (hvis videnskabelige udgangspunkt i grunden slet ikke er så fjernt fra et materialistisk udgangspunkt) i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne har været engageret i en heftig polemik mod de marxistisk inspirerede fascismeanalyser fra såvel DDR som BRD.

Ligegyldigt hvilken opfattelse man har af marxistisk inspireret historieforskning, må man gøre sig klart, at Turners antologi under dække af videnskabelig objektivitet repræsenterer et partsindlæg i en omfattende videnskabelig og politisk diskussion. Jeg finder ensidigheden helt i sin orden, men ønsker blot, at den bliver erkendt som sådan. Det sker ikke hos Turner, heller ikke i den afsluttende kort litteraturorientering.

Skal man derfor anvende Turners antologi i undervisning eller til selvorientering (og det kan man udmærket), skal den suppleres med andre teorioversigter.

U.Ø.

DENIS MACK SMITH: *Mussolini's Roman Empire.* (Longman, 1976). XII + 322 s., 7,50 £.

I denne bog giver den flittige, engelske Oxfordhistoriker Denis Mack Smith et velfunderet

overblik over det fascistiske Italiens udenrigspolitik og forbindelse med udlandet fra Mussolinis magtovertagelse i oktober 1922 til hans fald i 1943. Der er tale om første bind af et planlagt tobindsværk, der skal give en all-round oversigt over alle aspekter af Italiens historie i den fascistiske epoke.

Mack Smith, som har skrevet et antal bøger især om italiensk historie i 1800-tallet, har lagt bogen an som en traditionel, kronologisk fremadskridende fremstilling. Hans tese er den velkendte, at Mussolini bevidst styrede mod opretttelsen af et oversøisk imperium og territoriel udvidelse i Europa. Baggrunden for denne politik opfatter Mack Smith ganske uproblematisk som et bevidst, irrationelt ønske fra Mussolinis side om at føre landet ud i en krig (som det måtte tabe).

Ved læsning af dette første bind om de udenrigspolitiske forhold (skildret udelukkende som diplomatisk historie) er det uklart, hvorvidt det vil lykkes forfatteren at dokumentere sin opfattelse af Mussolinis fascistiske styres aggressive natur. Det vil kræve en systematisk analyse af den usikre balance mellem de traditionelle magtgrupper i Italien: kirke, hær, storkapital og storgodsejere, som udgjorde den samfundsmæssige basis for den italienske fascisme (i modsætning til den tyske). Men man kan have sine tvivl om, at forfatteren overhovedet har set det som et problem.

Mere systematiske overvejelser over fascismens samfundsmæssige natur ligger den traditionelle historiker Mack Smith fjernt. Hvad han giver, er en kildemæssigt velfunderet, ukompliceret fremstilling af hændelsesforløbet, baseret på en omfattende læsning af det italienske kildemateriale og den italienske forskning.

U.Ø.

JOHN P. DIGGINS: *Mussolini and Fascism. The View from America* (Princeton University Press, 1972). 22,50 $ (paperback ed. 1975.)

Der er her tale om en socialpsykologisk anlagt undersøgelse af den virkning, fremkomsten af den italienske fascisme havde på det *amerikanske* samfund i mellemkrigstiden.

Undersøgelsen, der er udført af en traditionelt uddannet historiker, er anlagt mere som en beretning end en egentlig analyse. Den italienske fascismes indflydelse er anskuet fra flere forskellige vinkler, men fælles for dem alle er, at forfatteren mere har søgt at belyse de værdier (i det amerikanske samfund), der var årsag til reaktionerne, end at foretage en systematisk analyse af opinionsdannelsen (endsige analyse af Mussolinis Italien). Der er tale om en kvalitativ, ikke en kvantitativ analyse med alle de fordele og svagheder dette indebærer.

Fremstillingen er spændende, men springer fra det ene felt til næste, og forfatteren kan i kraft af sin tilgangsvinkel aldrig bevise sin tese. Bogen bevæger sig på overgangen mellem fiktion og samfundsvidenskab og er fascinerende, men umulig at vurdere efter traditionelle videnskabelighedskriterier.

Der er dog ingen tvivl om, at den giver et vist bidrag til en historisk bestemmelse af fascismens indflydelse i en bestemt epoke, forstået som et sammenstød mellem to »politiske kulturer«, demokrati og fascisme (både internationalt, USA vs. Italien og i USA selv). Sådanne kvalitative analyser (helst i solidere form) er en nødvendig forudsætning for en forståelse af fascismen som strukturelt fænomen, men må suppleres både med kvantitative analyser (i dette tilfælde af opinionsdannelsen i USA) og begrebslige, kvalitative analyser af forholdet mellem kapitalisme og fascisme (både generelt og specielt i USA og Italien i denne epoke).

U.Ø.

KVINDEHISTORIE

EDITH RIGLER: *Frauenleitbild und Frauenarbeit in Österreich vom ausgehenden 19. Jrh. bis zum Zweiten Weltkrieg.* (Oldenbourg, 1976). 186 s.

Bogen er et led i den bølge af ny forskning om kvinders forhold, der er fremkommet i de seneste år som en reaktion på den hidtidige forsknings negligering af kvindernes historie. (I USA kaldes denne forskning »Herstory« i modsætning til »History«).

Bogen indeholder en analyse og diskussion af de ideologiske opfattelser af kvindernes natur og rolle i samfundet. Desuden berøres kort arbejdsdelingen mellem mænd og kvinder historisk set samt kvindebevægelsernes opståen.

Hovedvægten i bogen - og det, der for udenlandske forskere giver mest nyt stof - er en analyse af kvinders erhvervsarbejde i Østrig 1910-34. På grundlag af den offentlige statistik gives dels oversigter for hele Østrig, dels en mere detaljeret analyse af byen Wien med oplysninger om udviklingen i de kvindellige og mandlige arbejderes andele af de forskelige branchers arbejdsstyrke, udviklingen i antallet af selvstændige, arbejdere, medhjælpende m.v., fordelt på brancher og køn.

D.D.

JILL STEPHENSON: *Women in Nazi Society* (Croom Helm, 1975). 223 s., 6.95£.

Ud fra en grundig analyse af primært materiale foretages i bogen en gennemgang af det nazistiske Tysklands kvindepolitik, især vedrørende kvinders uddannelse, kvinders erhvervsarbejde, ægteskabslovgivning og befolkningspolitik.

I modsætning til mange andre fremstillinger af dette emne ser bogen ikke alene på den officielle propaganda, men undersøger endvidere, i hvilket omfang propagandaen blev omsat til praktisk lovgivning, samt hvilken effekt disse foranstaltninger fik for kvinders faktiske forhold i Tyskland i denne periode. Det viser sig, at ideologien i flere tilfælde ikke blev fulgt op med lovgivning, samt at lovgivning i flere tilfælde ikke blev effektiv, f.eks. forbudet mod fælles undervisning af drenge og piger.

Det er en af bogens hovedteser, at nazisternes magtovertagelse i 1933 ikke betød et afgørende brud, men alene en forstærkning af tendenser, der allerede gjorde sig gældende i Weimar-republikken (f.eks. kampagnen mod gifte kvinders erhvervsarbejde, mod »der Doppelverdiener«). Tendenser, der ifølge bogen primært må ses som reaktion på depressionens store arbejdsløshed og på den faldende fødselsrate. Bogen dokumenterer herefter, hvorledes den nazistiske stat i sidste halvdel af 30'erne ændrer kvindepolitik som følge af det økonomiske opsving og den stigende mangel på arbejdskraft i Tyskland. Bogen påviser også visse modsætninger mellem parti og statsapparat vedrørende kvinders erhvervsarbejde.

En anden hovedtese i bogen er, at ønsket om stigende fødselstal var en afgørende faktor bag nazismens kvindepolitik og dyrkelsen af moderskabet. Bogen påpeger, hvorledes nazismens foranstaltninger på dette felt har paralleller i mange andre lande i denne periode, f.eks. i Sovjetunionen. For nazisterne var befolkningspolitikken imidlertid af særlig vigtig betydning som led i kampen for den ariske races overherredømme.

D.D.

STORBRITANNIEN

KENNETH J. CALDER: *Britain and the Origins of the New Europe. 1914-1918.* (Cambridge University Press, 1976). 268 s., 7.50 £.

Da Storbritannien i 1914 trådte ind i verdenskrigen, havde det ingen politik for Østeuorpa, mens det ved krigens afslutning - i hvert fald implicit - havde forpligtet sig til at støtte de østeuropæiske folkeslags krav om national selvbestemmelse. Forfatteren forklarer denne udvikling som et resultat af de kontakter, som Storbritannien under krigen knyttede med især de polske, tjekkiske og jugoslaviske nationalistorganisationer, og som igen primært var betinget af et ønske om at forbedre Ententens strategiske situation.

Denne gradvise udvikling af den britiske politik blev på intet tidspunkt gjort til genstand for nogen overordnet analyse; den groede frem gennem beslutninger taget på embedsmandsplan, men skabte efterhånden nogle faktiske forpligtelser over for de østeuropæiske nationer, som adskillige britiske politikere efter krigen, hvor den traditionelle mangel på interesse for disse områder igen satte sig igennem, så med betænkelighed på.

Som forfatteren gør opmærksom på, er denne proces et eksempel på behandlingen af et poli-

tisk spørgsmål af sekundær interesse. Som en analyse heraf er bogen af betydelig interesse.

SEAN GLYNN & JOHN OXBORROW: *Interwar Britain: A Social and Economic History.* (Allen & Unwin, 1976). 276 s., 5,95 £.

Denne analyse af mellemkrigstidens økonomiske udvikling i Storbritannien tager sit udgangspunkt i det paradoks, at perioden var præget af såvel depression med massearbejdsløshed som - hvis man ser bort fra tallene fra enkelte år - en betydelig økonomisk vækst over perioden som helhed. Nogen definitiv forklaring på dette forhold, der bl.a. skyldtes spændingen mellem stagnationen i traditionelle stabelvareindustrier og fremvæksten af en række nye forbrugsvareproducerende virksomheder med høj produktivitet, giver bogen dog ikke. Der lægges mere vægt på en beskrivelse og analyse af enkeltområder som beskæftigelse, boligpolitik og udenrigshandel end på en samlet fortolkning af hele periodens økonomiske udvikling. I gennemgangen af områder savner man dog den betydningsfulde og voksende servicesektor.

Men bortset fra disse mindre indvendinger er det både en velskrevet og velfunderet bog, der ikke fortaber sig i statistikkens detaljer, men som lægger hovedvægten på en drøftelse af forskellige tolkningsmuligheder.

I.F.

DANIEL F. CALHOUN: *The United Front. The TUC and the Russians, 1923-1928.* (Cambridge University Press, 1976). 450 s., 10,50 £.

Den britiske fagbevægelse spillede en central rolle i SUKPs enhedsfrontsstrategi i 1920'erne. Forholdet mellem TUC og den sovjetiske fagbevægelse udspilledes dels inden for den anglo-russiske komité og dels inden for den internationale føderation af fagforbund i Amsterdam, som Sovjetunionen havde et ganske ambivalent forhold til. Den britiske fagbevægelses holdning var ikke mindre ambivalent over for den nye socialistiske stat i øst, som man på én og samme tid følte sig forbundet med og frastødt af. Nogen enhedsfront blev det ikke til; tværtimod førte udviklingen TUC bort fra den revolutionære vej. Under generalstrejken holdt ledelsen igen og accepterede siden nederlaget. I Sovjet søgte Trotsky at udnytte denne udvikling i magtkampen med Stalin; men det blev Trotsky selv, der tabte.

Calhoun mener, at Sovjets opgivelse af enhedsfrontsstrategien, efter generalstrejkens sammenbrud i 1926, fik vidtgående konsekvenser gennem kommunisternes generelle politiske isolering i de følgende år. Bl.a. mener han, at man her skal finde en af faktorerne bag nazismens fremvækst i Tyskland.

Bogen er velskrevet - næsten for letflydende. Forfatteren synes at have været så engageret i sit emne, at han har siddet ved sin skrivemaskine og i tankerne forberedt sit næste indlæg - med tilhørende adjektiver og pointer - i en privat debat med Trotsky, Purcell, McDonald og alle de andre. Men det er alligevel ikke en overfladisk bog. Der ligger et seriøst forskningsarbejde bag, og en interessant og hidtil upåagtet side af såvel britisk som sovjetisk politik er beskrevet.

I.F.

SIR LLEWELLYN WOODWARD: *History of the Second World War. British Foreign Policy in the Second World War.* Vol. IV. (H. M. S.O., 1976). 550 s., 9 £.

Dette fjerde og næstsidste bind i den officielle serie om britisk udenrigspolitik under 2. verdenskrig behandler i separate og ikke sammenarbejdede afsnit den britiske krigstidspolitik over for Spanien, Portugal, Argentina, Syrien-Libanon, Palæstina, Iran og Kina. Dette er aspekter af britisk politik, som hidtil har været langt ringere belyst end politikken over for USA og Sovjetunionen eller over for det øvrige Europa, og fremstillingen udfylder derfor væsentlige huller i vor viden.

Herudover indeholder bogen også væsentligt materiale til belysning af forholdet til de allierede, f.eks. den skarpe strid med de Gaulle om Syriens og Libanons fremtid og uoverensstemmelserne med USA om Palæstina, Saudi-Arabien og Kina.

Som de foregående bind er også dette skrevet allerede i perioden 1942-50 til internt officielt

brug og baseret fortrinsvis på Foreign Office's og Cabinet Office's papirer. Senere materiale, f.eks. det amerikanske, er tilføjet i fodnoter.

LASLO V. BOYD: *Britain's Search for a Role.* (D. C. Heath, 1976). 170 s., 5.96 £.

Utallige er de artikler og bøger, der har været viet dette emne, siden Dean Acheson i 1962 vakte furore med sin påstand om, at Storbritannien havde mistet et imperium og endnu ikke fundet en rolle. Man kan heller ikke sige, at forfatterens approach til emnet er særlig utraditionel. Han anskuer Storbritanniens rolleproblematik som bestemt af landets relationer på de økonomiske, militære og politiske områder inden for henholdsvis det europæiske og anglo-amerikanske subsystem samt af disse to subsystemers indbyrdes relationer. Også en del af bogens konklusioner vil være velkendte, f.eks. at Storbritanniens hovedproblem i efterkrigsperioden har været svigtende økonomisk og militær kapacitet, og at dette forhold i for lang tid forblev uerkendt.

Men bogen har også adskillige fortrin. Den er yderst systematisk og klart opstillet og specificerer tydeligt både hypoteser og konklusioner; den søger at inddrage en lang række forklaringsvariable; endelig når forfatteren også på en række punkter frem til interessante konklusioner; f.eks. påviser han klart, at Europa i 1960'erne blev af stadig større betydning for Storbritannien i sikkerhedspolitik henseende.

VESTEUROPA

JOHN E. FARQUHARSON & STEPHEN C. HOLT: *Europe from Below.* An Assessment of Franco-German Popular Contacts. (Allen & Unwin, 1975). 218 s., 6.00 £.

Bogen er interessant derved, at den retter opmærksomheden mod den folkelige side af den europæiske integration. Den fransk-vesttyske samarbejdstraktat af 1963 sigter mod en intensivering af relationerne mellem de to lande på alle niveauer, og forfatterne har sat sig den opgave at give en foreløbig oversigt over udviklingen på de folkelige kontakters område og diskutere nogle af de problemer, som disse er stødt på.

En lang række forhold tages op: de to landes officielle kulturpolitik, ungdomsudvekslinger, akademiske kontakter, herunder spørgsmålet om koordinering af historiebøger, de to sprogs respektive position i den anden parts undervisningssystem, kontakter mellem arbejdere, venskabsbyinstitutionen m.v. Derimod tager forfatterne - uvist af hvilken grund - ikke sådanne emner op som udviklingen i turisme, brev- og telekommunikation, udbredelse af massemedier etc., som den såkaldte transaktionsskole har interesseret sig for.

Afsluttende diskuteres udviklingen i de fransk-tyske kontakter som en model for en bredere integration i Europa. Forfatterne understreger behovet for kontakter på det folkelige plan, men advarer også om, at en sådan proces efter alt at dømme vil blive langvarig.

ROBERT PICK: *The Last Days of Imperial Vienna.* (Weidenfeld and Nicolson, 1975). 261 s., 7.95 £.

Robert Pick, født og uddannet i Wien, har skildret begivenhederne i Wien i slutfasen af 1. verdenskrig. Han begynder sin beretning den 21. oktober 1916, hvor ministerpræsidenten, grev Stürgkh, blev myrdet af en fremtrædende socialdemokrat, og slutter med skildringen af en blodig demonstration den 15. juni 1919, der ifølge forfatteren satte en stopper for kommunistisk politisk indflydelse i Østrig.

Om disse 2½ år fortælles i lange ustrukturerede kapitler med kun lidt sigende overskrifter, hvor forfatteren i generelle vendinger taler om bourgeoisiet, den lavere middelklasse, arbejderne, embedsmændene osv. og beskriver deres syn på den politiske, økonomiske og sociale udvikling.

Fremstillingen bygger angiveligt på et righoldigt kildemateriale - foruden på almindelig tilgængeligt trykt materiale også på interviews, pressearkiver og forfatterens egen hukommelse og dagbøger. Desværre er bogen kun sparsomt annoteret.

Bagest i bogen findes en udvalgsbibliografi over fremstillinger, trykte kilder og aviser; og

den afsluttes med et blandet index med underspecificeringer.

T.E.

PETER H. MERKL: *Political Violence under the Swastika.* 581 Early Nazis. (Princeton University Press, 1975). 735 s., 37.50 $.

Bogen er dyr; men den er også både omfangsrig og interessant. I 1934 udskrev en sociologiprofessor ved Columbia-universitetet gennem NSDAP-apparatet en essay-konkurrence om »den bedste personlige livshistorie« fra partimedlemmer, der havde meldt sig under fanerne før 1933. 683 svar indkom, hvoraf de 581 udgør datagrundlaget for Peter Merkls undersøgelse (resten konfiskeredes på et tidspunkt af FBI). Som datagrundlag for en beskrivelse af den menige nazist er materialet naturligvis beheftet med mange fejl, hvilket forfatteren også klart gør opmærksom på; på den anden side anser han det for brugbart i mange sammenhænge.

Bogen tager en række temaer op; et af dem er spørgsmålet om nazi-bevægelsens sociale dynamik. Merkls konklusion er, at faktorer som den økonomiske situation i efterkrigstiden og erfaringerne fra 1. verdenskrig nok spillede en betydelig rolle for bevægelsens fremvækst; men en endnu stærkere faktor, der gav bevægelsen dens permanens, var en kraftig politisering og organisering af Weimar-ungdommen, som i stigende grad vendte sig mod SA og HJ.

Men også andre spørgsmål behandles grundigt: respondenternes holdning til den nazistiske ideologi og til politisk vold m.v. Trods materialets begrænsede repræsentativet muliggør det dog et indblik i den menige nazists tankeverden, som bestemt ikke er behageligt, men til gengæld yderst instruktivt.

FRITZ CRONER: *Die deutsche Tradition.* Über die Schwierigkeiten, Demokratie zu leben. (Westdeutscher Verlag, 1975). 266 s.

En tysk sociolog, der siden sin flugt i 1930erne har virket som professor ved Stockholms universitet, søger her at gøre en slags demokratisk status over Forbundsrepublikken, og det er der kommet en vældig interessant, om end ikke uproblematisk bog ud af. Dens hovedsigte er at undersøge, i hvilket omfang den tyske tradition, defineret som en blanding af feudal autoritetstro og romantisk virkelighedsfornægtelse, stadig gør sin indflydelse gældende i den vesttyske hverdag.

En af analysens fortrin er bredden af interessefeltet. Forfatteren holder sig ikke til de formelle kriterier for demokrati, men undersøger spørgsmål som økonomisk demokrati, demokrati på arbejdsmarkedet, den demokratiske idés placering i undervisningen og den offentlige opinion m.v. I denne bredere analyse er forfatteren tydeligt og explicit inspireret af demokratiopfattelsen i det svenske socialdemokrati, som altså bliver den målestok, der anlægges. Man kan spørge, om dette er en rimelig målestok, og i hvert fald kan det på den baggrund ikke undre, at bogens konklusion er ganske pessimistisk. Man bemærker, at Croner i sin kritik også inddrager Willy Brandt, fordi denne efter hans mening har forsømt sin pligt til en systematisk demokratisk opdragelse af det vesttyske folk.

TJEKKOSLOVAKIET

FERDINAND SEIBT: *Deutschland und die Tschechen.* Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas. (List Verlag, 1974). 356 s., 28 DM.

Det hovedsynspunkt, der ligger til grund for bogen, er forestillingen om tjekkerne som Tysklands nærmeste naboer gennem næsten 1000 års historie. Trods minimal kontakt siden 1945 er det forfatterens opfattelse, at de historiske erfaringer stadig er af betydning for forholdet mellem de to lande og specielt måske for den tyske side af det.

Bogen former sig som en gennemgang af Tjekkoslovakiets historie fra Karl den Stores tid til 1945 med hovedvægt på relationerne til Tyskland, men den belyser ikke blot de politiske relationer, men i lige så høj grad de økonomisk-sociale og de kulturelle. Derigennem er bogen blevet en ganske bredt anlagt tjekkisk historie, hvis værdi forøges af en omfattende bibliografi.

DDR

KURT SONTHEIMER & WILHELM BLEEK: *The Government and Politics of East Germany.* (Hutchinson, 1976). 205 s., 5.25 £.

Dette er en lige-ud-af-landevejen introduktion til det politiske system i DDR. Efter en skildring af udviklingen op til statens oprettelse i 1949 fortsætter forfatterne med at beskrive dens officielle ideologi, det socialistiske enhedspartis rolle, statsorganernes struktur og funktion, retssystemet, den sociale struktur, uddannelsessystemet og det økonomiske system. Bogen afsluttes med to kapitler om udenrigs- og forsvarspolitik og om det nationale spørgsmål.

I forfatternes øjne er DDR ikke længere blot en kopi af Sovjet, men må anerkendes som en politisk og social dannelse af en særlig karakter, hvis selvbevidsthed til stadighed styrkes.

Bogen er velinformeret og kan roligt anbefales.

FINLAND

GEORGE MAUDE: *The Finnish Dilemma. Neutrality in the Shadow of Power.* (Oxford University Press, 1976). 153 s., 6.00 £.

Forfatteren er lektor i engelsk ved det juridiske fakultet ved universitetet i Turku, og han har tydeligvis et grundigt kendskab til finsk politik.

Det kan indvendes, at han ikke altid er helt klar i sin sprogbrug; således har det finske »dilemma« flere betydninger i bogen; men som helhed er bogen en vellykket analyse af Finlands udenrigspolitik.

Forfatteren fremhæver, at neutralitetspolitikken internt virker samlende, og at denne samling også er en nødvendig forudsætning for, at neutralitetspolitikken overhovedet kan gennemføres. Men han påpeger også, at der i virkeligheden er en betydelig uenighed mellem de politiske partier om neutralitetspolitikkens indhold. Skal Finland således i tilfælde af en konflikt være »neutral«, eller skal det fortsat sikre et godt forhold til Sovjetunionen?

Finlands overraskende tilbud i 1971 om anerkendelse af begge Tysklande forklares som resultatet af en partipolitisk kamp mellem Socialdemokratiet og Centerpartiet om kontrollen med udenrigspolitikken.

Også de udenrigsøkonomiske spørgsmål behandles. Forfatteren understreger her, at Finlands politik ikke alene har været bestemt af neutralitetspolitiske overvejelser, men også i høj grad af interne gruppers krav, først og fremmest storindustriens, hvis position i efterkrigsårene er blevet stadig styrket.

I det hele taget lægger forfatteren - med rette - meget stor vægt på de indrepolitiske forhold i sin forklaring af Finlands udenrigspolitik. Bl.a. af denne grund har udenrigspolitikken, som forfatteren selv nævner et sted, et »byzantinsk« præg. Men hans egen bog er et bidrag til klarlægelse af den finske udenrigspolitiks krinkelkroge.

N.A.

SOVJETUNIONEN

PER SALOMONSSON: *Sovjetunionens historie 1917-1975.* Bd. 1-2. (Paludans fiolbibliotek, 1975-76). 288 + 312 s., 49,85 + 67,87 kr.

Der kan være god mening i at udsende en revideret udgave af denne bog. Den kom første gang i 1967. Mange af de konkrete studier fra tiden efter den kolde krigs mentalitet var dengang knap nok færdige endnu. Men siden da er der udgivet en række nye undersøgelser af væsentlige problemer i sovjetisk historie.

Den her foreliggende reviderede udgave er noget længere end den første. Stoffet er blevet delt på to bind, hvoraf det første fører fremstillingen op til 1941. Der er kommet et par nye afsnit til, et om tiden 1964-1975 og et med nogle sammenfattende betragtninger om det stalinistiske samfund. I en række tillæg til bd. 2 er der føjet en del nyt stof til herunder, bl.a. langt flere bibliografiske oplysninger og et lille udvalg af statistisk materiale.

Til grund for selve fremstillingen ligger i det store og hele førsteudgavens tekst. Dispositionen er ganske vist flere steder ændret, mange flere overskrifter føjet ind, fremstillingen krydret med flere citater og enkelte synspunkter

omformet. Grundlæggende er imidlertid teksten den samme.

Også mønstret i karakteristikker og forklaringer går derfor igen. Forfatteren har ganske vist fundet plads for et personligt farvet opgør med såvel Lenin som Stalin, ofte i lidt moraliserende vendinger. Men bortset herfra må fremstillingen i sin nye form siges at have samme fortrin og mangler som i førsteudgaven.

J.P.N.

MELLEMØSTEN

WILLIAM E. HAZEN & MOHAMMED MUGHISUDDEN (ed.): *Middle Eastern Subcultures. A Regional Approach.* (D.C. Heath, 1976). 215 s., 6.75 £.

Hensigten med denne bog er ikke ganske klar. Grundlæggende forsøger forfatterne at bestemme en række arabiske såkaldte »subkulturers« holdning til arabisk regionalisme, til Islam og til diverse sekulære ideologier. Dette kunne være interessant nok, hvis der argumenteredes for udvalget af netop disse aspekter, eller hvis det blev forsøgt at sandsynliggøre, at man med rette kunne betegne de udvalgte grupper - militæret, de vestligt uddannede eliter, bureaukratiet, studenterne, kommunikatorerne m.fl. - som subkulturer i vanlig forstand. Ingen af delene er tilfældet, ligesom man stærkt må føle savnet af en konklusion, der klart gør rede for forskelle mellem de udvalgte gruppers holdninger, evt. også nationalt betingede forskelle inden for disse grupper. Denne opgave ville vel under alle omstændigheder være umulig inden for rammerne af en enkelt bog, hvilket er en yderligere understregning af det uigennemtænkte i bogens oplæg.

MIRELLA BIANCO: *Gadafi.* Voice from the Desert. (Longman, 1974). 197 s., 5.75 £.

Det er ikke meget, der er skrevet om Libyen, efter at officersjuntaen under ledelse af den unge oberst Ghadaffi i 1969 styrtede kong Idris. Det er derfor velkomment, at den italiensk fødte Mirella Bianco, der er gift med en ægyptisk diplomat og virksom i Cairo radio, nu har publiceret en bog, der ikke blot er en biografi af den fanatiske revolutionsleder, men også en skildring af Libyen under hans styre.

Forfatterinden er en af de få udlændinge, der har haft lejlighed til at interviewe Ghadaffi udførligt, og hendes fremstilling af det politiske system i Libyen klarlægger adskilligt, som ikke fremgår af de avis- og tidsskriftartikler, der ellers udgør det foretrukne kildemateriale.

Biografien fremstiller Ghadaffi mere sympatisk, end man er vant til. Nok står han stadig som en puritansk fanatiker med overspændte ideer om eget kald; men de samtaler, forfatterinden udførligt gengiver, skaber dog et mere nuanceret billede af den libyske revolutionære med de panarabiske visioner og den strenge islamiske tro.

SYDASIEN

E. N. MANGAT RAI: *Patterns of Administrative Development in Independent India.* (The Athlone Press, 1976). 167 s., 4,50 £.

På basis af egne erfaringer som ledende embedsmand og medlem af Indian Civil Service 1937-1970 beskriver Mangat Rai institutioner og procedurer i den offentlige forvaltning i Indien både før og efter uafhængigheden. Fremstillingen indledes og afsluttes med almene overvejelser om den offentlige administrations udvikling, og det drøftes generelt, under hvilke betingelser de administrerende myndigheder har levet op til krav om effektiv og ikke-korrupt implementering af de politiske beslutninger. I de mellemliggende otte kapitler skildres udvalgte organer og deres virkemåde. Det drejer sig for alles vedkommende om netop de organer, hvori forfatteren har beklædt ledende positioner. Følgelig har Mangat Rai været i stand til at behandle både de formelle og de uformelle relationer og procedurer. Blandt de udvalgte administrative apparater finder man eksempelvis den britiske Punjab-administration 1938-47, delstatsadministrationen i Jammu og Kashmir i 1960'erne og olieministeriet 1967-71. I flere af kapitlerne gives der i sammenhæng med beskrivelserne af de administrative processer også indgående skil-

dringer af de samfundsmæssige omgivelser, hvori den offentlige forvaltning virker. Alt i alt må bogen betragtes som et vægtigt, om end stærkt personligt præget, bidrag til forståelse af den indiske offentlige forvaltnings virkemåder og af de forhold, der influerer herpå. Der er ingen henvisninger til skriftlige kilder eller til anden litteratur.

J.M.

G. W. CHOUDHURY: *The Last Days of United Pakistan.* (C. Hurst & Company, 1974). 239 s., 5 £.

Hovedtemaet er baggrunden for og hændelsesforløbet frem til delingen af Pakistan i 1971. Som indledning til den egentlige fremstilling berettes kortfattet om udviklingen under Ayub Khans styre og om de modsætninger, der nødvendiggjorde Ayubs tilbagetræden i 1969. Derefter følger i kronologisk orden en beskrivelse af det nye styres bestræbelser på at indføre repræsentativt demokrati. Den ét år lange valgkamp og de grundlæggående problemer, der blev rejst i den, drøftes ganske indgående. Man får herigennem et levende indtryk af specielt modsætningerne imellem Vest- og Østpakistan, hvilket videre danner optakten til bogens væsentligste afsnit om begivenhedsforløbet efter valget i december 1970.

I det meste af fremstillingen fokuseres der på de ledende beslutningstagere, deres synspunkter og indbyrdes forhandlinger. Kun glimtvis inddrages samfundsforholdene uden for det militære hovedkvarter og de forskellige forhandlingslokaler. Til gengæld har forfatteren, der i hele perioden 1969-71 var nært knyttet til præsident Yahya Khan som minister og rådgiver, de bedst tænkelige forudsætninger for at bidrage til en forståelse af beslutningsprocessen og den optik, hvorudfra de deltagende officerer og politikere handler. Betragtet under dén synsvinkel er bogen givetvis en af de væsentligste kilder til forståelsen af Pakistans deling, uanset at der er givet for ringe belæg for nogle af de mest overraskende påstande, såsom at Mujibur Rahman skulle have arbejdet bevidst på skabelsen af Bangladesh helt tilbage fra 1966. J.M.

MICHAEL LIPTON & JOHN FIRN: *The Erosion of a Relationship. India and Britain Since 1960.* (Published for The Royal Institute of International Affairs by Oxford University Press, 1975). 427 s., 13 £.

Indiens politiske uafhængighed i 1947 medførte ikke straks afgørende ændringer i forholdet til England; først fra slutningen af 1950'erne anes en svækkelse af de fleste relationer imellem de to samfund. Det er baggrunden for, at Lipton og Firn har koncentreret opmærksomheden om perioden efter 1960. De viser i bogen, hvorledes de bilaterale relationer i en række henseender er blevet svækket i 1960'erne. Samhandlen imellem de to lande har fået stadig mindre relativ betydning i sammenligning med deres totale udenrigshandel. Tilsvarende gælder det m.h.t. de private investeringer og m.h.t. økonomisk og teknisk bistand, at de to lande i begyndelsen af 1970'erne spiller en væsentlig mindre rolle for hinanden end omkring 1960. Forholdet imellem England og Indien belyses også med omtale af forsknings- og uddannelsessamarbejde, immigration, militært samarbejde og den gensidige pressedækning. Overalt er analysen baseret på omfattende statistik, og der er lagt stor vægt på kvantificering af de anførte oplysninger, synspunkter og hypoteser. Det anvendte statistiske materiale er reproduceret i et 100 sider langt appendiks.

Værket er utvivlsomt det bedste dokumenterede arbejde om forholdet imellem England og Indien, og det kan betragtes som forbilledeligt for beskrivelser af relationer imellem kolonimagter og postkoloniale samfund i almindelighed. Derimod vil det nok ikke være forsvarligt at udtrykke samme begejstring over hverken forfatternes forsøg på forklaring af de stedfundne ændringer eller over for deres bestræbelser på at falsificere udvalgte liberalistiske og marxistiske teorier om internationale relationer.

J.M.

KINA

RICHARD D. BURNS & EDWARD M. BENNETT (ed.): *Diplomats in Crisis.* United States-

Chinese-Japanese Relations, 1919-1941. (ABC-CLIO, 1974). 346 s.

Det foreliggende værk er en samling af selvstændige biografiske studier af diplomater, der fungerede i Det fjerne Østen i den konfliktfyldte periode fra Versailles til Pearl Harbor. I alt skildres 13 diplomater. Fem amerikanere, deriblandt Joseph C. Grew, der som ambassadør i Tokyo argumenterede imod den amerikanske politik, og Stanley K. Hornbeck, der var en ledende talsmand for en kompromisløs holdning over for Japan. Mellem de tre kinesere finder man V.K. Wellington Koo, der bl.a. repræsenterede Kina på Versailles-konferencen. Endelig er der fem afhandlinger om japanske diplomater, bl.a. Hirota Koki, der forstod at udnytte affæren ved Marco Polo-broen, og Numura Kichisaburo, hvis vilje til at undgå krig med USA fremhæves stærkere end i tidligere studier.

Norman A. Graebners introduktion, der skal begrunde udgivelsen, kommer ved at frakende de pågældende diplomater et personligt ansvar for sammenbrudet i forholdet mellem de tre lande også til at undergrave en del af begrundelsen for en samlet udgivelse af disse biografier. Udviklingen forklares i højere grad af internt pres på regeringerne i de tre lande end af diplomaternes nederlag.

Dette skal dog ikke tilsløre, at bogen indeholder en række interessante og videnskabeligt sobre afhandlinger, men blot understrege, at den henvender sig til et begrænset og specialiseret publikum.

I.F.

JAMES E. SHERIDAN: *China in Disintegration.* The Republican Era in Chinese History 1912-1949. (The Free Press, Collier Macmillan, 1975). 338 s., 7.75 £.

Integration og disintegration er det begrebspar, forfatteren tager som udgangspunkt for denne fremstilling af Kinas historie fra kejserdømmets fald til folkerepublikkens etablering. Det er utvivlsomt en frugtbar synsvinkel, når hovedlinjerne i den kaotiske periode skal trækkes op og et forsøg på en struktureret skildring gøres. Man kunne imidlertid have ønsket en mere præcis definition og diskussion af begreberne, og det er også et åbent spørgsmål, hvor store konsekvenser det valgte udgangspunkt egentlig får for den følgende analyse. Men der inddrages løbende forskellige tolkninger, og bogen bliver i højere grad en drøftelse af den historiske udvikling end en traditionel, detaljeret historisk beskrivelse.

Forlaget annoncerer bogen som den eneste komplette studie af den republikanske periode. Det er såvel en undervurdering af den hidtidige litteratur som en overvurdering af den foreliggende bog, som derimod mere korrekt kan fremhæves for sin glimrende behandling af »krigsherre«-perioden. Bogen er også på én og samme tid nuanceret og overskuelig og vil derfor kunne tjene som en god indføring i periodens kinesiske historie. Den indeholder endvidere en kommenteret litteraturoversigt.

I.F.

LUCIAN W. PYE: *Mao Tse-tung: The Man in the Leader.* (Basic Books, 1976). 346 s., 12,95 $.

Der eksisterer allerede et antal Mao-biografier, og flere vil utvivlsomt følge i de kommende år. Det kan ikke overraske, når det drejer sig om dette århundredes nok mest betydningsfulde politiske personlighed, der i mere end fire årtier var leder af det parti, der blev statsbærende i verdens folkerigeste stat. Men nogen definitiv biografi skal man - til dels af samme grund - ikke regne med at få.

Forfatteren til den foreliggende bog har valgt at skildre 'mennesket' Mao Tse-tung mere end teoretikeren af samme navn. Allerede bogens første sætning advarer læsere, der har aversion mod psykologiske forklaringer, mod at læse videre. Det må også overraske, at politologen, professor Pye som hovedforklaring på Maos udvikling til revolutionær og charismatisk leder fremdrager hans 'præ-ødipale erfaringer' og et forhold til moderen, 'der gav ham en stærk narcissistisk følelse, men også en følelse af at være blevet uretfærdigt behandlet, da han ikke længere kunne tiltrække sig hendes udelte opmærksomhed'.

Bogens tema, hvorledes Maos personlighed, skabt i barndoms- og ungdomsårene, bestemte hans politiske rolleopfattelse og således også i høj grad det moderne Kinas udvikling og institutioner, vil utvivlsomt ægge til modsigelse. Det er imidlertid, teoretiske og kildemæssige problemer til trods, en velargumenteret og læseværdig bog, som også den, der ikke deler dens grundsynspunkter, kan læse med udbytte.

I.F.

KOREA

ROBERT A. SIMMONS: *The Strained Alliance.* Peking, Pyongyang, Moscow and the Politics of the Korean Civil War. (The Free Press, 1975). 287 s., 5.50 £.

Dette er den første mere omfattende analyse af forholdet mellem Kina, Sovjetunionen og Nordkorea under Korea-krigen. Dennes baggrund har siden 1950 været omdiskuteret. De fleste har set Sovjet som initiativtageren på basis af en tese om fuldstændig sovjetisk kontrol over styret i Pyongyang, mens et mindretal har set Kina i denne rolle; herudover har man revisionisterne, der helst vil se Sydkorea som den egentlige angriber. Over for disse teorier understreger Simmons krigens koreanske baggrund, nærmere bestemt i rivninger mellem forskellige grupper i det nordkoreanske styre. Sovjet var nok generelt informeret og havde givet sit generelle samtykke; men de taktiske beslutninger var koreanske.

Også på andre felter søger forfatteren at torpedere, hvad han opfatter som myter; han ser forholdet mellem de tre kommunistiske magter som i langt højere grad bestemt af historiske erfaringer og realpolitiske overvejelser end af deres ideologiske affinitet. Særlig søger han at vise, at forholdet mellem Kina og Sovjet allerede på dette tidspunkt var alt andet end hjerteligt; således tolker han Sovjets boykot af FN's sikkerhedsråd i første halvdel af 1950 som et forsøg på at holde Folkerepublikken ude af FN og ikke som en protest mod USA's forsøg herpå.

Bogen er bl.a. baseret på nyligt deklassificeret amerikansk efterretningsmateriale og en mængde andet primært materiale. Om end dokumentationen for bogens revision af mange gængse opfattelser ikke altid er lige stærk, er det en ganske væsentlig bog.

JOUNGWON A. KIM: *Divided Korea.* The Politics of Development 1945-1972. (Harvard University Press, 1975). 471 s., 9.00 £.

I denne sammenlignende analyse af de to politiske systemer i henholdsvis Nord- og Sydkorea siden 1945 gives med udgangspunkt i de traditionelle politiske institutioners sammenbrud en redegørelse for den følgende udvikling, som hver del af Korea har gennemgået under sin respektive supermagts formynderskab. Der gives en detaljeret beskrivelse af de to politiske systemer, der anskues ud fra spørgsmål om, hvorledes og i hvilket omfang de nye strukturer bliver effektive og opnår legitimitet.

Trods anvendelsen af et politologisk vokabularium har forfatteren dog visse problemer med sammenligningen hen over den 38. breddegrad. Det, der mangler, er naturligvis en skala, hvorpå man kan måle, hvilket politisk system der er »bedst«, uagtet forfatterens benægtelse af, at dette spørgsmål er relevant for hans analyse.

Som i så mange andre erklærede komparative analyser er der tale om alternerende kapitler om udviklingen i henholdsvis det ene og det andet politiske system. Dette er nok rimeligt i det foreliggende tilfælde. Men skal indledningens teoretiske målsætning realiseres, havde det nok været hensigtsmæssigt med et konkluderende kapitel på mere end 12 sider, som det er tilfældet her.

Der er imidlertid tale om en omfattende og veldokumenteret studie, der indeholder meget interessant stof. Værdien ligger først og fremmest i påvisningen af den vidtgående afhængighed af eksterne aktører, der griber ind i den politiske proces. Dette aspekt overses ofte eller får utilstrækkelig behandling i politologiske fremstillinger af politiske systemer.

I.F.

VIETNAM

R.E.M. IRVING: *The First Indochina War. French and American Policy 1945-1954.* (Croom Helm, 1975). 169 s., 5.75 £.

»Nøglen til Indokinas problem skal findes i den indenrigspolitiske situation i Frankrig«, skal Ho Chi Minh engang have sagt. Det er også temaet for denne bog om fransk Indokina-politik fra 1945 til Geneve-aftalerne i 1954. I stadig stigende grad må den dog også beskæftige sig med den amerikanske politik, efterhånden som fremstillingen nærmer sig 1953-54, hvor USA betalte $^2/_3$ af udgifterne til den franske krigsindsats.

Irving ser spillet mellem de politske partier i Frankrig som en hovedårsag til udviklingens forløb i Vietnam. Men denne udvikling virker igen tilbage, får konsekvenser for de politiske partier og bliver begyndelsen til enden på den 4. republik. MRP, den 4. republiks betydeligste parti, miskrediteres, og hæren føler sig forrådt.

Selv om det ikke er enestående, så er det dog bemærkelsesværdigt at finde en politolog, hvis formål er at skildre de politiske partiers rolle, men ikke inddrager litteratur om partiadfærd, det franske politiske system eller analyser af franske partiers rolle i andre politiske spørgsmål.

Bogen lægger nok et par brikker til det historiske puslespil; men væsentlige nye synspunkter rummer den ikke. I.F.

JOSEPH J. ZASLOFF & MACALISTER BROWN (ed): *Communism in Indochina.* (Lexington Books, 1976). 299 s., 8.00 £.

Bogen består foruden af en introduktion af 12 selvstændige bidrag med hovedvægten på Vietnam (Nord og Syd), fire bidrag om Cambodia og ét om Pathet Lao. Bidragyderne er såvel yngre som ældre forskere, enkelte med diplomatisk erfaring. De repræsenterer tilsammen en betydelig ekspertise.

De emner, der går igen i de enkelte bidrag, er: den relative prioritering af henholdsvis national uafhængighed og social revolution; det fremtidige forhold mellem de tre stater (og partier) og Vietnams mulige regionale hegemoni; den politiske beslutningsproces i de tre kommunistiske partier. Forskellen mellem på den ene side Det vietnamesiske Arbejderpartis relative pragmatisme og på den anden side Khmer Rouges dogmatisme dukker op i flere sammenhænge.

Man kunne have ønsket, at bøger som denne var udkommet for 10-15 år siden og var blevet læst af embedsmænd og politikere med ansvar for amerikansk politik i Sydøstasien. Ikke fordi denne bog rummer den endelige forståelse - flere af dens forudsigelser er allerede gjort til skamme af udviklingen - men p.g.a. dens nuancerede vurderinger byggende på indgående viden om Indokinas kommunistiske partier.

I.F.

GARETH PORTER: *A Peace Denied. The United States, Vietnam, and the Paris Agreement.* (Indiana University Press, 1975). 357 s., 10.25 £.

Forfatteren giver indledningsvis en oversigt over Vietnam-problemets udvikling siden Geneve-aftalerne 1954 set fra henholdsvis Hanois og Washingtons side. Oversigten illustrerer den betydelige konsistens, der over tid har været i de to parters opfattelse af konflikten og muligheden for dens løsning.

I de følgende kapitler behandles derpå forhandlingerne i Paris mellem USA og Nord-Vietnam og Befrielsesfronten. Forfatteren har især interesseret sig for den amerikanske holdning, og han påviser, hvorledes USA fortsat afviser forslag fra Nord-Vietnam om en løsning, som vil give befrielsesfronten en vis politisk indflydelse i Saigon.

Videre påvises det, at USA bar en væsentlig del af ansvaret for, at Paris-aftalen fra jan. 1973 ikke gjorde en ende på krigen. Fra amerikansk side nægtede man fortsat at anerkende den nye situation, og først efter at Saigon-regeringens styrker var blevet helt slået, måtte USA i 1975 afvikle sit engagement i Vietnam.

Alt i alt er der tale om en kritisk, men veldokumenteret analyse af USAs politik.

N.A.

U.S.A.

CHARLES C. ALEXANDER: *Holding the Line.* The Eisenhower Era 1952-1961. (Indiana University Press, 1975). 326 s., 7.25 £.

Bogen udkommer i serien »America Since World War II«, hvis formål er at give en samlet oversigt over forskellige af efterkrigstidens perioder, fortrinsvis til brug for historielærere. Opdelingen i perioder sker efter præsidentperioder, hvilket måske er et lidt tilfældigt kriterium.

Denne oversigt over Eisenhower-perioden er især nyttig, fordi der er skrevet forholdsvis lidt netop om 1950'ernes USA. Fremstillingen er stort set kronologisk; men i kap. 4 forsøger forfatteren dog at give en fremstilling af de økonomiske, sociale og kulturelle vilkår i 1950'ernes USA. Selv om der nødvendigvis må males med en bred pensel, er resultatet dog blevet ganske interessant.

Med hensyn til den politiske udvikling er skildringen temmelig traditionel og nok noget refererende. Eksempelvis er fremstillingen af Guatemala-affæren 1954 lige så tynd og utilfredsstillende som i tidligere fremstillinger.

Som helhed er der dog tale om en solid og sober historisk fremstilling, som absolut vil være af nytte også for danske lærere, der underviser i USA's historie. Bogens værdi forøges betydeligt ved en omfattende, ræsonnerende bibliografi.

N.A.

JIM F. HEATH: *Decade of Disillusionment.* The Kennedy-Johnson Years. (Indiana University Press, 1975). 332 s., 7.55 £.

Bogen udkommer i serien »America Since World War II«, som er omtalt foran. Seriens redaktør, Warren F. Kimball, har valgt at lade Kennedys og Johnsons præsidentperioder blive behandlet under ét, og det synes et rimeligt valg.

Fremstillingen af USA's politik indadtil og udadtil under de to præsidenter virker rimelig og afbalanceret, dog måske med for udpræget interesse for Kennedys og Johnsons personlige eller individuelle indsats. Forfatteren har en god, men kort analyse af udviklingen af »Kennedy-myten« og dens gradvise afblegning. Vigtigere er nok, at han omhyggeligt behandler den omfattende lovgivning på bl.a. sundheds- og uddannelsesområdet, som Johnson fik gennemført efter sin store valgsejr over Barry Goldwater i 1964. Der var i virkeligheden tale om en gennemførelse af love, som havde stået på demokraternes program i mere end 20 år, og dette har der måske været en tilbøjelighed til at glemme på grund af Vietnam-problemet, som til sidst fældede Johnson.

Bogen er forsynet med en omfattende, ræsonnerende bibliografi. Den vil, ligesom bogen om Eisenhower-perioden, være af stor værdi for alle, der underviser i USA's nyeste historie.

N.A.

JAMES WEINSTEIN: *Ambiguous Legacy.* The Left in American Politics. (Franklin Watts, 1975). 179 s., 4.95 $.

Bogen giver en oversigt over udviklingen af tre forskellige »venstre-orienterede« bevægelser i USA i dette århundrede. Den første er det socialistiske parti, som virkede fra århundredskiftet til begyndelsen af 1920'erne, den anden det kommunistiske parti fra 1921 til 1956-57 og den tredje »The New Left« i 1960'erne.

Der er tale om en oversigt, som ikke prætenderer at ville give originale forskningsbidrag til et emne, som allerede er ganske godt udforsket. På den anden side lykkes det forfatteren ved en sammenligning af de tre bevægelser at påvise, at deres svaghed ikke skyldtes indgreb fra statsmagtens side, men i alt væsentligt bundede i dybe interne stridigheder.

Forfatterens erklærede mål er at medvirke til dannelsen af et nyt socialistisk parti i USA, som kan bygge på de historiske erfaringer, som han skildrer. Man må ønske ham god fornøjelse - der er i sandhed tale om en »ambiguous legacy«.

N.A.

G. WARREN NUTTER: *Kissinger's Grand Design.* (American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1975). 111 s., 3.00 $.

Hovedparten af denne lille bog består af excerpter af Henry Kissingers værker, offentlige udtalelser og lignende, fordelt på i alt 11 emner. Samlingen indledes af en ganske kritisk analyse af Kissingers såkaldte grand design. For det første påviser forfatteren klart divergenser mellem Kissingers synspunkter som politologisk videnskabsmand og som udøvende politiker, ikke mindst med hensyn til politikken over for Sovjetunionen; som videnskabsmand var Kissinger »høg«, som politiker udpræget »due«.

Mere fundamental er kritikken af Kissingers udenrigspolitik. For det første kritiserer forfatteren den personalisering af udenrigspolitikken, som Kissinger står for. Endvidere kritiserer han afspændingspolitikken, dels for at være baseret på en fejlagtig tese om, at interdependens vil tjene til at ændre den sovjetiske politik, dels for at føre til, at USA mister terræn i den strategiske balance. Mest dybtgående er dog nok hans kritik af Kissingers paradigme om en stabil verdensorden for at være tom, uden en kerne af moralske værdier.

EDGAR EUGENE ROBINSON & VAUGHN DAVIS BORNET: *Herbert Hoover. President of the United States.* (Hoover Institution Press, Stanford, 1975). 398 s.

Præsident Hoovers navn er uløseligt knyttet sammen med det økonomiske sammenbrud i USA i 1929, som han under valgkampen i 1932 blev tillagt et hovedansvar for af sine demokratiske modstandere. Det må være en rimelig opgave for den historiske forskning at analysere den politik, som Hoover førte i sine år som præsident, så at sige på dens egne præmisser.

Det er den opgave, som de to forfattere har påtaget sig, og de støtter sig i deres undersøgelse bl.a. på Hoovers eget omfattende arkiv. Resultatet er blevet en omvurdering af Hoover, hvad der ikke er overraskende. Spørgsmålet er, om omvurderingen er mere frugtbar end det »traditionelle« billede af Hoover.

I al korthed er nemlig den grundlæggende opfattelse hos forfatterne, at Hoover selv stod for »gode« løsninger på USAs politiske og økonomiske problemer, men at han blev svigtet af sit eget parti. Navnlig tillægges senator William Borah rollen som »skurk« i dette spil.

Bedst lykkes måske fremstillingen af forhandlingerne om toldloven 1930; hvor det dokumenteres, at Hoover havde et langt mere nuanceret syn på toldpolitikken end Kongressen. Derimod virker det lidet overbevisende, at Hoovers politik i sig selv skulle være velegnet til at løse USAs problemer under krisen.

Det bør tilføjes, at adgangen til Hoovers arkiv egentlig ikke synes at have spillet nogen afgørende rolle for fremstillingen, som i høj grad er baseret på samtidige, offentlige erklæringer og på Hoovers egne publicerede erindringer. En vurdering af de forskellige kildegrupper, som er benyttet, ville have været værdifuld.

Bogen er nyttig, men bør læses som det, den er, nemlig et forsvarsskrift.

N.A.

AFRIKA

MICHAEL WOLFERS: *Politics in the Organization of African Unity.* Studies in African History 13. (Methuen & Co., 1976). 230 s., 2.50 £.

Forf. har som medarbejder ved The Times i mange år dækket Afrika og med særlig interesse dyrket de afrikanske staters indbyrdes forhold og deres samlede eller forsøg på samlet optræden udadtil.

Denne skildring af OAU giver i 5 kapitler om hhv. charteret, generalsekretariatet, de særlige komiteer, extraordinære sessioner og befrielseskomiteen en grundig og god oversigt over, hvad der er foregået inden for organisationens regi. Den egner sig udmærket til at få et overblik over de første 10 års omskiftelser, vanskeligheder og få fremskridt. Men - som forf. fremhæver i sit efterskrift - er det mest bemærkelsesværdige måske, at organisationen endnu består den dag i dag.

Som så mange andre politiske journalister har Michael Wolfers ambitioner om at kunne

fortælle, hvad der foregik 'bag de lukkede døre'. Det kan han af indlysende grunde vanskeligt, og hans materiale er hovedsageligt de offentliggjorte rapporter og resolutioner. Det er også udmærket at have alt dette samlet i en vis struktureret oversigt; men nogen mere dybtgående analyse af, hvad der foregår inden for OAU, vil man ikke finde.

Okp.

JAMIL M. ABUN-NASR: *A History of the Maghrib.* 2nd. ed. (Cambridge University Press, 1975). 422 s., 3.30 £.

Førsteudgaven af denne bog kom i 1971 og blev allerede dengang anerkendt som en pålidelig og god indføring i og oversigt over Maghrebs historie. Denne anden udgave er ajourført med hensyn til nytilkommen litteratur; men afgrænsningen til 'selvstændigheden' er opretholdt.

Bogen er skrevet som et oversigtsværk til brug for universitetsstuderende og opfylder sit formål. Vi følger hele områdets udvikling fra Karthago til Algeriets selvstændighed, og stoffet er så nogenlunde ligeligt fordelt på tiden før og efter 1830. Hvad man måske kunne have ventet af en forf., der er universitetslærer i Ibadan, nemlig et forsøg på nye synspunkter på velkendte begivenheder, skal man imidlertid ikke vente sig. Bogen er skrevet efter den gamle britiske historietradition - med alle dens fordele og mangler.

Okp.

LARS RUDEBECK: *Guinea-Bissau. A Study of Political Mobilization.* (The Scandinavian Institute of African Studies, distributed by Almquist & Wiksell, 1974). 278 s.

Denne undersøgelse er ambitiøs i to henseender. Dels ønsker forf. i sin forståelse af Guinea-Bissau at identificere sig med PAIGC og Amilcar Cabral. Dels ønsker han, at deres erfaringer skal kunne bruges af andre som et lærestykke i politisk mobilisering.

Det beundringsværdige er, at begge ambitioner faktisk nås i meget vidt omfang. Bogens hovedpart er en grundig og velargumenteret analyse af hele det portugisiske kolonisamfunds udvikling som baggrund for en skildring og analyse af PAIGC's opkomst og endelige styrke. Som konkret holdepunkt tager forf. valgene i 1972, og ud fra dem behandler han både den forudgående og efterfølgende 'sociale orden', som den tog sig ud i stadig udvikling i konfrontationen mellem PAIGC og de portugisiske myndigheder.

Bogens sidste kapitel rummer mange værdifulde teoretiske betragtninger, som vil være inspirerende for alle, der skal beskæftige sig med fænomenet politisk mobilisering.

Okp.

MARGARET PEIL: *Nigerian Politics.* The People's View. (Cassell, 1976). 210 s.

Forfatterinden er en amerikansk født, politisk sociolog, der gennem en årrække har studeret og undervist i Vestafrika, fortrinsvis i Ghana og Nigeria. Men yderligere er hun tydeligt af en kritisk, anti-traditionel indstilling, der med årene er blevet mere og mere utålmodig over for de udvendige, elite-bundne forestillinger om politik i afrikanske samfund.

Hun har derfor i denne lille undersøgelse sat sig for at demonstrere, både at befolkningen i bred forstand har politisk indsigt og vilje, samt at det, der fremstår som elitens indbyrdes trakasserier, i udstrakt grad beror på og har tilknytning til brede grupper i befolkningen. Selve undersøgelsen er en oprindelig studenterøvelse i survey-teknik, og hele denne tekniske side af sagen gøres der tilstrækkeligt rede for.

Mest spændende er de spørgsmål - og kontrolspørgsmål - som forf. stiller befolkningen, og de konklusioner, hun uddrager af besvarelserne. I sin velargumenterede forkastelse af mange gængse forestillinger om nigeriansk politik og sin sunde bestræbelse på at indføre nye dimensioner i analysen af samfund som det nigerianske er det blevet en spændende og tankevækkende lille bog, som ikke blot har interesse for den, der beskæftiger sig med Nigeria eller Afrika, men for alle, der foretager politiske analyser.

Okp.

HENRY BIENEN: *Kenya.* The Politics of Participation and Control. (Princeton University Press, 1974). 224 s.

COLIN LEYS: *Underdevelopment in Kenya.* The Political Economy of Neo-Colonialism 1964-1971. (Heinemann, 1975). 284 s., 2 £.

Disse to bøger behandler på meget forskellig måde det samme problem: i hvilken retning har det kenyanske samfund udviklet sig efter selvstændigheden, og hvordan er de sandsynlige udsigter for dets videre udvikling?

Henry Bienen, hvis tidligere arbejder om afrikanske spørgsmål fortrinsvis ligger i koloniperioden og dens afslutning, begrænser sig i sin undersøgelse til, hvad man kunne kalde en traditionel politisk sfære, men går inden for denne meget utraditionelt til værks. Hans undersøgelse går ind i de reelle politiske processer på både lokalt og centralt plan, og hans hovedsigte er at belyse, i hvilken udstrækning forskellige befolkningsgrupper både kan deltage i politik og få gennemført deres ønsker ved denne deltagelse. I løbet af undersøgelsen formår han samtidig at overskue og gå ind i hele den traditionelle politologiske debat om politisk udvikling - ofte med ganske nye synspunkter. Hans konklusion er, at det kenyanske samfunds udvikling - inden for den politiske sfære - har vist stor flexibilitet og evne til at inddrage så godt som alle grupper og klasser i befolkningen. Regeringen har - ikke mindst gennem KANU - ladet udviklingen inden for andre samfundssfærer få sit frie løb med hensyn til deltagelse i politiske processer og imødekommelse af tilstrækkeligt stærkt støttede ønsker.

Colin Leys' undersøgelse er både større anlagt og har et langt videre perspektiv. Han sætter - hvad angår Kenya - netop ind der, hvor Bienen bevidst afgrænser sig: nemlig, hvad det så er for en udvikling i andre samfundssfærer, som har fået frit løb. Bogen indledes i øvrigt med en meget omfattende, klargørende og personligt engageret diskussion af hele underudviklingsproblematikken, der rummer en interessant diskussion af det sidste årtis imperialismeanskuelser foruden nogle meget relevante videnskabsteoretiske betragtninger. Det er kun på baggrund af denne indledning, at man tydeligt kan se, hvorledes Colin Leys analyserer udviklingerne i det kenyanske samfund som exempel på neo-kolonialismen med næsten fulstændig tilslutning fra det 'udbyttede' samfunds side. På dette sidste punkt kan Leys og Bienen nok være enige; men Leys kan punkt for punkt påvise, hvorledes modsætninger og ydre afhængighed bygges op netop i kraft af den meget åbne politiske økonomi, som er så kendetegnende for Kenya.

Det er to meget vigtige bøger, hvis man interesserer sig for Kenyas og andre afrikanske samfunds udvikling. Colin Leys bog er endvidere et vægtigt indlæg i al imperialismeovervejelse.

Okp.

JOHN HATCH: *Two African Statesmen.* Kaunda of Zambia and Nyerere of Tanzania. (Secker & Warburg, 1976). 268 s., 6 £.

CRANFORD PRATT: *The Critical Phase in Tanzania 1945-1968.* Nyerere and the Emergence of a Socialist Strategy. (Cambridge University Press, 1976). 309 s., 7.50 £.

Ud over Tanzam-banen kan det være vanskeligt at se nogen særlig forbindelse mellem Kenneth Kaunda og Julius Nyerere. Men den britiske Labour-politiker og journalist John Hatch, som i mange år har beskæftiget sig med og skrevet om afrikanske forhold, ser i dem et 'tandempar', som kan og vil få afgørende betydning for videreudviklingen af især forholdene i det sydlige Afrika. For at nå til denne konklusion fører han læserne gennem deres næsten samtidige, men meget adskilte barndom, ungdom, ægteskab m.v. for til sidst at føre dem sammen i spørgsmålene om Rhodesias, Namibias og Sydafrikas fremtid. Bogen er velskrevet i den politisk-journalistiske genre, hvor forfatterens ord får vægt, fordi han selv har talt med både Kenneth og Julius om det hele.

Cranford Pratts undersøgelse af udviklingen af den socialistiske strategi i Tanzania er et mere seriøst arbejde. Hans udgangspunkt er de britiske strategier for Tanzanias udvikling i slutningen af mandatperioden, som han med rimelighed anser for at have været 'bindende' også umiddelbart efter selvstændigheden. Derefter

udvikles de særegne tanzanianske strategier i en uophørlig 'forsøg og fejltagelse'-proces, hvor de afklares mere og mere for endelig omkring 1970 at udkrystalliseres i de velkendte socialisme-erklæringer. Der gives i løbet af undersøgelsen mange relevante oplysninger, ligesom analyserne af strategierne sine steder er ganske dybsindig. Men dels forsømmer forf. i udstrakt grad at sætte strategierne i nogen meningsfyldt forbindelse med Tanzanias totale samfundsudvikling, dels lader han Nyerere få en næsten guddommelig indsigt, således at Tanzanias socialistiske strategi kommer til at stå og falde med ham. Endelig virker det mangelfuldt, at forf. ikke på noget sted diskuterer, hvad en socialistisk strategi efter hans opfattelse indeholder. Ikke alt, hvad der kaldes socialisme, vil uden videre kunne stå for en mere kritisk analyse.

Okp.

BASIL DAVIDSON, JOE SLOVO, ANTHONY R. WILKINSON: *Southern Africa: The New Politics of Revolution.* (Penguin Books, 1976). 374 s., 1.25 £.

Redaktøren af Penguin-serien African Affairs, Ronald Segal, har med godt blik for både det aktuelle og det relevante formået de tre forfattere til at skrive hver deres bidrag om den nye fase i samfundsudviklingen i det sydlige Afrika:

Alle tre forfattere er fuldt opmærksomme på forudgående udviklinger som forudsætninger for 'den nye fase', men er også nogenlunde enige om at datere denne fra omvæltningen i Portugal i 1974 og den pågældende selvstændighed for de tidligere portugisiske besiddelser. Basil Davidson fremhæver som noget væsentligt, at selve kampen i Guinea, Angola og Mozambique var forudsætningen for omvæltningen i hjemlandet, hvor det revolutionære potentiel altså først fik afløb. Joe Slovos bidrag om Den sydafrikanske Republik er især interessant ved hans påvisning af klassestrukturer i både den europæiske og afrikanske befolkningsgruppe, hvilket komplicerer den afrikanske strategi. Uden at nedvurdere de øvrige er Wilkinsons bidrag om Rhodesia det bedste, fordi det er så klart struktureret og rummer meget værdifulde konkrete oplysninger om det rhodesiske samfund.

I sin helhed er bogen en kærkommen lejlighed til at få overblik over de mange modstridende tendenser i det sydlige Afrika.

Okp.

STATSKUNDSKAB

T. ALEXANDER SMITH: *The Comparative Policy Process.* (ABC-Clio, 1975), 184 s., 5 £ (paperback 2.10 £).

ROBERT N. SPADARO, THOMAS R. DYE, ROBERT T. GOLEMBIEWSKI, MURRAY S. STEDMAN & L. HARMON ZEIGLER: *The Policy Vacuum.* Toward a More Professional Political Science. (D. C. Heath, 1976). 215 s., 9.50 £.

Hvor paradoksalt det end kan lyde, er det først i de senere år, at statskundskaben for alvor er begyndt at interessere sig for politik i den forstand, at produktet af den politiske proces står centralt i forskningens orientering. Den traditionelle statskundskab interesserede sig mest for de politiske institutioner eller politisk teori, dens afløser, behavioralismen, mest for politisk adfærd og politiske processer. Den nye retning - oftest kaldt public policy - er endnu ret ubefæstet, hvad angår teori og metode; men i hvert fald to hovedtendenser kan spores. Den ene, som Smith er en eksponent for, interesserer sig primært for, hvorledes forskellige typer af politik manifesterer sig i den politiske proces; politikken er altså den uafhængige variabel i forhold til processen og ikke omvendt. Smith postulerer således med baggrund i Schattschneider og Lowi, at politik kan inddeles i fire typer: »the politics of distribution,... of sectoral fragmentation, ... of emotive symbolism, (and) ... of redistribution«, der hver er karakteriseret ved en bestemt type politisk proces.

Den anden retning er mindre teoretisk i sin approach. Den interesserer sig for, hvorledes politikken på forskellige sagområder formuleres og hvorfor, men også for politikkens virkninger på samfundet. Denne retning er Spadaro m.fl.s bog en udmærket repræsentant for. Forfatterne til begge disse bøger argumenterer for,

at den nye retning vil gøre statskundskaben mere relevant for politikkens praktikere. Der er givetvis et stykke vej tilbage endnu; men forsøgene fortjener al mulig opmærksomhed.

LUCIAN W. PYE (ed.): *Political Science and Area Studies. Rivals or Partners?* (Indiana University Press, 1975). 245 s., 7.70 £.

En af de traditionelle skillelinier inden for statskundskaben går mellem forskere, der arbejder inden for fagets centrale, teoriorienterede dele, og hvis forskningsfelt overvejende har været amerikansk, i mindre grad vesteuropæisk politik, og forskere, der har interesseret sig for politiske fænomener i Østeuropa, Asien, Afrika og Latinamerika, de såkaldte områdespecialister. Denne skillelinie er nu under nedbrydning; områdeforskerne har i nogen grad forladt tidligere tiders ateoretiske approach, mens »teoretikerne« i stigende grad indser snæverheden i teoridannelse på amerikansk-vesteuropæisk grundlag alene. Alligevel er det et væsentligt emne, som bogens bidrag, der alle er skrevet af fremtrædende forskere, der forener teoretisk orientering med områdespecialisering, tager op.

Bidragene er ret forskellige. Nogle diskuterer deres områdefelts relationer både til statskundskaben generelt og til forskningsgenstanden; det gælder bl.a. bidrag af Chalmers Johnson, Alfred G. Meyer og Dankwart Rustow. Harry Eckstein stiller sig på et »teoretisk« standpunkt og betvivler områdestudiernes betydning, mens til gengæld Myron Weiner påpeger de generelle teoriers manglende evne til at bidrage til forståelsen af ikke-europæisk politisk adfærd. Endelig slår Leon Lindberg et slag for øget interesse for vesteuropæiske studier.

GUDMUND HERNES: *Makt og avmakt.* En begrepsanalyse. (Universitetsforlaget, 1975). 231 s.

Sigtet med denne bog har været at fremlægge et begrebsapparat til anvendelse ved empiriske studier af magtforhold. Mere specifikt indgår værket som et teoretisk forarbejde til de undersøgelser af »de faktiske maktforhold i det norske samfunn«, der udføres af et særligt udvalg nedsat af den norske regering i 1972.

Fremstillingen er opdelt på to hovedafsnit. I det første, om magt, søges der fastlagt et præcist og operationaliserbart magtbegreb. Fremgangsmåden kan karakteriseres som opbygningen af en model, hvori der på systematisk måde indarbejdes et stigende antal synsvinkler, hvorunder magt kan anskues. Det drejer sig bl.a. om et fordelingsaspekt, et relationsaspekt og et beslutningsaspekt, og videre inddrages den rolle, regler, information og teknologi spiller.

I bogens andet hovedafsnit, om afmagt, drøftes situationer, hvori den opstillede models aksiomer eller randbetingelser ikke gælder. Det drejer sig bl.a. om situationer, hvor strukturelle eller bevidsthedsforhold forhindrer interesseartikulation og -repræsentation.

Bogen er afgjort et vægtigt bidrag til afklaring af magtbegrebets indhold, og i kraft af de mange illustrerende eksempler, der ledsager de abstrakt-teoretiske formuleringer, henvender den sig også til et bredere publikum. Derimod står det endnu tilbage at påvise de fremlagte begrebers anvendelighed ved en »kortleggning av de faktiske maktforhold i det norske samfunn«. Det kan formodes, at der i en sådan undersøgelse vil opstå behov også for en model af samfundet. Hernes afviser nødvendigheden af en sådan model, men drøfter dog forskellige samfundsopfattelser i sammenhæng med begreberne magt og afmagt.

J.M.

HOWARD ELCOCK: *Political Behaviour.* (Methuen & Co., 1976). 339 s., 3.25 £.

Bogens sigte er at give en systematisk introduktion til behavioralismen, den synsvinkel, der har domineret statskundskaben de sidste mange år. Denne skole sætter politisk adfærd, både hos politikerne og deres vælgere, i centrum som en bevidst reaktion på tidligere skolers interesse for politiske institutioner eller politisk teori.

Bogen er delt i fire dele. I første del gennemgås skolens baggrund og dens centrale paradigmer; dernæst følger afsnit om »politisk kultur«, om lokalpolitik og endelig om vælgeradfærd,

som i hvert fald kvantitativt repræsenterer skolens tyngdepunkt. Mest interessante er nok afsnittene om lokalpolitik eller »community«-studier, som den mest anvendte term er, og som er skolens seneste større udgrening. Bogen er som introduktion udmærket, men er bestemt ikke vældig ophidsende.

PETER B. HARRIS: *Foundations of Political Science.* (Hutchinson of London, 1976. 352 s.

Intentionen med bogen har været at udarbejde et begrebsligt grundlag for politisk teori om de afrikanske og asiatiske samfund. Forfatteren begrunder nødvendigheden af nye og specielle begreber og approaches med henvisning til, at de unikke samfundsforhold i disse lande penetrerer og former de politiske institutioner og den politiske adfærd ganske anderledes end i Europa og Nordamerika. Derfor må man, hedder det i bogens lange indledning, tage sit udgangspunkt i samfundenes magtstrukturer, når man skal beskrive institutioner og adfærd.

Resten af bogen er et forsøg på en beskrivelse i overensstemmelse med disse retningslinjer. Fremstillingen veksler imellem almene overvejelser, konkrete illustrationer og sammenligninger med Europa i alle tidsepoker siden de græske bystaters blomstringstid. Der føjes intet nyt til allerede foreliggende skildringer af politiske forhold i Asien og Afrika. Nok så vigtigt er det imidlertid, hvis man skal vurdere bogen på dens egne præmisser, at der stort set ikke udvikles hverken nye begreber eller en ny approach. Den teoretiske ramme omkring fremstillingen må snarere karakteriseres som en noget usystematisk kompilation af forskellige begreber og aspektbetragtninger hentet fra den vestlige politologi.

Bogen er ikke egnet som introduktion til samfundsforhold i Asien og Afrika, blandt andet fordi de i øvrigt alt for få og upræcise litteraturreferencer overvejende er til værker om de europæiske samfund.